

DENG

SIYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

Evin Turizm İnşaat ve Yayıncılık Ticaret
Limited Şirketi Adına
Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ömer MAVLAY

Yayına Hazırlayan
Ahmet BULUT

YAZIŞMA ADRESİ
Kurtismailpaşa 5. Sok. Fırat 5 Apt.
Kat:1 No:2
Ofis/DİYARBAKIR
Tel: (0412) 223 89 23 / 228 05 08
Faks: (0412) 223 89 23
E-mail: kovaradeng@hotmail.com
evinyayin@yahoo.com.tr

BASKI
ZEKİSAN OFSET 0412. 226 71 79

ISSN: 1302-7964

TEMSİLCİLİKLER

İSTANBUL
Rasim Paşa Mah.
Mühendis Sarı Ali Sok.
No: 3 Kat 2
Kadıköy-İSTANBUL
Tel: 0(216) 346 40 05

HEWLÊR
Tel: 009647504456108

ALMANYA
Postfach: 131831, 4245
Wuppertal/ALMANYA
Faks: 00-49-202-9743594
E-mail: demanu.almanya@yahoo.de

İçindekiler

Naverok

Merhaba.....2

Kemal BURKAY

Özgürlük bizim de hakkımızdır.....3-6

Mesut TEK

Kürt sorunu kim, nasıl çözer?.....7-12

Nevzat TEKER

Suriye'deki gelişmeler,
Türkiye'nin tavrı ve Kürtler.....13-18

Mehmet BAYRAK

Said-i Kürdi ve Kürt sorunu.....19-33

Ali Haydar KOÇ

Türk tarihçiliğinde ırkçı anlayış ve
sömürge Kürdistan'a yaklaşımı.....34-43

Kejê BÊMAL

Dosya...

LİCE... 1993.....43-84

Hevpeyvîn;

Mihemed EREN

Matematik'a Kurdi

Hevpeyvîn bi Yusuf Soyvural re.....85-88

Felekeddin KAKAYI

Baweriya Kakeyî (Yarsan).....50-60

Merhaba,

Türkiye’de Kürt-Kürdistan sorunu gündemi etkilemeye, belirlemeye devam ediyor. Zaman zaman gündemde öne çıkan alevlenen , “yeni anayasa tartışmaları ”, “Ergenekon davası”, “başkanlık sistemi tartışmaları “ “Kürt konferansı hazırlıkları” vb. tüm diğer meseleler, Kürt sorununun sisi altında kısa süreliğine bir görünüş bir kayboluyor.

Bir an için oluşan tartışma zeminleri, iyimser, umutvar haller, kısa sürede patlayan mayınların, havalanan ve sağı solu bombalayan uçakların, tankların, silahların gürültüsü içinde silikleşiyor.

Leyla Zana’nın Kürt sorunu için “Başbakan Erdoğan’ın bu işi çözeceğine inanıyorum” demesi “1999’dan itibaren strateji değiştiyse Bağımsız Birleşik Kürdistan yerini, haklı talepleri elde ederek tamamen birlikte yaşama stratejisine bıraktıysa ve amaç yerel yönetimin güçlenmesi, demokratikleşme ise bu gençlerin ölmesini artık hiçbir vicdan kabul edemez. PKK da ona göre bu süreci yeniden değerlendirsin.”(14 Haziran 2012 Hürriyet) sözleri toplumda yankılandı.

1 Temmuz 2012 de de Başbakan Erdoğan ile Leyla Zana görüşti. Toplumda yeniden beliren diyalog ve barışçıl çözüm süreci kapısının aralanma ihtimali umutları kısa sürede söndü.

Zana’nın bu çıkışı, tüm stratejisini AK Parti karşıtlığı üzerine kuran PKK/BDP çevresinde başlayan bu tartışmalar, Duran Kalkan’ın “Biz iki yıl önce stratejik değişiklik yaptık. Artık mevcut AKP yönetimi devam ettikçe Kürt sorununun siyasi çözümünün gerçekleşemeyeceği kanaatine vardık. Dolayısıyla da AKP’yi siyasi yenilgiye uğratacak aktif bir mücadele konumuna geçtik, strateji değiştirdik. Devrimci halk savaşıyla AKP siyasetini yenilgiye uğratarak Kürt sorununun demokratik siyasal çözümünü böyle bir direniş temelinde gerçekleştirmeyi öngördük. Şimdi bu temelde mücadele ediyoruz.”(1 Temmuz 2012 ANF) Sözleriyle anlamsızlaştırılsa da PKK cephesindeki farklılaşmayı göstermesi açısından kayda değerdir.

PKK’nın bir kez daha Türk siyasetinde statükocu kesimin uzantısı, AK Partiyi devirme siyasetinin bir parçası olarak şiddeti turmandırdığı bu günlerde Batı Kürdistan’da meydana gelen

gelişmeler kamuoyunun dikkatini Suriye’ye çevirmesine neden oldu.

Bölgenin kontrolünü PYD ye terk eden Esed rejimi Kürt bölgesinde ki rejim karşıtı Kürtleri etkisizleştirme siyaseti izlerken, Kürt partileri bir araya gelerek ENKS’yi oluşturdu. PYD’nin Kürtler üzerinde yürüttüğü baskıcı politikalar kardeş kavgasını ciddi bir tehlike olarak gündeme taşıdı. Mesut Barzani’nin çabalarıyla Hewler’de bir araya gelen ENKS ve PYD arasında 13 Temmuz’da antlaşma sağlandı. Tüm Kürtleri sevindiren bu gelişme kısa sürede hayal kırıklığına dönüşmesi gecikmedi.

PYD Güneye sığınan ve Kürt hükümetinin desteğiyle eğitilen ve asayişin sağlanmasına yardımcı olmak amacıyla dönmek isteyen Kürtlerin Suriye’ye ye girişini engelledi. Bu tutum PYD’nin Esad rejimin uzantısı rolünün devam ettiğini gösterdi.

Öte yandan Türk kesimi PYD/PKK’nın bölgedeki varlığını gerekçe yaparak Kürtlerin temel hak ve özgürlüklerine kavuşmak için gösterdiği çabayı “savaş nedeni” saymaya, bölgeyi tehdit etmeye başladı. Türkiye siyaseti ve basını, batı Kürdistan’da Kürtlerin de bir özerk ve ya federe bölge oluşturma ihtimalinden dehşete kapılmış görünüyorlar.

Oysa değişim kaçınılmazdır. Kürtler de her halk gibi kendilerini yönetme hakkına kavuşacaklardır.

Bu duruma alışmak, kendi sınırları içindeki sorunu çağdaş yöntemlerle, adil bir çözüme kavuşturmak daha akıllıca olsa gerektir.

Dergimizin bu sayısında tüm bu gelişmeleri değerlendiren yazılara yer verdik.

Ayrıca Kürtlerin belleğini taze tutmak adına, resmi tarihin çarpıtmalarına yalanlarına, Kürt - Kürdistan meselesine dönük ırkçı politikalara dikkat çektik.

Öte yandan 1993 tarihinde Diyarbakir’in Lice İlçesi’nde yaşananları tekrar hatırlamak, devletin şiddet politikalarının yarattığı tahribata göz atmak istedik. İlgiyle okuyacağınıza inandığımız “Lice 1993” adlı dosyayı ilginize sunuyoruz.

Saygıyla...

Arif Sevinç

Deng Dergisi Genel Yayın Yönetmeni.

Özgürlük bizim de hakkımızdır

Kemal BURKAY

Suriye Kürt Bölgesi'nde Olup Biten Ne?

Suriye'deki son gelişmelerle ve özellikle Kuzey'deki Kürt bölgesinde olup bitenlerle ilgili olarak Türkiye medyasında çıkan haberler ve yapılan yorumlar oldukça ilginç. Bu haber ve yorumların en azından bir bölümüne bakılırsa Suriye'nin kuzeyinde, hem de PKK'nin denetiminde yeni bir Kürdistan ve Kürt devleti ortaya çıkmakta. Bu da hükümetin izlediği Suriye politikasının ürünü... Bu tür yorumların sahipleri bundan yola çıkarak Türkiye için de bir felaket tablosu çiziyor ve kamuoyuna akıl almaz bir korku pompalıyorlar.

Oluşan havada sınıra yeni askeri birlikler yığıldığı görülüyor. Başbakan Erdoğan'ın son açıklamasında sınır ötesinde PKK denetiminde bir oluşuma izin vermeyeceklerini belirtmesi ve bir tampon bölge yaratma seçeneğinden söz etmesi de Türkiye'nin sınır bölgesindeki son gelişmelerden tedirginliğini

Arap baharının Suriye'deki rejimin kapısını çaldığı dönemin daha başından itibaren, doğal olarak bu ülkedeki Kürt nüfus da etkilendi, süreç içinde yer yer rejim karşıtı gösteriler oldu; ama Kürtler gerçekçi davrandılar ve rejimin şiddetini Kendi bölgelerine çekmemek için silaha ve şiddete yönelmediler. Bunda Kürt bölgesinde etkili olan Kürt partilerinin tutumunun payı vardı.

ve müdahale olasılığını gündeme getiriyor.

Gerçekte sınır ötesindeki, Kürt nüfusun yoğun olarak yaşadığı, resmi dilde "Kuzey Suriye" diye nitelenen, biz Kürtlerin ise "Batı Kürdistan" diye adlandırdığımız bu bölgede olan biten nedir?

Bilindiği üzere, Arap baharının Suriye'deki rejimin kapısını çaldığı dönemin daha başından itibaren, doğal olarak bu ülkedeki Kürt nüfus da etkilendi, süreç içinde yer yer rejim karşıtı gösteriler oldu; ama Kürtler gerçekçi davrandılar ve rejimin şiddetini Kendi bölgelerine çekmemek için silaha ve şiddete yönelmediler. Bunda Kürt bölgesinde etkili olan Kürt partilerinin tutumunun payı vardı. Söz konusu irili ufaklı 15 parti, süreç içinde Suriye Kürtleri Ulusal Encümeni'ni (ENKS) oluşturdular. Bu birlik rejime muhalefet eden Suriye Ulusal Meclisi ile ortak hareket etmek için bir dizi görüşme yaptı ve toplantılara katıldı; ama Kürtlerin hakları, onlara tanınacak statü konusunda görüş birliği sağlanamadığı için ilişkiler koptu.

PKK yanlısı PYD ise söz konusu bu birliğin (ENKS) içinde değil. PYD'nin tavrı uzunca bir süre oldukça farklı oldu. Yıllar önce Öcalan'ı sınır dışı edip Türkiye ile uzlaşan Esat rejimi, Suriye halkının direnişi

karşısında sıkışınca, hem Türkiye'nin muhalefete verdiği desteğe bir tepki olarak hem de kendi Kürt bölgesini denetim altında tutmak için PKK kartını yeniden oynamaya gerek duydu. Bu amaçla PYD'ye çeşitli olanaklar tanıdı. Orijin olarak Suriyeli olan PKK güçlerinin bir bölümü Kandil yöresinden Kürt bölgesine geçirildi ve onlar Suriye ordusu ve istihbaratının denetimi ve desteğinde Kürt muhalefetini denetleme ve engelleme işine geriştirildi. Kürt liderlerden Meşal Temo'ya ve diğer bazı Kürt yurtseverlerine karşı

işlenen cinayetler de bu kapsamda bir işbirliğinin sonucu idi.

PYD'nin Suriye Kürt bölgesindeki kitle desteği nedir? Bu destek bir bölüm medyaya yansıdığı gibi büyük değil. Üstelik PKK ve uzantısı parti burada, daha düne kadar rejimle birlikte hareket ettiği için bu bölgedeki Kürt toplumu içinde oldukça kötü bir imaja sahip. Ama diğer Kürt partileri, PKK ve PYD'nin tüm kışkırtmalarına rağmen, Kürtler arası bir çatışmaya yol vermemek için oldukça soğukkanlı ve sabırlı davrandılar. Doğrusu da buydu. Kürtler ancak rejime karşı birlik halinde davranarak bu olumlu fırsatı değerlendirebilir, hak ve özgürlüklerine kavuşabilirler.

Sayın Mesut Barzani de son olarak PYD'yi ikna edip Suriye Kürt bölgesindeki siyasi örgütlerin tamamını bir araya getiren bir konsey oluşturdu. Ancak PYD'nin üzerinde uzlaşılan prensiplere uymadığı (ki bu hiç şaşırtıcı değil), daha birliğin ilanının üzerinden iki-üç gün geçmeden ortaya çıktı. PYD Kobani, Afrin, Amude gibi bir dizi Kürt kentinin rejimin güçlerinden arındırılarak özgürleştirildiğini ileri sürdü. Oraya buraya kendi sembollerini astı.

Türkiye'deki bir bölüm medyanın ve bazı

siyasi çevrelerin "Güneyimizde yeni bir Kürdistan oluşuyor, PKK devlet kuruyor" tarzındaki şamatalarına yol açan da işte budur.

Oysa bunun gerçeklerle bir ilgisi yok. Kürt bölgesindeki herhangi bir kent henüz

munda bölgede yönetim tekeline kendi eline geçirmek istemektedir. Bölge için istediği ise "demokratik özerklik" türünden ne idüğü belirsiz bir şeydir. Kürtlerin birliği ve bu birlik sayesinde elde edilebilecek fede-

ratif ya da gerçek anlamda özerk bir statü umurunda bile değil.

Peki PKK bunu sağlayabilir mi? Suriye'de rejim çöksün ya da çökmesin, PKK-PYD'nin bu şansı yoktur. Rejim ayakta kalırsa PKK-PYD'ye, ancak kendisine bağlı bir milis gücü olarak göz yumar. Çökmesi durumunda ise (ki öyle görünüyor) oluşacak yeni dengelerde, bölgedeki Kürt halkı dahil, hiç kimse ona böyle bir fırsat vermeyecektir. Ya PYD bölgede çoğulcu demokratik bir yapıya evet diyecek,

Suriye ordusu ve istihbaratı bu kentlerden çekilmiş değil. Rejim bazı kentlerde PYD'ye belli roller vermiştir, yani dün olduğu gibi bugün de Kürt bölgesini PYD'nin katkı ve desteğiyle kontrol etmeye çalışmaktadır.

PYD bu durumu, "Bölgeyi biz kontrol ediyoruz, Özgür Suriye Ordusu'nun buraya girmesine gerek yok" diye izah ediyor. Öte yandan Suriye'deki olaylar nedeniyle ordudan kaçıp Güney Kürdistan'a sığınmış olan Kürt gençlerinin dönüşüne de "peşmergeye gerek yok" diyerek karşı çıkmakta.

özgürleştirilmiş değil. Gerek Suriye KDP'nin Genel Sekreteri ve ENKS'nin dış politika sözcüsü Ebdulhakim Beşar'ın, gerek öteki Kürt partilerinin lider ve sözcülerinin, aynı zamanda Suriye Ulusal Meclisi Başkanı Ebdulbasit Seyda'nın açıklamalarına yansıdığı üzere, Suriye ordusu ve istihbaratı bu kentlerden çekilmiş değil. Rejim bazı kentlerde PYD'ye belli roller vermiştir, yani dün olduğu gibi bugün de Kürt bölgesini PYD'nin katkı ve desteğiyle kontrol etmeye çalışmaktadır.

PYD bu durumu, "Bölgeyi biz kontrol ediyoruz, Özgür Suriye Ordusu'nun buraya girmesine gerek yok" diye izah ediyor. Öte yandan Suriye'deki olaylar nedeniyle ordudan kaçıp Güney Kürdistan'a sığınmış olan Kürt gençlerinin dönüşüne de "peşmergeye gerek yok" diyerek karşı çıkmakta. Görülen o ki PKK-PYD hem Esat rejimine desteğini sürdürmekte, hem de rejimin çökmesi duru-

bunu diğer partilerle paylaşacak ya da Baas rejimiyle birlikte sahneyi terk edecektir.

PYD rejimin güdümünden çıkar mı, ENKS ile oluşan birliğin kurallarına gerçek-ten uyar mı, demokratik bir çoğulculuğa evet der mi? Bu oldukça zor. Ama bölgedeki değişimin ve alt üst oluşun, onu buna mecbur etmesi de bir ihtimal olarak var. Böyle bir şey olursa elbet sevinmek ve PYD'yi buna teşvik etmek gerekir.

Öte yandan, Kürt bölgesinin özgürleşmesi ve Kürtlerin burada özerk bir yönetim kurmaya hakları yok mu? Elbette var. Ayrıca yeni durum böyle bir değişimin gerçekleşmesine uygun. Yeter ki birileri kendine yontup bu durumu provoke etmesin... Suriye Kürtleri Ulusal Encümeni'nin (ENKS) talepleri bakımından da ağır basan eğilim, Suriye'nin ademi merkeziyetçi biçimde yeniden yapılanması ve bu kapsamda Kürt bölgesi için özerkliktir. ENKS Sözcüsü ve

PDPKS Genel Sekreteri Ebdulhemit Dewrêş de kısa süre önceki bir açıklamasında bunu dile getirdi.

Bir ay kadar önceki bir yazımda, bu aşamadan sonra Suriye'nin ancak bu ülkedeki önemli etnik gruplara (Sünni Arap, Nusayri Arap ve Kürtler) dayalı bir federatif yapıyla birliğini koruyabileceğini yazmıştım. Ayrıca Güney'deki sınır yöresinde, nüfusun yüzde 8'ini oluşturan Dürzi bölgesini de hesaba katmak gerek. Başka türlü, tüm olup bitenlerden sonra bu kesimler bir arada yaşayamaz ve Suriye, nereye varacağı kestirilemeyecek olan kanlı bir iç savaşı yaşamaya devam eder, belki de tümünden un ufak olarak tarih sahnesinden silinir. Suriye sorununu çözmek ve bu ülkeye barış getirmek isteyen uluslararası güçler ve bu arada Suriye'nin komşuları bu gerçeği görmeli ve hiç değilse bu aşamadan sonra bir uzlaşma ve yumuşak bir geçiş sağlanması için çaba göstermeliler.

Türkiye'nin ise şu anda medyanın kopardığı panik ve korku havasına kapılarak sınır ötesine yönelik bir askeri operasyona girişmesi her bakımdan haksız ve tümüyle macera olur. Böyle bir şey sınırın ötesindeki Kürt halkını –aynı zamanda bu yandakini– bir bütün olarak karşıya almak demektir ve

bugünden kestirilemeyecek kanlı, acılı gelişmelere yol açabilir.

Paniğe gerek yok. Bölgedeki değişim dalgası elbet Kürt halkının da özgürleşmesine yol açacaktır. Birinci Dünya Savaşı'nın bölgede oluşturduğu statüko yıkılıyor, cenvelle çizilmiş yapay sınırlar, yapay devletler altüst oluyor; en azından, coğrafi ve etnik gerçeklere uygun olarak yeniden yapılanıyor. Bundan kaçış yok. Kimse de Kürtleri ve Kürdistan'ı ebede kadar yok sayamaz, Kürt halkını haklarından yoksun tutamaz. Özgürlük bizim de hakkımızdır ve eğer bir arada yaşayacaksak, bu eşitlik temelinde, onurlu bir birlikle mümkündür.

Türkiye'nin izlemesi gereken doğru politika, kendi içindeki Kürt sorunundan duyduğu korkuyla sınırının ötesindeki Kürtlerin özgürleşmesini engellemeye kalkışmak olmamalı. Yapılması gereken, aklı başında bir dizi yorumcunun da dediği gibi, içerde kendi Kürt sorununu eşitlik temelinde, yani adil biçimde çözmektir. Bu ülkeye barışın gelmesinin yolu budur. O kadar çok vurgusu yapılan "kardeşlik" in de gereği budur.

28 Temmuz 2012

*Bu yazı www.dengekurdistan.nu sitesinden alınmıştır.

Kürd sorunu kim, nasıl çözer?

Mesud TEK

Leyla Zana'nın Hürriyet gazetesinde yayınlanan uzun röportajında, "Asker çözer, polis çözer, yargı çözerle bu iş olmaz. Burada bir gerçek vardı. Bunu hepimiz açıkça söyleyelim ve kabul edelim. Bu işi isterse en güçlü durdurur. O güçlü kimdir, şimdiki hükümettir. O hükümetin başı Recep Tayyip Erdoğan'dır. Tarihin en güçlü hükümetinin başındaki isim isterse o iradeyi gösterir, buna gücü yeter ve bu sorunu da çözer. Ben onun bu işi çözeceğine inanıyorum. Buna dair umudumu da, inancımı da asla yitirmedim. Yitirmek de istemiyorum. Yitirseydim giderdim, burada olmazdım. Şimdi hepimizin yapması gereken, hepimizin başbakanın sorunu çözmesinde yanında olduğumuzu ona hissettirmemiz, onu teşvik etmemizdir" demesi Kürd ve Türk kesiminde geniş tartışmalara neden oldu. Daha sonra Başbakan Erdoğan ile de görüşen Leyla Hanım, söyledikleri nedeniyle olumlu tep-

kilerin yanı sıra, yukarıdaki uzun alıntının öncesi ve sonrasında söylediklerini görmezden gelenlerin haksız eleştirilerine maruz kaldı, eleştiri adı altında yapılan hakaret ve iftiralara uğradı.

Bu yazının konusu Sayın Zana'nın söylediklerinin yorumu değil. Ben asıl olarak

neden olan sözlerine ilişkin bir iki şey söylemek istiyorum.

Herşeyden önce Leyla Hanım, yukarıdaki sözleriyle Başbakan Erdoğan için, hak etmediği bir güven beyanında bulunuyor. Erdoğan'ın son seçimde halkın yarısının oyunu alarak "tarihin en güçlü hükümeti"nin başı olduğu elbette doğru bir tespittir. Ama bu "en güçlü hükümetin", acemilik dönemi AK Parti iktidarını mumla aratan işlere imza attığı da bir başka gerçektir. Çünkü AK Parti giderek "devletlûlaşıyor", tutucu bir hale geliyor, Kemalist devlet sisteminin reflekslerini gösteriyor.

Oysa AK Parti hükümeti, 2011 Haziranında yapılan seçimler sonrasında, açılımın ve demokratikleşmenin devam edeceğini deklare etmişti. Ama bugüne kadar bu alanda ciddi adım atmadı. Roboski katliamının sorumlularını korudu, korumaya devam ediyor. Askeri harcamaları Meclis denetimi dışında tutan düzenlemelere imza atıyor. Özel Yetkili Mahkemeler, Kıbrıs, ve Ermenistan sorununda eski devlet reflekslerine geri dönüyor.

Leyla Hanım, yukarıdaki sözleriyle Başbakan Erdoğan için, hak etmediği bir güven beyanında bulunuyor.

Erdoğan'ın son seçimde halkın yarısının oyunu alarak "tarihin en güçlü hükümeti"nin başı olduğu elbette doğru bir tespittir.

Ama bu "en güçlü hükümetin", acemilik dönemi AK Parti iktidarını mumla aratan işlere imza attığı da bir başka gerçektir.

Çünkü AK Parti giderek "devletlûlaşıyor", tutucu bir hale geliyor,

Kemalist devlet sisteminin reflekslerini gösteriyor.

Leyla Hanım'ın açıklamalarıyla bir kez daha gündeme gelen ama yeterince üzerinde durulmadığına inandığım bir konuya, Kürd ulusal hareketinin temel sorularından birisine ilişkin görüşlerimi paylaşmak istiyorum: Kürd sorununu kim ya da kimler çözer? Özgürlüğümüz kim(ler)in eseri olacak? Dış dinamiklerin Kürd meselesindeki yeri nedir, çözüme ne gibi ve ne kadar katkısı olur? Ülkemizi aralarında paylaşan ülkelerin devrimci, demokrat ve ilerici güçleri bizler için iç dinamik mi yoksa dış dinamik midir?

Umarım Sayın Zana'nın söz konusu açıklamaları, bu konuda verimli tartışmalara vesile olur.

Ama önce Sayın Zana'nın tartışmalara

Kürd sorununun çözümü için ileriye doğru adımlar atmak yerine, Kürtçe eğitim talebini reddediyor. KCK operasyonlarında belediye başkanları, parti ve sivil toplum kuruluşu yöneticileri, sendikacı, akademiker ve basın mensuplarını gözaltına alınıyor. Sudan bahanelerle gösteri ve miting gibi eylemleri yasaklayarak gerginliği tırmandırıyor. Hakları için meydanlara çıkan emekçileri, çevreciler ve insan hakları savunucularını gaz bombardımanına tutuyor. MHP ile anlaşarak faşist katillerin serbest kalmasına yol açan yasa değişikliklerine imza atıyor. Özcesi 1990'lı yılları anımsatan güvenlikçi politikalara yöneliyor.

AB sürecinin gerektirdiği reformların yapıldığı, değişim ve demokrasi konu-

sunda ileriye doğru adımların atıldığı AK Parti'nin "çıraklık" ve "kalfalık" dönemleri, Erdoğan'ın desteklenip teşvik edilmesinin gerektiği zamanlardı. Çünkü demokrasinin yerleşip güçlenmesi için doğru tavır bu idi. Ama Sayın Zana'nın içinde yer aldığı siyasi çevre, bu dönemde AK Parti düşmanlığı temelinde muhalefet politikası yürüttü ve Leyla Hanım da bu politika konusunda en azından sessiz kaldı.

Ustalık dönemi AK Partisi ise, bugün

Ustalık dönemi AK Partisi ise, bugün Kemalist devlet sisteminde bazı değişiklikler yapmakla yetiniyor, tekçi sistemin sürdürücüsü olduğunu ortaya koyuyor. Bu nedenle Sayın Zana'nın, Erdoğan'ın "Kürd sorunu yoktur, Kürd vatandaşlarımızın sorunları ve terör sorunu vardır" dediği, değişim ve demokrasiden çark edip, Kürd ve Alevi sorununda Kemalist devlet sistemine sıkı sıkıya sarıldığı bir dönemde yukarıdaki sözleri sarf etmesi, O'nun geç kaldığını göstermesinin yanı sıra Erdoğan'a hiç de hak etmediği bir güven beyanıdır.

Kemalist devlet sisteminde bazı değişiklikler yapmakla yetiniyor, tekçi sistemin sürdürücüsü olduğunu ortaya koyuyor. Bu nedenle Sayın Zana'nın, Erdoğan'ın "Kürd sorunu yoktur, Kürd vatandaşlarımızın sorunları ve terör sorunu vardır" dediği, değişim ve demokrasiden çark edip, Kürd ve Alevi sorununda Kemalist devlet sistemine sıkı sıkıya sarıldığı bir dönemde yukarıdaki sözleri sarf etmesi, O'nun geç kaldığını göstermesinin yanı sıra Erdoğan'a hiç de hak etmediği bir güven beyanıdır.

Erdoğan'ın Kürd sorununu çözebileceği konusuna gelince...

Erdoğan hükümetinin gelmiş geçmiş en

güçlü hükümet olduğu doğru bir tespit (Bazı yazarlar ekonomik alanda yaşanan "başarılar" ve Müslüman sokağındaki prestiji nedeniyle, Erdoğan'ın siyaseten Atatürk'ten de güçlü olduğunu iddia ediyorlar. Ki, pek de haksız sayılmazlar). Ama "istemesi halinde Kürd sorununu çözebileceği" belirlemesi tartışma götürür. Çünkü güçlü hükümet olmak demek, otomatikman ülkenin temel sorunlarına çözüm bulan ve iyi ve doğru şeyler yapan hükümet demek değildir.

Öte yandan liderler ve partilerin aldıkları oy elbette önemlidir. Ama hükümetlerin yaptıklarını, yapacaklarını esas olarak, pragramları ve dünya görüşleri belirler.

"İktidar kirlendir, mutlak iktidar mutlaka kirlendir"

AK Parti hükümetlerinin, demokrasi ve Kürd meselesinde bazı reformlar yaptıkları, TRT-Şeş başta olmak üzere bazı önemli adımlar atkları biliniyor. Kuşku yok, bu adımları kendi iktidarını askerlere karşı korumak için attılar ama böylece ülkenin demokratikleşmesine de öncülük ettiler. Daha sonra iktidarda kaldıkça "kirlendiler", kirlendikçe de demokrasi yolunda frene bastılar. Geçmişte kendisini destekleyenleri görmezden geldiler, inkar ettiler, eleştirenleri "tasmalı", "yabancıların sesi", "terörün destekçileri" ve benzeri sıfatlarla yaftaladılar.

İşte ustalık dönemi AK Parti iktidarı, ya da Sayın Zana'nın değimi ile "tarihin en güçlü hükümeti" böyle bir hükümet, bu hükümetin Kürd sorunu konusunda bugünkü tavır ve söylemleri, istemesi halinde bile Kürd sorununu çözemeyeceğini gösteriyor.

Çünkü, bir yandan AK Parti hükümeti çıkarttığını söylediği gömleğin, Milli Görüş'ün dilini giderek benimsiyor. Öte yandan "İnkâr ve asimile politikası sona erdi, sorun çözüldü; Kürd sorunu yoktur, terör ve Kürd vatandaşlarımızın sorunları var"

diyen Erdoğan Erbakanlaşıyor, yani devletin diliyle konuşuyor, Kürdlerin ayrı bir ulus olmasından kaynaklı temel haklarını inkar ediyor. Oysa tarih ve tecrübeler, Erdoğan'ın iddialarının aksine, Kürd sorunu AK Parti hükümetinin bu alanda yaptığı bazı değişikliklerle (TRT-Şeş ve benzeri) çözülecek bir sorun olmadığını gösteriyor.

Tekrar olacak. Ama önemli olduğu için sürekli altını çizmemiz ve asla gözden

kültürel haklarının tanınmasını isteyenler de var.

Hiç kuşku yok ki kendi kaderini tayin etme, inişi çıkışı bol olan siyasal bir süreç. Bu süreç sadece bizim istemlerimiz ve mücadelemiz tarafından belirlenmiyor. Ülkemizi baskı altında tutan devletin yapısı, ezen ulusun sosyal ve siyasal gelişmişlik düzeyi ve Kürdlerle olan ilişkileri de süreci belirleyen faktörler arasında bulunuyor.

Hiç kuşku yok ki kendi kaderini tayin etme, inişi çıkışı bol olan siyasal bir süreç. Bu süreç sadece bizim istemlerimiz ve mücadelemiz tarafından belirlenmiyor. Ülkemizi baskı altında tutan devletin yapısı, ezen ulusun sosyal ve siyasal gelişmişlik düzeyi ve Kürdlerle olan ilişkileri de süreci belirleyen faktörler arasında bulunuyor.

Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesi Ortadoğu düzleminde demokrasi ve değişim mücadelesinin önemli dinamiklerinden birisi. Ama şu bir gerçek ki ne kadar güçlü olursa olsun, herhangi bir parçadaki ulusal kurtuluş mücadelesi, tek başına o ülkedeki siyasal yapıyı kökten değiştiremiyor. Ama Türkiye, İran, Suriye ve Irak'daki demokrasi mücadelesine önemli katkılar sunuyor, dinamizm kazandırıyor.

Aynı şey bu ülkelerdeki demokrasi mücadelesinin Kürd ulusal hareketine yaptığı katkılar için de geçerlidir.

uzak tutmamız gereken bir gerçek var. O da Kürd sorununun bir ulusun baskı altına alınması, temel haklarının elinden zorla alınması ve ülkesinin işgal altında tutulması sorunu olduğudur. Ve çözümü de benzeri tüm sorunlardan farklı değildir; olmayacaktır: Kaderini tayin hakkının tanınması, Kürdün diğer halklar gibi ülkesi ve geleceği ile ilgili kararları kendisinin vermesi, kaderini eline alması.

Aslolan budur ve bu noktada hemen tüm Kürd yurtsever güçlerin hemfikir olduklarını söylemek mümkün. Ama doğal olarak Kürd yurtsever güçleri bu hakkı elde etmek için verilen mücadelenin biçimi ve hakkın hayata geçirilmesinin şekli konusunda farklı görüş ve önerilere sahipler. Kendi kaderini bağımsız ve ayrı bir Kürd devletinin kurulması şeklinde hayata geçirilmesi gerektiğini söyleyen yurtseverler olduğu gibi, eşitlik temelinde kurulacak bir federasyondan yana olanlarla otonomi (özerklik) ve Kürdlere siyasal, sosyal ve

geçerlidir. Tarih, Irak'ta Abdülkerim Kasım darbesi, İran'da Humeyni devrimi ve Türkiye'de 1960'ı ve 70'li yıllardaki güçlenen devrimci demokrat hareketin gösterdiği gibi, demokrasi mücadelesi ile Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesinin birlikte güçlenip yükseldiğini gösteriyor.

Öte yandan kendi kaderini belirleme süreci belirleyen diğer önemli bir faktör ise dış dinamiklerdir. Bölgesel ve uluslararası gelişmeler, süper güçlerin bölgeye yönelik çıkarları ve bu çıkarların yön verdiği politikalarıdır. İletişim teknolojisinin dünyayı büyükçe bir köy haline getirdiği günümüzde, dış dinamiklerin rolü daha da artmış, bazı durumlarda belirleyici bir hale gelmiştir.

Dış dinamikler, Kürd sorununda, bazı istisnalar dışında, hep sömürgecilerin lehine işledi. Sömürgeci devletler Kürd ulusal kurtuluş mücadelesinin bastırılmasında dış dinamiklerden yeterince faydalandılar. Bu amaçla onların çıkarlarına ters tavır ve

davranışlardan uzak durdular, aynı askeri paktlarda (NATO ve CENTO gibi) yer aldılar. Uluslararası politikada etkin olan devletlerle ikili ekonomik ve askeri anlaşmalar imzaladılar. Ve bu kesimler de Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesini bastırmaları için, sömürgecilere ekonomik, siyasal ve askeri destek sunmaktan geri kalmadılar. Ne yazık ki Kürd tarihi bu kirli işbirliğinin de nedenleri arasında olduğu yenilgilerle doludur. Örneğin dönemin Osmanlı Sultanı, Şeyh Ubeydullah hareketini

Feleğin yüzünü Kürdlere döndüğü, dış dinamiklerin Kürdlerin lehine olduğu dönemler de oldu. Örneğin, Özgür Kürdistan, bir başka ifade ile Kürdistan Bölgesi Hükümeti iç ve dış dinamiklerin birlikteliği ve uyumunun ürünüdür. ABD'nin yönetimindeki uluslararası güçler körfez savaşlarında Saddam rejimini zayıflatıp yıkmasalardı, Kürd halkı özgürlük ve ulusal hakları için irade gösterip onlarca yıl fedakarca mücadele etmeseydi, yurtsever güçler bir cephe altında biraraya gelmeseydiler, bugün Güney Kürdistan Hükümeti'nden bahsedemezdik.

ancak tarihi düşmanı "Moskof'un, Rus Çar'ının yardımıyla bastırabildi. Kemalistler, Ağrı ulusal hareketini bastırmak için kutsal sınırları değiştirmekten kaçınmadılar. Şeyh Said önderliğindeki 1925 ulusal hareketini bastırmak için Fransızların yardımına başvurdular. Irak hükümeti, 1940'lı yıllarda Barzan bölgesinde baş gösteren ulusal hareketi ancak İngiliz savaş uçaklarının yardımı ile bastırabildi.

Soğuk Savaş'ın öteki tarafı, yani Sov-

yetler Birliği'nin liderliğindeki sosyalist kamp ise, "bölge devletlerini ABD emperyalizmin etkisinden çıkartma", "iyi komşuluk ilişkileri", "kapitalist olmayan kalkınma yolu" ve benzeri teorik gerekçelerle, Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesine mesafeli davrandı. Irak ve Suriye'de BAAS rejimlerine askeri ve siyasal destek sundular, Humeyni rejimini desteklediler.

Bununla birlikte Birinci ve İkinci Körfez savaşlarında olduğu gibi, Feleğin yüzünü Kürdlere döndüğü, dış dinamiklerin Kürdlerin lehine olduğu dönemler de oldu. Örneğin, Özgür Kürdistan, bir başka ifade ile Kürdistan Bölgesi Hükümeti iç ve dış dinamiklerin birlikteliği ve uyumunun ürünüdür. ABD'nin yönetimindeki uluslararası güçler körfez savaşlarında Saddam rejimini zayıflatıp yıkmasalardı, Kürd halkı özgürlük ve ulusal hakları için irade gösterip onlarca yıl fedakarca mücadele etmeseydi, yurtsever güçler bir cephe altında biraraya gelmeseydiler, bugün Güney Kürdistan Hükümeti'nden bahsedemezdik.

Çözüm Ne?

Uluslararası, bölgesel ve Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlarda ne PKK'nin "devrimci halk savaşı" ne de "tarihin en güçlü hükümeti ve başındaki kişi" Kürd sorununu çözer. Çünkü PKK'nin yürüttüğü son kullanma tarihi geçmiş silahlı mücadele çözüme hiç bir katkı sunmadığı gibi, çözümün önünde bir engel haline gelmiş bulunuyor. Uсталık dönemi AK Parti hükümeti ise Kemalist devlet anlayışı sergiliyor, sorunun asıl olarak çözüldüğünü, yapılanın terörle mücadele olduğunu söylüyor. Bu iki anlayış karşılıklı olarak birbirini güçlendirerek kısır döngü oluşturuyor, şiddet sarmalını derinleştiriyor.

Elbette, Sayın Zana'nın boşuna kürek çektiğini söylemiyorum. Aksine, Leyla Hanımın cesaretle davranarak bir kısım

partili arkadaşının tepkisini çeken önemli bir çıkış yaptığı inancındayım.

Kuşkusuz Erdoğan ve hükümetinin hala yapabileceği şeyler var. Bunların başında Kürd sorununu güvenlik parantezinden çıkarmak geliyor. "Güvenliğin sağlanması" için hak ve özgürlükleri ayaklar altına alan politikalarından vazgeçmesi, Kürdlerin temel haklarını PKK'nın silahlı eylemlerine bağlı olmaktan çıkartıp tanıması, barışseverlerin çağrılarına kulak vererek askeri operasyonları durdurması da hükümetin yapabileceği işler arasında bulunuyor. Atılmaları halinde bu ve benzeri adımlar, Kürd sorunun temelden çözmez ama sorunun diyalog yoluyla ve barışçıl çözümünün yolunu açar. Bu nedenle Sayın Zana'nın dediği gibi AK Parti Hükümeti bu doğrultuda teşvik edilmeli, atacağı adımlar desteklenmelidir.

Ama unutmayalım ki AK Parti, bu ya-

pısı ve dünya anlayışıyla Kürd sorununu içerğine uygun bir biçimde çözemez. Çözüm AK Parti'ye rağmen iç ve dış dinamiklerin uyumu sonucu olur. AK Parti'yi olduğundan farklı biçimde değerlendirip ondan altından istese de kalkamayacağı işler beklemek doğru ve makul değil.

Doğru olan dünyadaki değişim sürecini, bu sürecin bölgeye, Türkiye ve ülkeye olan yansımalarını iyi okumak, mücadelemizi çağdaş değerler ışığında ve çağın gerektirdiği yöntemlerle yükseltip, dünyadaki değişim sürecinin bir parçası haline getirmektir.

Özcesi iç ve dış dinamiklerin diyalektik birliğini, uyumunu sağlamaktır. Bu uyum sağlanmadan Türkiye'de Kürd sorununun özüne uygun çözümü mümkün görünmüyor.

* Bu uyumun sağlanması görevi ise hepimizin 19 Temmuz 2012

Suriye'deki gelişmeler Türkiye'nin tavrı ve Kürtler

Nevzat TEKER

Suriye yeri ve konumu itibari ile önemli bir ülke ve ciddi bir merkez. Suriye Orta Doğu'daki dengeler kadar, uluslararası güçler bakımından da politikaların yoğunlaştığı bir alan.

Hem bölge hem de uluslararası güçler açısından bu denli önemli olan bir ülkenin, bir de Türkiye gibi bir komşusu olursa varın işin boyutunu siz hesaplayın.

Suriye içinde birtakım dinamik halkları barındıran, baba Esad'dan oğula, baskının, zulmün, asimilasyon ve katliamların yaşandığı bir ülke.

Baas rejiminin son bir yıl içinde 30bine yakın insanı katletmesine rağmen, Suriye halklarının direnişi ve mücadelesi devam ediyor. Direnişin ana ekseninde buradaki halkların barış ve demokrasiye inancı, yaşama olan tutkuları yatıyor. Bu tutku ve inançtır ki karadan ve havadan yapılan tüm saldırılara ve katliamlara rağmen mücadele boyutlanarak devam ediyor.

BM ve uluslararası güçler Esad rejiminin ülkeyi bir kan gölüne dönüştürmesine daha fazla müsaade etmemelidirler. Mü-

dahale etmenin zamanı gelmiş ve geçmiştir bile. Biran önce müdahale edilmeli ve bu katliamlar durdurulmalıdır. Beşar Esad eğer sonunun büyük ağabeyi Saddam gibi, Kad-dafi ve Mübarek gibi olmasını istemiyorsa biran önce ülkeyi terk etmeli ve demokratik bir Suriye oluşmasına yol açmalıdır.

Akan suya kilit vurulamayacağı gibi tarihin ileriye doğru akışını da durdurmaya hiçbir diktatörün gücü yetmez. Esad'ın çeteci Baas rejimi de Suriye halkının mücadelesi sonucu tarihin çöplüğüne mutlaka

Son bir haftadır Türkiye'de medya ve yeminli Kürt düşmanları Suriye Kürtleri üzerine ırkçı ve şoven bir kampanya yürütmektedirler. Bu kara propagandanın gerekçesi ise Suriye ordusunun boşalttığı kimi Kürt yerleşim birimlerinde, Kürtlerin buralarda kontrolü ele almaları ve birkaç küçük grubun da ellerinde Kürdistan bayrağını salıyor olmalarıdır. Bu durum Türkiye'deki savaş çıkırtkanlarının, ırkçı ve şoven çevrelerin damarlarının kabarmasına yetti ve arttı da.

atılacaktır. Buna olan inancımız tamdır. Dünyanın hiçbir yerinde diktatörlükler halkın mücadelesi karşısında ayakta kalmamıştır. Esad rejimi de kalmayacaktır.

Son bir haftadır Türkiye'de medya ve yeminli Kürt düşmanları Suriye Kürtleri üzerine ırkçı ve şoven bir kampanya yürütmektedirler. Bu kara propagandanın gerekçesi ise Suriye ordusunun boşalttığı kimi Kürt yerleşim birimlerinde, Kürtlerin buralarda kontrolü ele almaları ve birkaç küçük grubun da ellerinde Kürdistan bayra-

ğını salıyor olmalarıdır. Bu durum Türkiye'deki savaş çıkırtkanlarının, ırkçı ve şoven çevrelerin damarlarının kabarmasına yetti ve arttı da.

"PKK Kürdistan devleti kurdu" diyenlerden, "bağımsız Kürdistan devleti kuruluyor" diyenlere, Irak ve Suriye'deki Kürdistanları birleştirilmesinden, Türkiye ve İran Kürdistanlarını da buna ekleyip Büyük Kürdistan kuranlara hatta bu Kürdistanlarla Türkiye'yi bir federasyonda birleştirenlere dek senaryolar birbirini izledi ve izlemeye de devam ediyor. Bütün bu asılsız ve şu anda mümkün görünmeyen söylemlerin hedefi, Türk ordusunun Batı Kürdistanı işgali ve oradaki muhtemel bir Kürt oluşumunun önünü kesmektir.

Öylesine psikolojik bir ortam yaratıldı ki Kürdistan'ın eli kulağında, hemen kurulacak. Bu tablodan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın önemli oranda etkilendiği görülüyor. O da hayali haritalara eyvallah etmeyeceklerini, Kürt yapılanmasına izin vermeyeceklerini, tampon bölge adına Kürdistan'ı işgal edecekleri tehdidini savurarak, AKP'nin son gelişmelere ilişkin tavrını ortaya koyuyor. Bu tavır Türkiye'nin geleneksel Kürt politikasının bir yansımasıdır. Bu tavır 100 yıldır Türkiye'de işe yaramadığı gibi, Suriye politikasında da işe yaramayacağı açıktır. Doğru olan tehdit ve şantaj politikalarından vazgeçip, Kürtlerin dostluğu kazanılmasıdır.

Tampon bölge adı altında Türkiye'nin Suriye Kürtlerine yönelik herhangi bir girişi salt Suriye Kürtleri açısından değil, Güneydeki kardeşleri ve Türkiye'deki 20 milyon Kürdün de bu girişimi alkışlamayacağı ve bu duruma seyirci kalmayacağı bilinmelidir. Bu salt Kürtler açısından değil dünyanın barışsever ve demokratik güçleri de buna izin vermez. Bu tür müdahaleler bilinmelidir ki sorunu çözmez, Türkiye'yi daha büyük sorunlarla yüzüstü bırakır.

Bunun yerine gerçekçi ve doğru politikalar üretip, Suriye Kürtlerine dostluk eli uzatılmalı. Suriye muhalefeti ve Kürtleri de kapsayacak demokratik, çoğulcu, dini ve etnik toplulukların kimliklerini özgürce ifade ettiği çok renkli, çok yapıli demokratik bir Suriye oluşmasına katkı sunulmalıdır. Türkiye'den beklenen tavır da budur. Bu salt Suriye Kürtleri açısından değil, Türkiye'deki Kürt sorunu ile ilgili de önemli bir gelişme sağlar.

Yıllardır Türkiye'de PKK bahane edilerek Kürtlerin en temel hak ve özgürlükleri bastırıldı. Bu sefer aynı oyun "sınırdaki yeni bir Kandil'e müsaade etmeyiz," "sınırimızda PKK devletine asla izin vermeyiz" teraneleri ile Suriye Kürdistanı'na müdahalenin kendilerince haklı gerekçelerini oluşturmaya çalışıyorlar. Söylenenlerin gerçekte hiçbir ilgisi yoktur. Ne sınırda bir "Kandil" ne de PKK'nın kurduğu bir "devlet" var.

Yıllardır baskı ve zulmün en amansızını yaşayan, 21. Yüzyılda hala kimliksiz ve vatandaş sayılmayan, hatta özgürce seyahat etmelerine bile müsaade edilmeyen Suriye Kürtlerinin bu son günlerde Esad ordusunun kimi Kürt yerleşim birimlerinden çekilmesiyle elde ettikleri kazanımlardan korku ve paniğe kapılmanın, ikinci orduyu teyakkuz haline getirmenin, bütün ağır silahları Nusaybin ve çevresine yerleştirip, yüzlerini Kamışlo'ya çevirmenin doğru bir tutum olmadığı, Kürt halkının kazanımlarına karşı düşmanca bir tutum olduğu ortadadır.

Yıllardır Türkiye'de PKK bahane edilerek Kürtlerin en temel hak ve özgürlükleri bastırıldı. Bu sefer aynı oyun "sınırdaki yeni

bir Kandil'e müsaade etmeyiz," "sınırimızda PKK devletine asla izin vermeyiz" teraneleri ile Suriye Kürdistanı'na müdahalenin kendilerince haklı gerekçelerini oluşturmaya çalışıyorlar. Söylenenlerin gerçekte hiçbir ilgisi yoktur. Ne sınırda bir "Kandil" ne de PKK'nın kurduğu bir "devlet" var.

Kürtler eski Kürtler değil artık. Onları kolayca kendi hak ve özgürlüklerinden yoksun, zorla baskı altında tutmaya kimsenin gücü yetmez. Dünya değişiyor. Ortadoğu'da önemli değişiklikler oluyor. Kürtler bu coğrafyanın önemli aktörleridir artık. Hiç kimse bu bölgede politika yaparken Kürtleri görmezlikten gelemmez. Kürtler bölgenin önemli bir denge unsurudur.

Geçmişte Güney Kürdistan yapısını tanımayan, bu yapıyı kırmızıçizgi olarak ilan eden Türkiye, uzunca bir süre bu yapı ile ilişki kurmadığı gibi düşmanca bir tutum sergiledi. Hatta Güney Kürdistan'daki liderleri sayın Barzani ve Talabani'yi "aşiret reisleri" vb. birtakım küçültücü ve aşağılayıcı sözcüklerle tanımladılar. Şimdi aynı tabloyu Suriye Kürtleri karşısında kullanmaya çalışıyorlar. Bu tutumun Türkiye'ye sağlayacağı bir yarar yoktur. Dün nasıl düşman oldukları asla kabul etmeyecekleri Güney Kürdistan ve onun liderleriyle görüşerek ve onları tanıyıp ilişki geliştirmek ihtiyacını duydularsa, doğru olanın Suriye Kürtlerine yönelik aynı politikanın uygulanıyor olmasıdır. Türkiye stratejisini Kürt düşmanlığı değil Kürt kardeşliği ve dostluğu üzerine oturtmalıdır. Böyle bir strateji salt Güney ve Suriye Kürtleri değil Türkiye'de de Kürt sorununun çözümü için çok sağlıklı bir iklim yaratır.

Türk devleti, hükümeti ve medyası ile Suriye Kürtlerine karşı başlatmış oldukları ırkçı, şoven ve savaş kışkırtıcı politikalarının bir yönünü de Kürdistan Bölge Başkanı Sayın Mesud Barzani'ye yöneltmiş durumdadırlar. Bunun gerekçesi de Sayın Bar-

zani'nin Suriye Kürt muhalefetine derlenip toparlanması ve birlikte hareket etmeleri için gösterdiği çabadır. Peki siz sadece sınır komşunuz olması hesabı ile Suriye'nin bütün iç işlerine karışacaksınız, oradaki Sünni Arap Birliği olan SUK toplantılarını Türkiye'de yapacaksınız ve olur olmaz her şeye savaş hali dahil müdahale edeceksiniz, bunda bir sorun görmeyeceksiniz, ama Sayın Barzani'ye yeni, demokratik, çoğulcu, katılımcı bir Suriye için dini ve etnik azınlıkların hepsinin kendini özgürce ifade edeceği bir yapıdan yana tavırlarını ve çabalarını "ikiyüzlülükle" değerlendirip Sayın Barzani'nin Kürt kardeşlerine sizin gibi düşmanlık yapmasını bekleyeceksiniz. Bunu mu Barzani'den istiyorsunuz? Avucunuzun içini yalarsınız. Sayın Barzani sizin her dediğinizi yapacak AKP valisi değildir. Bu coğrafyanın önemli bir aktörüdür. Bölgesel ve uluslararası büyük bir saygınlığı ve ağırlığı olan bir liderdir.

Sayın Barzani, Talabani ve Suriye Kürtlerinden korkmayın. Onların dostluklarına güvenin. Siz onlara düşmanlık yapmadığınız sürece onlardan size bir zarar gelmez. Kürtlere karşı kurmuş olduğunuz o korku imparatorluklarını yıkın. Kürtler sizin için bir korku unsuru olmaktan çıksın, dostluk ve kardeşlik duygusu içinde stratejik bir ortağınız olsunlar. Güney Kürdistan'a ilişkin olumlu politikalarınızın meyvelerini topluyorsunuz. Bunu Suriye ve Türkiye Kürtlere karşı da gösterin; dostluk ve kardeşlik bağı içinde aynı olumlu sonuçları alırsınız.

Suriye'de bu son günlerde Halep'te yaşanan çatışmalarda her gün yüzlerce insan katledilmektedir. Özellikle muhalefetin Halep'te kimi noktaları ele geçirmiş olması Esad rejimini çileden çıkarmakta ve bütün ağır silahları ile havadan ve karadan Halep'e saldırmaktadır. Halep Suriye'nin ikinci büyük şehri olması hasebi ile Esad rejimi açısından büyük önem taşıyor, Halep'in düşmesi yani muhaliflerin Halep'i ele geçirmesi Esad'ın sonu olarak değerlendiriliyor.

Esad da bunu bildiği için bütün ağırlığını Halep'e yığmış ve çocuk çocuk, yaşlı genç sivil demeden, havadan ve karadan saldırarak yüzlerce sivilin ölmesine neden oluyor. Halep'teki çatışmaların sonucu önemli oranda rejimin ayakta kalıp kalmamasının bir göstergesi olacak, çok uzun olmayan bir sürede bunu göreceğiz.

BM ve uluslararası güçlerin bu insanlık dramına karşı hala Suriye'ye müdahale de bulunmamaları insanlık açısından bir yüz karasıdır. Göz göre göre hiçbir BM kararını tanımayan ve uluslararası güçlerin önerilerini dinlemeyen Baasçı rejimin işlediği insanlık suçlarına ona kayıtsız kalmakla ortak olunuyor. Umut ederiz ki bir an önce Suriye'ye ciddi bir müdahale de bulunulur, Esad ve suç ortakları uluslararası bir mahkeme önüne çıkarılarak yaptığı katliamların hesabını verir.

Tarihsel anlamda önemli bir sürecin sonuna gelindiği şu günlerde, Suriye Kürt muhalefetine durumu yeni şekillenecek Suriye için son derece önemlidir. Kürtler sürecin başından itibaren doğru politika izlediler. Ne Esad yandaşlığı yaptılar ne de Esad'a karşı silahlı bir ayaklanma başlattılar. Üçüncü bir yol izleyerek bekle-gör taktiği uyguladılar. Tabi bu arada Suriye Kürt muhalefeti derken PYD'nin Esad'la birlikte süreci götürme tavrı ve Esad'ın eylemlerinde PKK bayrakları ile katılmasını saymazsak.

Suriye Ulusal Konseyi'nin Kürtlere karşı tutumundan dolayı Kürtler bu birlik içinde yer almadılar. SUK eğer işin başında Suriye'nin çok renkli ve çok sesli yapısına uygun bir program ortaya koyabilseydi, Kürtlerin siyasi taleplerini bu programlarında kabul etseydi, hiç şüphesiz doğru olan Kürtlerin de katılacağı geniş tabanlı bir muhalefet cephesi oluşturmak olurdu. Ancak uzunca bir süre yapılan görüşme ve toplantılarda bu sağlanamayınca Kürtler kendi başlarının çaresine baktılar. Kahire'de İstanbul'da yapılan toplantılarda Kürtlerin talepleri görmezlikten gelindi. Kürtler bu

toplantıları terk ettiler, bu geleceği belirsiz muhalefet cephelerine katılmamakla iyi de ettiler.

Sürecin başında dağınık olan Kürt muhalefeti o dağınık haliyle Suriye’de gelişmeler karşısında ciddi bir güç olamazdı. Özellikle Sayın Barzani’nin Suriye Kürt muhalefeti birleştirmek amacıyla yaptığı çalışma ve çabaları, bütün Kürtler olarak saygı ile karşılamak gerekir.

Sayın Barzani süreci iyi okudu ve Kürdistan bölge hükümeti ve başkanı olarak kararlı davrandı ve yapması gerekenleri

“Suriye Yüksek Kürt Meclisi” kuruldu. Suriye Kürt muhalefeti’nin Hewler’de oluşturduğu bir birlik protokolü hem Suriye Kürtlerini temsil edecek, hem de uluslararası planda Suriye Kürtleri adına diplomasi yapacak. Bu birlik ile elde edilecek kazanımlar ve bu kazanımların korunması açısından tarihi anlamda önemlidir.

Bu birliği saygıyla selamlıyoruz.

yapma konusunda bir an olsun duraksama göstermeden Suriye Kürt muhalefeti’nin Hewler’de topladı. Daha önce bu konuda yapılan toplantılardan istenilen sonuçlar alınmayınca bundan kısa bir süre önce Hewler’de ikinci bir toplantı yapıldı. Daha önceki toplantıya katılmayan PYD bu ikinci toplantıya katıldı. Bu ikinci toplantıda PYD’nin katılımı ile “Suriye Yüksek Kürt Meclisi” kuruldu. Suriye Kürt muhalefeti’nin Hewler’de oluşturduğu bir birlik protokolü hem Suriye Kürtlerini temsil edecek, hem de uluslararası planda Suriye Kürtleri adına diplomasi yapacak. Bu birlik ile elde edilecek kazanımlar ve bu kazanımların korunması açısından tarihi anlamda önemlidir. Bu

birliği saygıyla selamlıyoruz.

Suriye Kürtleri şu anda elde ettikleri kazanımlar ve bu kazanımların önümüzdeki süreçte daha da geliştirilmesi ve Esad sonrası bir statüye kavuşması, oluşturulan bu birlik ruhuna bağlı kalmalarına ve bu birliği pratiğe yansıtılmalarına bağlıdır.

Şurası çok iyi bilinmelidir ki Esad sonrası Suriye’nin nasıl şekilleneceği karmaşası içinde Kürtler ancak bu geniş tabanlı birlik sayesinde düze çıkabilir. Hiç bir örgüt, tek başına bu zorlu süreci göğüsleme ve Kürdistan’da özgürlüğü sağlama gücüne sahip değildir. Onun için Hewler’de oluşturulan bu birlik ve diğer parçalardaki Kürtlerin bu konudaki destekleri heba edilmemelidir. Bu birliğin göz nuru gibi korunması hayati derecede önemlidir.

Suriye Yüksek Kürt Meclisi sadece bugünü kurtarmak ve bir statü elde etmek için değil, bunun kadar diğer bir önemli yanı özgür bir Kürdistan oluştuktan sonra, ülkenin demokratikleştirilmesi, ulusal kültürün gelişmesi ve özgür ülkenin kazanımlarının korunması için de son derece önemlidir. Eğer Güney Kürdistan’da bu birlik ve dayanışma ruhu olmasaydı bugün bizim de göğsümüzü kabartan bu duruma gelinemezdi.

Güney Kürdistan, Suriye Kürt Muhalefeti için de örnek olmalıdır.

PYD ve diğer Kürt örgütleri arasında birtakım sıkıntıların da yapılan birliğe rağmen devam ettiği biliniyor. PYD Suriye Kürt örgütleri içinde silahlı olan tek örgüt. Diğer Kürt örgütleri böyle bir gelenekten gelmiyor. PYD bu silahlı gruplarını bir şekilde Esad’ın rızasıyla Suriye’ye sokmuştur. Bu elbette Kürt örgütleri arasında PYD’ye farklı bir rol biçiyor. Silahlı olmak bir avantaj olarak sayılıyor ve öyle görünüyor.

PKK-PYD hattı şunu çok iyi bilmelidir ki, Kürt Yüksek Konseyi’nin almış olduğu kararlara uymamak, birlik dışı kendi başına

buyruk bir politika izlemek, küçük olsun bizim olsun anlayışı ile hareket etmek, silahlı diğer Kürt örgütlerine karşı bir baskı aracı olarak kullanmak, silahsız diğer Kürt örgütlerini hiçe saymak gibi bir tavır, Kürt halkının düşmanlarına hizmet eder, Kürt halkının dostlarını da üzer ve giderek Kürt örgütleri arasında bir çatışmayı da gündeme getirir.

Bu konuda sicili pek de temiz olmayan PKK'nin PYD eliyle batı Kürdistan'da böylesi bir role soyunması, tarihsel olarak Kürt halkına yapılmış en büyük kötülük olur ve bu bir ihanete varır. Umut ederiz PKK-PYD çizgisi bu uğursuz rolü bu tarihi anlamdaki süreçte oynamaz ve Kürt halkının düşmanlarını sevindirmez. Kürt halkının dostlarının sevgi ve dostluğunu kazanırlar. Suriye Kürt halkının Güney Kürdistan'ın ve Türkiye'deki tüm Kürtlerin isteği budur. Kuşku-ları da budur.

PKK-PYD hattının batı Kürdistan'da bir yapı oluşturup tek başına hareket etmesi sa-

dece Türkiye'nin değil, Hewler'in, ABD ve AB ülkelerinin, Suriye Kürtlerinin ve diğer tüm Kürtlerin de tepkisine neden olur. Sınırda böylesi bir yapı Türkiye'nin de rahatça "terör" bahanesi ile burayı işgale kadar varır. Buna herkesin özellikle de PKK-PYD çevresinin dikkat etmesi gerekir.

Tarihin ikinci kez Kürtlerin yüzüne güldüğü bu süreçte, özellikle Güney Kürdistan hareketi ve Sayın Barzani'nin olumlu tavrı, Kürdistan'ın diğer parçalarındaki Kürt örgütlerin bu konudaki dayanışması ve son günlerde Suriye'de oluşan Yüksek Kürt Meclisi, Suriye Kürdistanı için umutları yesherten, geleceğe güvenle bakmamızı sağlayan olumlu gelişmelerdir.

Suriye Kürtlerinin kadim dede baba topraklarında özgürce yaşaması, meşru ve haklı taleplerinin yerine getirilmesi ve korunması için yediden yetmişe bütün Kürdistan halkının duyarlı ve uyanık olması gerekir.

02.08.2012

Said-i Kürdi ve Kürt sorunu

Mehmet BAYRAK

Resmi Tarihin Yalanları ve “İki Said - Bir Seyid”in Acılı Büyük Yaşamı

Osmanlıcılıktan, milliyetçiliğe, oradan Türk ırkçılığına evrilen resmi Türk tarih tezine göre, “**Türk Tarihi**“ topluma şöyle öğretilcektir:

“Türk tarihi, Türk milletine, dünya yüzünde insanlığın doğduğundan beri en asil ve yüksek insan tipini **Kendi ırkının** temsil ettiğini, asırların yürüyüşünde beşeriyetin karanlık göklerinde **müsel medeniyet ufuklarının** kendi ırkının zeka ve kabiliyetleriyle açıldığını anlatır. **Türk tarihi** Türk milletine kendi ırkının askerlikte, idarede, siyasette olduğu kadar ilimde, fende, edebiyatta, resim, musiki, mimarlık, heykeltraşlık gibi sanatlarda dahi ne kadar eşsiz bir istidat ile yoğrulmuş olduğunu anlatır.

Türk tarihi, Türk milletine, dünyanın insan izi taşıyan her

parçasında kendi ırkının zamanla silinmemiş ve silinmeyecek hakimiyet ve hars damgası basılı olduğunu, başka milletlerin tek nümunesiyle öğündükleri devletlerin en büyüklerinden çok daha büyüklerini yüzlerle kurmuş, her mana ve mahiyette şan şeref kaynaklarından kana kana içmiş, görgülü bir soydan geldiğini anlatır.

Fakat, **Türk tarihi**, Türk milletine, aynı zamanda kendi ırkının binlerce yıllık tecrübelerle vardığı manevi tekamül esaslarından ayırdığı, bilhassa irfan ve medeniyetin yüksek ve temiz havalı yaylasından taasup ve cehaletin sıtmalı bataklığına indiği zamanlarda uğradığı belaların sertliğini, varlığına sarılan karanlıkların kolay yırtılmaz koyuluğunu anlatır.“ (Bkz. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti: **Türk Tarihinin Anahatları**, 1930 ve **Tarih-IV**, 1932, s.258-259)

1930'dan itibaren öğretilen Türk tarihinin anahtar kitapçığından alınan bu “ırkçı” tarih anlayışıyla hangi olguyu tarihsel ve toplumsal gerçekliğine uygun olarak irdeleyebilirsiniz?.. İşte, **Şehmus Diken**'in konumuzla çakışan şu isyanı böylesi bir tarih algısıdır:

“Kimilerine göre **Şex Said** bir İngiliz ajanıydı. Genç cumhuriyeti kaynağında boğmak ve hilafeti diriltmek isteyen Nakşibendi şeyhi bir “İngiliz” tezgahçısı!

Said-i Kürdi (Nursi) ise “mürteci” bir yobazdı, gericiydi!

Dersimli **Seyid Rıza** kaale bile alınmamalıydı. Çünkü etrafı düşmanla kuşatılmış ve rüştünü ispata gayret eden cumhuriyetin, yeminli düşmanlarının Alevi toplumunu kıskırtmaya soyunan bir cemaat dedesiydi!

Yalanlarla, riyalarla, sahtekarlıklar ve halk düşmanlıklarıyla bezeli **resmi tarih**'in yukardaki üç paragrafı üç Kürt şahsiyetine binaen epeyce yıllardır her defasında yeniden servis ediliyor. Servisin türleri farklı elbette. Kimi kez, bilim' adına üniversite hocaları dile getiriyor. Kimi kez basın mensupları aracılığıyla. Kimi kez de tarihçiler, sol'dan, sağdan çarklı aydın ve siyasetçiler üzerinden.

Dayandıkları ve dayandırdıkları bir tek **resmi tarih tezi** var, o da şu: Kürd'ün 'ihaseti' ve Kürt liderlerinin “modern cumhuriyeti alaşağı etmek için yabancı kışkırtmaların aleti” olup cumhuriyete isyan etmeleri üzerine!...

Ne **Şix Said**'in, ne **Said-i Kürdi (Nursi)**'nin ne de **Seyid Rıza**'nın mezar yerlerini, ne aile fertleri, ne torunları ne de hiçbir Kürt bilmiyor. Bilmemeleri bir tarafa çeşitli ideolojiler adına iki Said'le bir Seyid'e ve diğer Kürt şahsiyetlerine sıkça saygısızlık da yapılıyor...“ (Ş. Diken: **İki Said, Bir Seyid**; Öz-Po, 28.6.2010)

Her zaman söylemişimdir; resmi tarihin yapıcıları açık planda “red ve inkarcı”, gizli planda “itirafçı ve kabulcu”dur. Özellikle, 1993 yılında yayımladığım ve haklarında dava açılan “**Kürtler ve Ulusal- Demokrasi Mucadeleleri**” konulu ve 1994 yılında yayımladığım “**Kürdoloji Belgeleri**” adlı büyük bölümüyle gizli belgelere dayalı çalışmalarında, bunun yüzlerce örneğine yer vermiştim... Burada, sadece “Cumhuriyet” konusunda vereceğim iki örnek bile bir fikir vermeye yetecektir.

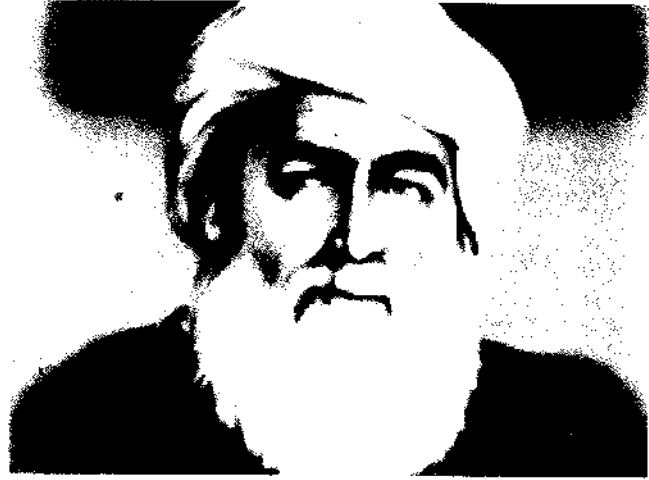
Örneğin, önce Kuva-yı Milliye Komutanlığı, sonra Diyarbakır Milletvekili olan **Diyarbakirli Hacı Şükrü Bey** öncülüğünde, daha 1920 yılında bir “Cumhuriyet” kurma girişiminde bulunulduğunu, bugün kaç kişi biliyor? (Bkz. Lütfi Arif: **1923 Senesinden Evvel Kurulmak İstenen Cumhuriyetler: Dün ve Bugün**, Yakın Tarih Mecmuası, Sayı: 1, Kasım-1955).

Peki, Kürt aydınlarının 20 Mayıs 1926'da Başbakan İsmet Paşa'nın şahsında Hükümet'e verdikleri Muhtıra- Mektup'taki şu ifadeler biliniyor mu?: “Biz Kürtçüler, Kürtlüğün hayat ve bekasına suikast edilmek şartıyla müthiş ve müfrit Cumhuriyet ve uygarlaşma taraftarıyız ve tam anlamıyla sapkınlık ve efsane kaynağı olan istibdatın ve zorbalığın aleyhtarıyız”. (Bkz. M. Bayrak: **Kürtler...**, ve **Şark Islahat Planı**, Özge yay. Ank. 2009, s. 20)

Tabii, M. Kemal'i bir Milat olarak görüp,

herşeyi Kemalizm'le başlatma alışkanlığında olan zihniyet; 1928 yılında üç ay gibi kısa bir süre içinde Latin alfabesini uygulamaya sokan anlayışın, binlerce yıllık bir bilim ve kültür dünyasına neler getirip, neler götürdüğünü anlamak bile istememektedir... Dahası, yüzlerce yıllık Osmanlı resmi arşivinin önemli bir bölümünün Bulgaristan'a "kağıt çöp" olarak satılmasını da...

TRT'de çalıştığım yıllarda, Enver Paşa'nın kızı **Türkan Sultan**, Fransızca monitör olarak çalışıyordu. Almanca ve Rusça'dan Türkçeye birçok kitap çevirisi yapan ve o tarihlerde Yabancı Diller Şube Müdürü olarak çalışan arkadaşım **Metin Alemdar**, zaman zaman Türkan Hanım'ı kızdırmak için Atatürk'ten övgüyle söz ederdi. Türkan Hanım'ın ona cevabı belliydi: "Metin Bey, herhalde sen Türk tarihinin M. Kemal'le başladığını sanıyorsun!.." Metin, iş olsun diye gerekçeler gösterse bile, Türkan Hanım dediğinden geri kalmaz ve haklı olarak ısrarla aynı görüşünü yinelerdi.

Uğur Mumcu'ya ve İlhan Selçuk'a Eleştirel Cevaplar

Ulu-orta, cevabi yazı yazmak gibi bir alışkanlığımı yoktur. Geçmişte, Kürdoloji alanında toputopuna üç-dört cevabi yazı yazmışımdır. Bunlardan biri, 1989'da tutukluysen bir yazı dizisi dolayısıyla **Uğur Mumcu'ya**, biri 1993 yılında **İlhan Selçuk'a**, biriyse 1994 yılında yine bir yazı dizisi dolayısıyla gazeteci **Koray Düzgören'e** gönderilmişti.

Uğur Mumcu'nun, Cumhuriyet gazetesinde haftalarca devam eden "**Şeyh Said Ayaklanması**" konulu yazı dizisine sadece maddi yanlışlarını gösteren 15 sayfalık cevap yazmış ve o tarihlerde **Hasan Cemal** tarafından yönetilen gazeteye, yayımlanmak üzere göndermiştim. Sadece, dizideki maddi yanlışlarla yetinmiş, ideolojik eleştirilere

bile girmemiştim. O dönemler, Cumhuriyet'te Alevilik'le ilgili diziler "pehlivan tefrikası" gibi yayımlanırken, gönderdiğim cevap yayımlanmamıştı. İsmail Beşikçi ve **Munzur Çem**'in de ayrı-ayrı cevaplar gönderdiklerini ve onların da yayımlanmadığını sonradan öğrenecektim.

Önceden tanıştığımız **Mumcu**, ben cezaevinden çıktıktan sonra, bulunduğu tatil yerinden beni aramış; ekonomik nedenlerle gazetenin sayfa sayısını azaltmak zorunda kaldığını, bu nedenle cevabi-yazımın yayımlanamadığını, ancak kitap olarak yayımlan-

diğında yazımdan yararlanacağımı söylemişti. Gerçekten de, sonradan kitabın ismi bile "**Kürt-İslam Ayaklanması**" olarak değiştirilmişti.

1991 yılında Deng dergisinin 13. sayısında yayımladığım bu yazıya, 1993 yılında yayımladığım "**Kürtler ve Ulusal-Demokratik Mücadeleleri**" konulu, alanının referans kitabında da yer vermiştim (s.429-445). (Kaynak kitap olma özelliğine; **Prof.Dr. Martin van Bruinessen**, **Prof. Dr. H. Lukas-Kieser** ve **Prof. Dr. B. Oran** da vurgu yaparlar).

1993 yılı başlarında **Mumcu**, alçakça katledilmiş ve kitabı görememişti. Sözkonusu kitabı, bir hususa dikkatini çekerek uzun bir ithaf yazısıyla **İlhan Selçuk'a** göndermiştim.

20'yi aşkın yıl önce **Mumcu'nun** ve **Sel-**

çok'un dikkatini çektiğim husus, tam da Şehmus Diken'in üstünde durduğu belirlemeydi. Şu eleştirel uyarıda bulunmuştum: "Özellikle belirtmeliyim ki, Kemalist aydınlar resmi ideolojiyle fazlaca donandıkları için, bilimsel ve toplumsal gerçekliği kavramakta ve kabullenmekte zorlanıyorlar... Kuşkusuz en büyük eksiklikleri, düşünceyi temellendirememekten kaynaklanıyor. 1- Bu aydınların öncelikle saplantısı Batılılar'ın Kürt sorunuyla ilgilenmesi dolayısıyladır. 2- Resmi ideoloji bağımlılarının ikinci önemli yanlışları, milliyetçilik hareketlerine yaklaşım biçimleridir. Toplumsal gelişmeleri salt Kemalist pencereden bakan, bu ideolojiyle fazlaca yoğrulmuş aydınlar göre Kürt sorunu eşittir emperyalist oyundur. Ayrıca bu aydınlar, milliyetçiliği yalnızca Türkler'e yakıştırmakta ve milliyetçilikten yalnızca Türk milliyetçiliğini anlamaktadırlar." (Bkz. age)

Kitaptaki bu uzun hitaptan sonra, İlhan Selçuk Cumhuriyet gazetesindeki "Pencere" köşesinde **"3'üncü Bin Yılın Eşiğinde Kürtçülük..."** (Cum. 5 Kasım 1993) başlıklı bir yazı yazmıştı. Sözkonusu eserimde, Devletin resmi raportörü, eski Vali ve Mülkiye Başmüfettişi **Ahmet Hasip Koylan**'ın "Kürt Milliyetçiliği"ne ilişkin bir belirlemesine dikkat çekiyordum. Bu bölümde Koylan; gerek ünlü Kürt aydını **Celadet Bedirxan**'ın 1933'te **Mustafa Kemal'e Gönderdiği Açık Mektup**'tan, gerekse resmi/gizli raporda Koylan'ın **"Kürtler'de Milliyetçilik ve Bağımsızlık Akımları Ne Zaman, Nasıl Başladı ve Nasıl Gelişti?"** başlıklı bölümdeki görüşlerinden yararlanarak; "Kürtler'de vatanseverlik ve milliyetçilik tohumlarının daha 17. yüzyılın başlarında **Ahmede Xani** ile atıldığını" söylüyordum. Resmi raportör, "Ahmede Xani'nin serptiği bu milliyet tohumlarının Kürt milletinin kuraklığı içinde mahvolduğunu" da vurguluyordu. Koylan, vatanseverlik bağlamındaki bu Kürt milliyetçiliğine kanıt olarak, **Mem u Zin**'in "Derdimiz" bölümünü gösteriyordu ki, M. Emin Bozarslan bile 1969 yılındaki

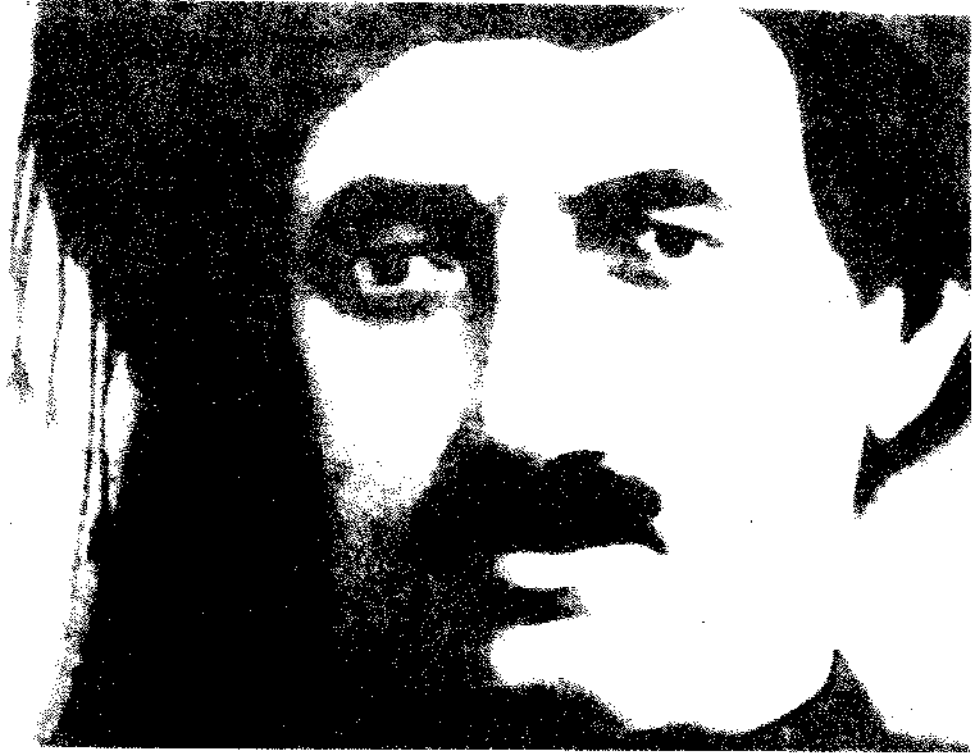
yayında bu bölümü sansürlemek zorunda kalmıştı. Bu durumdan ve Ferhad Şakeli'nin 1992'de Avrupa'da yayımladığı **"Ahmed-i Xani'nin Mem u Zin'inde Kürt Milliyetçiliği"** kitabından habersiz olan Selçuk, düşünceyi temellendirmeye gerek görmeden, bizi "Kürtçülük"le suçluyordu. Bu suçlama üzerine ben de kendisine **"Mem u Zin'de Kürt Milliyetçiliği Dolayısıyla İlhan Selçuk'a Açık Mektup"** başlıklı bir yazıyla cevap vermişim (Bkz. Azadi gaz., Sayı: 79, 14-20 Kasım 1993).

Hiç unutmam, Baskın Oran birgün büroma geldiğinde büyük bir şaşkınlık içinde, "Yahu Mehmet, sen somut kaynaklarını göstermesen, gerçekten insanın inanası gelmiyor" demişti.

Bunlardan sonra, Kürt diline ve kültürüne ilişkin cevabi olmaktan çok, tamamlayıcı bir yazıyı da 1994 yılında Hürriyet gazetesinde çalışan **Koray Düzgören**'e yollamışım.

TRT'den ve Çağdaş Gazeteciler Derneği'nden arkadaşım olup, 12 Eylül Cuntası döneminde kurumdan birlikte uzaklaştırıldığımız **Düzgören**, o tarihlerde Hürriyet gazetesinde **"Kürt Dili ve Edebiyatı"** konusunda bir yazı-dizisi yayımlıyordu. Ancak, 3. bölümden sonra dizinin yayını durdurulmuş ve Koray, gazeteden atılmıştı. İlk bölümler için hazırladığım tamamlayıcı yazıyı ise yine Azadi gazetesinde ve aynı yıl içinde yayımlanan **Kürdoloji Belgeleri-1** adlı eserimde değerlendirmiştim.

Dizinin yayınının kesilmesinin ve Koray'ın gazeteden uzaklaştırılmasının nedenini ise; Koray'a Kürt Dili ile ilgili görüş bildiren, kızımın hocası ünlü dilbilimci **Prof. Dr. Talat Tekin**'in o tarihlerde asistanı, Prof. Dr. Mehmet Ölmez'den öğrenecektim. Meğer İttihadçılar'ın, Arnavut kökenli Milli Emniyetçi **Naci İsmail Pelister**'e **"Dr. Friç"** adıyla yazdırıp 1918'de yayımladığı düzmece kitaptan buyana savunulan teze aykırı şeyler söylediği, daha doğrusu Kürtçe'nin bağımsız bir dil olduğunu söylediği için, yazı dizisine son verilmiş, Koray işten atıl-

miş; İstanbul'dan Ankara'ya gelen iki dilci Prof. da Talat Hoca'yı Hacettepe Üniversitesi'ndeki odasında tehdit etmişler ve tabii Talat Hoca'dan da gerekli cevabı alıp İstanbul'un yolunu tutmuşlar...

Günümüzde, birileri çıkıp uzun bir yasaqlamadan sonra, Türkiye'de yeni yeni gelişmeye başlayan "Kürdoloji'nin Yalanları"nı yazmaya kalkışsa da, asıl büyük oyun Alevilik üzerinde oynanmaya çalışılıyor. Dünün solcuları Cemal Şener ve Rıza Zelyut'ları mı dersiniz, İlahiyatçı Hasan Onat'ları mı? Kürdoloji alanındaki üstteki üç olaydan sonra, Alevilik bağlamında şimdiye kadar yazılarımla eleştirdiğim bu üç şahıstan Şener, genç sayılacak bir çağda ne yazık ki hayata veda etti.

Resmi ideolojinin diğer kaleşörleri ile hempalarını ise izlemeye çalışıyorum...

Sanırım, bu noktada asıl konumuzu oluşturan Kürt dünyası içindeki Said-i Kürdi'ye yani "hayatı inzivada, tımarhanede, hapishanede ve sürgünde geçen fikir ve mücadele adamı" Kürdizade Said'e, Molla Said'e, Bediüzzaman Said-i Nursi'ye geçebiliriz...

Satırbaşlarıyla Said-i Kürdi'nin Efsanevi Yaşamı

Kimi yönleriyle Said-i Kürdi'ye benzeten Musa Anter, anılarında şu ortak özelliklere dikkat çeker "Ben ve Said-i Nursi" başlıklı bölümde:

"İrken ve şeklen benzerliğimizi biliyorum. Hatta gözlerimizin birinin küçük, birinin büyük olduğunu söyleyerek bizi benzetenler de çoğunlukta. Uzun yaşama azmimizde de bir benzerlik vardır. O, 90'ını geçti, ben 76 ile onu kovalıyorum. Ya yakalarım, ya geçerim. Mala-mülke olan nefretimiz de aynı. O'na yüksek maaşlar, altınlar teklif edilmiş, almamış. Ben de öyle. Bana nice para ve makam teklif edildi; ben idealim için eziyeti, işkence ve hapisleri tercih ettim. O, mahkemelerde dobra dobra konuştu, ben de ona yaklaşmaya çalıştım.

O, Kürt ve Kürdistan dağlarının riya bilmez bir sembolü oldu. Deli sayıldı, tımarhaneye koyuldu. Ben de, 40 yıl halkımca bile ne davasında olduğum bilinmeden serseri sayıldım. O, İttihad- Terakki gibi bazı siyasi partiler tarafından aldatıldı, ben de Demokrat Parti'yi tuttum. Girmedim ama zaman

zaman aldatıldım. O, hiçbir zaman ,bölücü’ olmadı, ama hep Kürtçü oldu. Kürt halkının sefalet ve zilletten kurtulması için başını koydu. Övünmek gibi olmasın; ama ben de öyleyim.

Örfi İdare Mahkemesi Başkanı Şakir Paşa soruyor:

-Sen hangi Kürt aşiretindensin? Cevabı:

-Sen hangi Tatar aşiretindensin? Ne lüzum var bunlara? Ben Kürdistan dağlarının çocuğuyum, insan ve müslümanım.

Bunları 1908’de söylüyor. Ben de 1991’de İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi’nde dedim ki:

-Sayın hakimler ben Kürtçüyüm ama Savcının dediği gibi bölücü değilim. Eğer ben Kürt asıllı olmasaydım yine 20 milyon Kürt insanının insan haklarının yok edilmesine karşı savaşırdım. Ama ben bölücü değilim. Aptal mıyım, Rumeli ve Anadolu’yu ve tüm denizleri Türkler’e vereyim ve 1400 yıldır Arap, Acem ve Türklerce talan edilen cahil bırakılan ülkeme çekileyim. Esas bölücü, 70 yıldır TC ve idaresidir.“ (Bkz. Musa Anter Giderken, Mezopotamya yay.1995).

Said-i Kürdi kadar yaşayamasa bile ardında onurlu bir miras bırakan Musa Anter’in buradaki anlatımları, bugün mezarı bile meçhul olan ancak 20. yüzyıl siyasal, dinsel ve kültürel yaşamına damgasını vuran bir “efsanevi kişiliği” çok özlü biçimde anlatıyor. Ancak, biz yine de satırbaşlarıyla da olsa, onun yaşamından ilginç kesitlere özetle de olsa gözatalım.

1876 Yılında Bitlis’in Hizan kazasına bağlı Nurs köyünde dünyaya gelen ve gerek köyünün ismine gerekse kuramcısı olduğu Nurculuk tarikatına izafeten, tevriyeli olarak **Bediüzzaman Said-i Nursi** adıyla ünlenen Said-i Kürdi; eğitimini Kürdistan’ın çeşitli köy, belde ve şehirlerinde özel eğitim ve medrese ortamında tamamladıktan sonra, 1900’lü yılların başlarında İstanbul’a gelir. Dönemin padişahı II. Abdülhamid’den Kürdistan’da Van şehrinde **Medresetü’z- Zehra** adıyla El- Ezher benzeri bir üniversite kurulmasını isteyen Said-i Kürdi’nin isteği yerine

getirilmediği gibi tımarhaneye atılır. Said-i Kürdi, üniversitenin üç dilli olmasını istemektedir: “Arapça farz, Osmanlıca- Türkçe vacib, Kürtçe ise caiz olsun” demektedir.

Uğur Mumcu’nun, 1900 yılında kurulan **Kürd Azm-i Kavi Cemiyeti**’ne de üye olduğunu söylediği (bkz. **Said-i Nursi Kimdir?**, Cum.27 Mart 1990) Said-i Kürdi, 1908 Meşrutiyet Devrimi’ni destekleyen Kürt aydınları arasındadır. Nitekim, bu devrimin motor gücünü oluşturan İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin beş kurucu üyesinden ikisi **Dr. Abdullah Cevdet** ve **Dr. İshak Sükutî**’dir. Hatta bu Cemiyetin Diyarbekir şubesi Osmanlı- Kürd İttihad ve Terakki Cemiyeti adıyla kurulmuş ve faaliyet göstermiştir. Arapgirli Dr. Abdullah Cevdet Bey’le Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti, Kürd Neşr-i Maarif Cemiyeti, Kürdistan Teali Cemiyeti gibi Kürt örgütlerinde faaliyet yürüten Said-i Kürdi ile ilgili **Abdurrahman Nursi** tarafından kaleme alınan ilk kitap da 1919’da Abdullah Cevdet Bey tarafından yayımlanıyor.

Bezmi Nusret Kaygusuz gibi Türk yazarları, Meşrutiyet dönemine ilişkin anılarında; Said-i Kürdi’nin İttihadçılar’la ilişkilerini „İttihadçılar, bu adamı çok şaşırtmışlardı. Önceleri Said-i Kürdi’ye büyük bir paye verdiler. Güya Kürt meselelerinde ondan istifade edeceklerdi“ sözleriyle özetler. (Bkz. Bezmi Nusret: **Fırkalar ve Ben**, İst. 1328).

O, 31 Mart 1908 ayaklanmasında yatıştırıcı rol oynar ve Meşrutiyet’ten yana olduğunu gazete ve dergi yazılarıyla dile getirir. Balkan Savaşı döneminde, bir ara İttihad yöneticilerince at sırtında, askeri özendirmek ve yönlendirmek amacıyla, Hamidiye alaylarının da katıldığı Balkan cephesine gönderilmek istenir. Nitekim Sultan **Beşinci Mehmed Reşat**’la birlikte 1911’de Rumeli seyahatine katılır. Bu girişime ilişkin elimizde bir resim bulunuyor ki, bu seyahat sırasında Padişah’ın, Said-i Kürdi’nin istediği üniversite için 20 bin altın tahsisat ayrılır. Bundan sonra Said-i Kürdi’nin Doğu cephesinde görevlendirildiği anlaşıyor. Nitekim

o, İttihad- Terakki yönetimince "Harb-ı Mukaddes" (Kutsal Savaş) ilan edilen I. Dünya Savaşı sırasında Doğu Cephesi'nde Ruslar'a karşı savaşır ve esir düşer.

Bu döneme ilişkin (1914-1916) gözleme dayalı bir çalışmada askeri yönetici gözüyle şu tesbitler yapılıyor:

"Erzurum ricatinden (dönüşünden MB) sonra **Dersim** ve **Kızılbaşlık** meseleleriyle de ordu rahatsız oluyordu. Tercan kazası ahalisi kamilen **Kızılbaş**'tır. Cehalet saikası (nedeni MB) ile bizim askere ve **Sünniler**'e adeta düşmanlık gösteriyorlar. (s.106)

Vehip Paşa evvelce Erzincan'da bulunmuş ve bu havaliyi tanıyordu. Dersimlilerin beylerini ihсанla tutarak kullanmağı münasip görerek hepsini çağirtmişti. Sırasıyla gelen beylere iltifat ediyor, ziyafet veriyor ve avuçlarını altın ile doldurarak gönderiyordu. (s.107)

Kürtler, gerek cehalet ve gerek teşvik neticesinde kaçıyorlar. Süvari Kolordusunda ve 33-34. fırkalarda bizzat gördüm ki, hiç birisi gönülden harbe sokulmuyor, ilk fırsatta kaçıyorlar. Bunların halini o sırada Orduya nasihat için gelen **Şeyh Said-i Kürdi**'ye gösterdim. Dedi ki; (Her şeyi söyledim, fakat nasihat kar etmiyor. Bu halleri görünce Kürt olduğuma utanıyorum." (Bkz. Aziz Samih: **Büyük Harpte Kafkas Cephesi Hatıraları**, Büyük Erkanıharbiye Mtb. Ank. 1334).

Gerek Dersim Kızılbaş Kürtleri'ne gerekse başka bölümlerde Ermeniler'e ilişkin anlatımlar, bu iki kesimin de bu savaşı bir "Harb-ı Mukaddes" olarak görmediklerini gösteriyor...

Esareten İstanbul'a döndükten sonra, Kürdistan Teali Cemiyeti'nin çalışmalarına katılır. Aynı zamanda Milli Mücadele'yi desteklediği için, Ankara'da kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne "onur konuğı" olarak davet edilir ve Meclis'te ayakta alkışlanır. Bu ziyaretin amaçlarından biri de, önce Abdülhamid'e, daha sonra İttihad- Terakki yönetimine önerdiği **Medresetü'z-Zehra** adlı üniversite projesinin Mustafa Kemal yö-

netimince desteklenmesidir.

1914'te Van valisi olan **Hasan Tahsin (Uzer)**, bu tarihlerde Evkaf Nazırı Hayri Bey'in desteğıyle Van'da büyük bir **Medrese-i Zehra-yı Reşadiye**'nin yapımına başlandığını bildiriyorsa da, bunun tamamlanıp Said-i Kürdi'nin istediğı doğrultuda faaliyet yürüttüğüne ilişkin elimizde bir veri yoktur. (Bkz. Y. Demirel: **Van Valisi Tahsin (Uzer) Bey'in Mektubu/ Van'da Asayiş Berke-mal**, Toplumsal Tarih, Sayı:27/1996).

Said-i Kürdi, belli bir umut bağladığı ve destek verdiği Ankara'daki yönetimin, gerek Fransız ve İngilizler'le gizli görüşmelerinden gerekse **Koçgiri**'de yapılan katliamdan sonra uğradığı düş kırıklığıyla Ankara'dan ayrılarak Van'da inzivaya çekilir.

1925 Kürt Ulusal Direnme Hareketi'nin bastırılması üzerine, birçok Kürt aydını idam edilirken, muhtemelen Sevr Antlaşması'na karşı tutumu ve "Milli Mücadele"yi desteklemesi dolayısıyla, birçok Kürt aydınının yanısıra o da, Van'dan Isparta'nın Barla nahiyesine sürülür. Said-i Kürdi, burada göreceli olarak politikadan uzak kalarak kendisini dini çalışmalara verir ve "**Risale-i Nur Külliyyatı**" adını verdiği Kur'an tefsirini incelemeye ve irdelemeye başlar. Bu tarihten sonra, daha çok **Bediüzzaman Said-i Nursi** adını kullanır.

1925'te diğer Kürt aydınlarıyla birlikte idam edilmese de, bundan sonraki yaşamı sürgünlerde ve hapisanelerde geçer, adeta o, 1960'ta ölünceye kadar sürdürülür... Nitekim, 1935'te Eskişehir'de hapsedilen Said-i Nursi, 1936-1943 yıllarını Kastamonu'da sürgünde geçirir. 1943'te Denizli'ye sevk edildiğı mahkemede beraat ettikten sonra Afyon'un Emirdağ kazasına yerleşir. Ancak, 1947'de yeniden tutuklanan Said-i Nursi, Afyon Hapishanesi'nde iki yıla yakın süre kaldıktan sonra tahliye edilir. Ömrünün bundan sonraki bölümünü çoğunlukla Emirdağ ve Isparta'da geçiren Said-i Nursi, 23 Mart 1960'ta Urfa'da vefat eder. Bundan birkaç ay sonra, 27 Mayıs 1960'ta darbeyle iş başına geçen askerler, Konya'da bulunan

kardeşine zorla bir dilekçe imzalatarak, mezarını açar ve naaşını bilinmeyen başka bir yere gömerler.

Said-i Nursi, yayımladığı “**Risale-i Nur Külliyyatı**“ adı altındaki binlerce sayfalık eserlerinde; çoğunlukla inancın, akli ve mantıki olarak isbatına çalışır. Bellibaşlı eserleri şunlardır: **Sözler, Mektubat, Lem’alar, Şualar, İşaratü’l- İ’caz, Münazarat, Hutbe-i Şamiye, Sünubat, Muhakemat.**

Araştırmacı Müfid Yüksel’in ortaya çıkardığı, daha önce yayımlanmamış bir risalesi ise **Rumuzat-ı Semaniye** adını taşıyor ki, bu örnek, Said-i Nursi’nin sürgün yıllarında da Kürt meselesine duyarsız kalmadığını gösteriyor. Said-i Kürdi burada, 1937/38 Dersim Katliamını “Dünyada örneği olmayan bir zındıklık“ olarak nitelendiriyor. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın da kaynak olarak kullandığı, **Necib Fazıl Kısakürek**’in yönetiminde çıkan **Doğu Mecmuası**’na atıfta bulunarak, Dersim Katliamını şöyle eleştiriyor:

“1938 Senesinde (Dersim Faciası) ki, Doğu Mecmuası 17. sayısında (Doğu Faciası) başlığıyla, bu olayın tamtamına aynını yazdı ki, dünyada hiç örneği görülmemiş öyle bir zındıklık, münafıklık ve vatana-milllete hadsiz bir düşmanlık olduğunu kesinlikle isbat ediyor. Elbette, öyle fevkalade canavar memurlara bin defa zındık dense, değil suç olmak, bilakis tasdik ile mukabele lazım.” (Ayrıca bkz. R. Peşeng: **Said-i Kürdi ve Şeyh Said**, Esmer der. Sayı:37/2008).

Esasen, Said-i Kürdi’nin Kürtler’e ve Kürt sorununa ilişkin belirlemeleri ve çalışmaları başlıbaşına bir inceleme konusudur. Özellikle İslami çevrelerce bu konuda yapılan saptırma ve sansür, özellikle araştırmacı **Rohat Alakom** ile **Malmisanij’in Said-i Kürdi**’yle ilgili çalışmalarında ortaya konmuştur.

Kürdistan’da Sivil Toplum Örgütü Olarak Tekkelerin İşlevi

19. Yüzyılın başlarından itibaren Kürt

mirliklerine karşı yürütülen askeri hareketlerle, mirliklerin nüfuzu önemli ölçüde kırılmış ve özellikle yüzyılın son çeyreğinden itibaren Kürt ulusal hareketlerinin öncülüğü daha çok dini önderlere ve Şeyh ailelerine geçmişti. Nitekim, 1880’de ortaya çıkan **Şeyh Ubeydullah Nehri İsyanı**’ndan sonra, birçok şeyh ailesi önderlikli hareket gerçekleştirmişti. Güney Kürdistan’da faaliyet yürüten **Barzani Şeyhleri, Talabani Şeyhleri, Berzenci Şeyhleri** bunlar arasında sayılabileceği gibi, Kuzey Kürdistan’da da daha 1864’te Dersim bölgesinde, Seyid Rıza’nın babası **Seyid İbrahim**’in de içinde yer aldığı bir **Kürt- Ermeni İstiklal Komitesi** kuruluyordu.

20. Yüzyıl başlarında da, Bitlis yöresi başta olmak üzere kimi Şeyh ve Molla önderlikli hareketlere tanık olunuyordu. Bu önderler, İslam’ı olduğu gibi benimsemek yerine, eski din, inanç ve kültürleriyle mezcederek yeni bir yorum katıyorlardı. Nitekim, bölgede yaygın olan **Nakşibendi** tarikatının da daha çok, bir Kürt tarafından kuramsallaştırılan **Halidiye** koluna mensup-tular. **Said-i Kürdi**’nin ortaya çıkmasından sonraysa, İslam’ı 20. yüzyılın gereklerine uyarlamaya çalışan **Nur (Işık)** tarikatı yayılmaya başlamış ve kabul görmüştü. (Prof. Dr. Martin van Bruinessen’in, bu konuda özellikle 1992’de ilk kez Türkçe olarak yayımladığımız önemli eseri “**Ağa, Şeyh ve Devlet**“ de önemli belirlemeleri bulunuyor. Çünkü bu çalışma, Kürdistan’ın sosyal ve politik örgütlenmesi üzerine yoğunlaşan bir çalışma).

Bir sivil toplum örgütü olarak Kürdistan’daki tekkelerin “Kürt milliyetçiliği“ işlevi gizli belgelere de yansır. Sözgelimi, 1925 Kürt Hareketi yargılamaları için hazırlanan “Esas Hakkındaki İddianame“de; “Silahlı ayaklanmanın tek silahının din, tekke ve şeyhlik olduğu“ vurgulanarak şöyle deniyor: “...Bir hakikat daha vardır ki, içeride sene-lerden beri memleketin Doğu bölgelerinde bir silahlı ayaklanma meydana getirmek için bir silah vardır; o da din silahı, tekke silahı,

şeyhlik silahıdır.”

Tekkelerin birer hafiy ictimagah (gizli toplantı yeri MB) olarak işlev gördüğünü belirten Savcılık İddianamesi, aynı zamanda “Tekke ve zaviyeler, siyasi ve ilmi örgütler haline gelmiştir” belirlemesinde bulunarak, şöyle devam ediyor:

“Bu tekkeler ve zaviyeler, kurucuları tarafından ancak ibadet maksadıyla açılmış birer mahalli ibadet yeri iken bugün bu hakikatten uzaklaşarak, hakikatte birer siyasi, birer ilmi siyasi cemiyet haline dönüşmüş ve gizli siyasi görüşmelerin merkezi haline gelmiştir.” (M. Bayrak: **Kürtler ve Ulusal- Demokratik Mücadeleleri**, Ank. 1993, s. 364-365).

1925’te Diyarbakır’da yürütülen Şark İstiklal Mahkemesi yargılamaları sırasında da, bu tekkelerde İslami kitaplardan çok Kürtçe Mevlid ve Mem u Zin gibi Kürtçe eserler okunarak, Kürtler’de milliyetçilik fikrinin diri tutulduğu belirtiliyordu. Zaten, Şark İstiklal Mahkemesi’nin idam kararında da, “ayaklanmanın din perdesi altında tamamiyle milli bir hareket” olduğuna vurgu yapılıyordu.

Tüm bu hususlar, **Şark Islahat Encümeni**’nin kendileriyle görüştüğü Şark İstiklal Mahkemesi Heyeti’nce de ifade edildiği gibi,; Kürdistan’daki tekke ve zaviyelerin kapatılmasına gerekçe yapılmak üzere, daha önce adı geçen **Hasan Tahsin Uzer**’e de bir rapor hazırlatılır. Sadece **Barzan, Hizan, Sultan Memduh, Pervari, Küfrevi** tekkelerine ait bölümlerini 1994’te yayımlayabildiğim (Bkz. **Kürdoloji Belgeleri-I**, s. 183-193) bu raporun hüküm bölümünde, “İşte Vilayat-ı Şarkiye tekkelelerinin mahiyeti ve siyasi safhaları” dendikten sonra şu hüküm veriliyor:

“Bunlar bir tekke mi, bir ihtilal, isyan, eşkıyalık ve kötülük ocağı mıdır?.. Ve bu ocakları kapamak değil yakmak, yıkmak bir devlet görevi midir, değil midir?” (Bkz. age, s. 187, 193)

1960 Darbesi üzerine yönetime “Kürt Sorunu”na ilişkin bir rapor veren **Prof. Hasan**

Reşit Tankut, “Nakşi şeyhlerinin sürekli olarak Kürt milliyet hissini uyandırmaya çalıştıklarını ve tanınmış Kürt yazarı Ahmed-i Hani’nin **Mem u Zin** eserini ayinlerden sonra okutarak Kürtler’de milli duygu cereyanını uyarmaya çalıştıklarının **Şark İstiklal Mahkemesi**’nce de tesbit edildiğini” vurgulamaktadır. (Bkz. M. Bayrak: **Kürdoloji Belgeleri-I**, s. 249).

Kürdistan’da saygın bir kişilik olarak anılan ve Doğu Beyazıt’taki mezarı ziyaretçi akınına uğrayan **Ahmed-i Xani**’nin Said-i Kürdi üzerinde de etkili olduğunu biliyoruz. Daha 1919’da Said-i Kürdi üstüne “**Bediüz-**

zaman’ın **Tarihçe-i Hayatı**” adlı ilk kitap çalışmasını yapan yiğeni **Abdurrahman Nursi**, şunları söylüyor:

“Kürdler’in edib dahilerinden **Molla Ahmed-i Hani Hazretleri**’nin, gündüz bile korku ile girilebilen türbesine kapanır, bazan geceleyin de orada kalırdı. Bundan dolayı halk **Molla Said** için, (Ahmed-i Hani Hazretleri’nin feyzine mazhar olmuştur) diyor ve bu hali onun kerametlerine yüklüyorlardı.” (Bkz. A. Nursi: **Bediüzzaman’ın Hayatı**, Nubihar yay. 3. bas. 1993, s. 20).

Aynı kaynak, Molla Said'in İstanbul'a gitmeden önce Kürdistan'ın tanınmış şeyhlerinden **Şeyh Seyyid Nur Mehmet**'ten **Nakşibendi** tarikatını; **Şeyh Abdurrahman Taği** ve **Şeyh Fehim**'den meslek, muhabbet ve ilmi; **Şeyh Mehmed Küfrevi**'den son dersini aldığını; yine dönemin ulemasından **Şeyh Emin Efendi** ile **Molla Fethullah** ve **Şeyh Fethullah**'a sevgi duyduğunu bildiriyor. Yine aynı kaynaktan, Said-i Kürd'nin Kürt toplumunun ve bir bütün olarak Kürdistan'ın aydınlanması için, üniversite düzeyinde **Medresetü'z-Zehra** adıyla çok yönlü faaliyet yürütecek bir yüksek eğitim kurumunun kurulması amacıyla İstanbul'un yolunu tuttuğunu öğreniyoruz...

Said-i Kürdi'nin "Özerklik" Eksenli Siyasi Çalışmaları

Yiğeni Abdurrahman Nursi, Said-i Kürdi'nin siyasetle ilk defa Mardin'deyken uğraşmaya başladığını ve siyasi faaliyetleri yüzünden bir mutasarrıf tarafından tutuklatılarak, jandarma gözetiminde Bitlis'e gönderildiğini söyler.

1907'de İstanbul'a gittikten hemen sonra, Sultan II. Abdülhamid nezdinde Kürdistan'da kurulacak üniversite konusunda girişimlerde bulunur. Ancak, bu girişim tutuklanmak ve tımarhaneye atılmakla sonuçlanır. Said-i Kürdi, bu sürece ilişkin izlenimlerini **"İki Mekteb-i Musibetin Şehadetnamesi"** adıyla 1911'de bir kitapçık halinde yayımlar. İki mektepten kastettiği, o günlerde atıldığı tımarhane ve hapishanedir. Eserin bir diğer adı ise, **"Divan-ı Harb-i Örfi ve Said-i Kürdi"** dir. Çünkü, aynı tarihlerde 31 Mart ayaklanması dolayısıyla Örfi İdare Mahkemesi'nde yaptığı Sokratvari ünlü savunmaya da bu kitapçıkta yer vermiştir. Said-i Kürdi, bu noktada verdiği bir söylevde; „İstediğim nokta, Kürdlük namus ve haysiyetini muhafazadır... Ey Kürdler! Tımarhaneyi kabul ettim ama Kürdlüğü lekedar etmemek için irade-i padişahı ve maaş ve ihsan-ı şahaneyi kabul etmedim“ diyordu. (Bkz. **Lem'alar**, s.22,29)

Said-i Kürdi, dönemin birçok aydını gibi II. Meşrutiyet hareketini sevinçle ve övgüyle karşılar. Onun, "Ey umum Kürdler, gözünüzü açınız, sabah geldi" veya "Ey bağlı arslanlar gibi Kürd bireyleri, Meşrutiyet'e her cihatte hizmet ediniz" söylemleri bu mutluluğunun bir ifadesiydi. Bu dönemde, 1908-1923 yılları arasında 20 dolayında demokratik Kürt örgütü kurulmuş ve bunların 15 dolayında periyodu yayıklanmaktadır ki, çoğunluğu kültür örgütleridir.

Uğur Mumcu, Said-i Kürdi'nin bilinen diğer birkaç örgütün yanısıra **Kürdistan Azm-i Kavi Cemiyeti**'ne (Kürdistan Güçlü İrade Derneği) de üye olduğunu söylemektedir ki, bu derneğin büyük olasılıkla 1904 yılında Abdülhamid yönetimince kapatıldığı gözönüne alınırsa, bunun pek mümkün olmadığı kanısındayız. Ancak bu derneğin kurucularının bazılarıyla dostluğuna ve bu derneğin yararına sonradan kimi yayınlar yapıldığına bakılırsa, derneğin sonradan yeniden faaliyete geçtiği düşünülebilir.

"Kürdler Cemiyeti adına Lütfi (Dr. Abdullah Cevdet)" tarafından, "Geliri **Kürdistan Azm-i Kavi Cemiyeti**'ne aittir" ibaresiyle ve **"Bediüzzaman'ın Birinci Nutku"** ile birlikte yayımlanan **"Emir Bedirhan"** adlı kitapçığı 1990'lı yılların başlarında rahmetli **Musa Anter**'e **"Hinker-i Zıman-ı Kurdi"** ile birlikte çevrimyazı ve çeviri için vermiş, ancak sonucundan bir daha haber alamamışım. Bu nedenle, Abdullah Cevdet'in himayesinde bu faaliyet sürmüşse, Said-i Kürdi'nin de ilişkilenebilir. (Bu dernek hakkında bkz. M. Lewendi: **İlk Kürt Kültür Derneği/ Kürdistan Azm-i Kavi Cemiyeti**, Azadi, Sayı:2/1992).

Said-i Kürdi'nin doğrudan üye olduğunu bildiğimiz 3 Kürt örgütü bulunuyor:

1-Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti 2-Kürd Neşr-i Maarif Cemiyeti

3-Kürdistan Teali Cemiyeti

Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti, 19 Eylül 1908'de İstanbul'da kurulmuştu. Bu örgüt bir bakıma daha sonra 1918'de kurulacak olan Kürdistan Teali Cemiyeti'nin ön-

celidir. Cemiyetin kurucuları arasında Seyid Abdülkadir, Müşir Ahmed Paşa, Dr. Şükrü Mehmet (Sekban), (Babanzade) Ahmed Naim Bey gibi şahsiyetler vardır.

İşin ilginç yanı, 7. maddeyle sürekli Genel Başkanlığa seçilen Danıştay Başkanı ve Ayan Meclisi Başkanı Seyid Abdülkadir'in, Seyid Taha ile birlikte I. Dünya Savaşı yıllarında Mısır'da kurulan **İstihlas-ı Kürdistan Cemiyeti**'nin (Kürdistan'ın Kurtuluşu Derneği) kurucularından da olmasıdır.

Derneğin kuruluş amacı, bugünkü Türkçeyle şöyle belirlenmiştir:

"İslamiyetin ulu hükümlerine uygun ve ulusun mutluluğu ile vatanın güvenliğini güvence altına alan **Kanun-u Esasi**'nin (Anayasa) ilke ve faydalarını bu gerçeklere vakıf olmayan birtakım Kürtler'e anlatmak ve Osmanlı yüce sıfatını her zaman korumakla birlikte din ve milletin başlıca ilerleme ve yaşam nedeni olan Meşrutiyet ve meşveret sistemini (parlamentar sistemi) koruyup ilerlettikçe, yüce hilafet ve padişahlık makamına Kürtler'in bağlılıklarını artırmak; vatandaşları olan Ermeni, Nasturi ve diğer Osmanlı halkları ile iyi geçinmek ve ilişkilerini daha da geliştirmek, kabile ve aşiretler arasındakı düşmanlıkları ve çekişmeleri gidermek ve tümünün bir meşru merkez çevresinde ilerleme, gelişme koşullarını yaratmak ve eğitim, sanayi, ticaret ve tarımı yaymak ve düzenlemek..." (Bkz. M. Bayrak: **Kürtler...**, Ank. 1993, s. 83)

Gerçekten de bu örgütün en önemli eylemlerinden biri, öncelikle Kürdistan'da Kürtler'le Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için bir Muhtıra hazırlayıp, hem Kamil Paşa hükümetine hem de Ermeni Patrikhanesi'ne sunmak olur. (Bkz. Prof. Dr. T.Z. Tunaya: **Türkiye'de Siyasi Partiler**, Cilt-1, İst. 1984, s. 405).

Bu Cemiyetin yayın organı olan **Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi**'nin daha ilk sayısında Said-i Kürdi'nin önemli bir Kürtçe yazısı yayımlanır. "**Bediüzzaman Molla Said-i Kürdi'nin Nesayih**" (Nasihatleri)

başlığıyla verilen Kürtçe yazı "**Ey Geli Kurdan**" yani (Ey Kürt Halkı) sözleriyle başlıyor. Tıpkı, Dr. Abdullah Cevdet'in 1909'da yayımladığı "**Bir Hutbe**" gibi, Said-i Kürdi de Kürt halkına sesleniyor. Önemi dolayısıyla bu yazının Türkçe çevirisini birlikte izleyelim:

"Ey Kürt halkı! İttifakta kuvvet, ittihadda hayat, kardeşlikte saadet, hükumette selamet vardır. İttihad bağı ve muhabbet şeritini sağlam tutun. Ta ki sizi beladan kurtarsın. İyi kulak verin, size bir şey söyleyeceğim: Biliniz ki, üç cevherimiz vardır; bizden korunmalarını isterler. Birincisi **İslamiyettir** ki, binler ve binlerce şehidin kanları, ona paha ve bedel olmuştur. İkincisi **insaniyettir** ki, halkın nazarında akıllıca hizmetlerle, yiğitliğimizi ve insanlığımızı dünyaya gösterebiliriz. Üçüncüsü **milliyetimizdir** ki, bize üstün meziyetler vermiştir. Bizden öncekiler iyilikleriyle yaşıyorlar. Biz kendi gayretimizle milliyetimizi koruyarak, onların ruhunu kabirlerinde şad etmeliyiz.

Bunun ardından bizim üç düşmanımız var; bizi harab ediyorlar. Biri, **fakirliktir**. İstanbul'daki kırk bin hammal, bunun delilidir. İkincisi **cehalet ve eğitimsizliktir** ki, içimizden binde bir kişinin bile gazete okuyamayışı, bunun bir delilidir. Üçüncüsü, **düşmanlık ve anlaşmazlıktır** ki, bu iç düşmanlık, gücümüzü kaybettiriyor, bizi terbiyeye müstehak kılıyor ve Hükümet de, insafsızlığından bize zulmediyor.

Siz eğer bunları işittiyse, biliniz, bizim tek çaremiz şudur ki: Biz üç elmas kılınca elimize alalım, ta ki bu üç cevherimizi elden çıkarmış olmayalım, bu üç düşmanı üstümüzden atalım. Birincisi **adalet, eğitim ve okuma kılıcıdır**. İkincisi **ittifak ve milli muhabettir**. Üçüncüsü **herkes kendi işini bizzat kendisi yapsın**, sefiller gibi başkasının kudretinden ümid beklemesin ve sırtını hiç bir vasiye dayamasın...

Son olarak da: **Okumak, okumak, okumak!.. El ele vermek, el ele vermek!**" (Yazının özgün Kürtçesi ve Türkçe çevirisi için ayrıca bkz. Malmisanij: **Said-i Nursi ve Kürt**

Sorunu, Doz yay. İst. 1991, s.80 ve M. Latif Salihoğlu: **Bediüzzaman'dan Tesbitlerle Türk- Kürt Kardeşliği ve Ülkenin Huzur Reçetesi**, Gençlik yay. İst. 1994, s. 135-136).

Said-i Kürdi'nin eğitime ilişkin önemli bir yazısı da 1908 yılında **Şark ve Kürdistan** gazetesinde yayımlanmıştır ki, bu aynı zamanda Hükümete, açılması istenen üniversite için verilen bir dilekçedir. (Çevrimyazısı için bkz. Malmisanij: Age, s. 84-85).

Said-i Kürdi'nin üyesi bulunduğu ve çalışmalarında yer aldığı bir başka Kürt örgütü ise, 1910'da kurulan ve tüzük - program yerine geçen Nizamname'sini ilk kez bizim yayımladığımız **Kürd Neşr-i Maarif Cemiyeti** (Kürt Eğitim- Öğretimi Yayma Derneği)dir. **Said-i Kürdi**, 13. sırada derneğin kurucu üyelerindendir.

Nizamname'nin 2. maddesinde, Derneğin amacı; "Ülke içinde en çok eğitim nime-tinden yoksun olan Kürtler arasında eğitim ve sanayii yayıp geliştirmek „ olarak belirtiliyor. 3. Maddede ise; „Derneğin şimdilik İstanbul'da Kürt çocuklarına özgü ilkokullar açacağını ve mali durumu dernek mensupları ve yardımseverlerin katkılarıyla yeterli düzeye gelince, sakinlerinin çoğunluğu Kürt olan kasaba ve köylerde ve özellikle mazlum bir halde kalan aşiret ve kabileler arasında okullar kurup yoğunlaştırarak cehaletini gidermeye çalışmak olduğu“ belirtilmektedir. (Bkz. M. Bayrak: **Govend** der. 1990 ve **Kürdoloji Belgeleri-I**, Ank. 1993, s. 544- 549).

Kadri Cemilpaşa (Zinar Silopi), anılarında, bu tarihlerde **Said-i Kürdi** ile karşılaşmalarını şöyle anlatır:

"Tatil günleri okuldan çıkıp Diyarbakırlı hemşehrimiz **Erganili Abdullah Çavuş**'ın kahvehanesinde biraraya geliyorduk. Bu esnada Kürt kıyafetiyle kahveye gelen Kürtleri gördüğümüzde içten gelen bir sevinçle bunları hayran hayran seyretmekten büyük bir zevk duyardım. Özellikle **Nur talebeleri üstadı Molla Said**'in yakışıklı, babayiğit tavrıyla Kürtlere mahsus giydiği (şal u şapık) elbisesi ve koloz mendili ile başı yükseklerde dolaşmasını izlemekten pek çok zevk-

lenirdim." (**Doza Kurdistan/ Kürdistan Davası**, Yay. Haz. M. Bayrak, Özge yay. Ank. 1992, s. 28).

Said-i Kürdi "Özerklik" Anlaşması İmzalıyor

Kuşkusuz, **Said-i Kürdi**'nin yaşamındaki en önemli dönemeçlerden biri, 1918'de kurulan **Kürdistan Teali Cemiyeti** adına, dönemin iktidar partisi **Hürriyet ve İtilaf Fırkası** arasında yapılan "Özerklik Anlaşması" dır.

Bugün elimizde 150'ye yakın üyesinin listesi bulunan **Kürdistan Teali Cemiyeti**, bildiğimiz kadarıyla en yaygın Kürt örgütlerinin başında geliyor. **Vet. Dr. Mehmed Nuri Dersimi**, **Eczacı Sarıoğlu Hüseyin Hüsnü**, **Miralay Halil Bey**, **Tıbbiye öğrencisi Necib Bey**, **Sarısaltıklı Halil Bey**, **Koçgirili Alişan Bey**, **Haydar Bey** ve **Koçgirili Alişer Efendi** gibi birçok Dersimli Kürt aydını da bu örgütün içindedirler. Üyelerinin yüzde 80'i yüksek eğitimli asker ve sivil bürokratlar ile öğretim üyelerinden oluşan **Kürdistan Teali Cemiyeti**'nin kurucu ilk üç üyesi de Müküslü Hamza, Mutkili Halil Hayali Bey ve **Bediüzzaman Molla Said** (Kürdizade Said)dir. **Ekrem Cemilpaşa** ise, ilk kurucu üyeler arasına, **Erganili Dr. Mehmed Şükrü Sekban Bey**'i de ekler.

T. Z. Tunaya ise, bunlara ek olarak şu kurucu ve yöneticilerin isimlerini verir: **Seyid Abdülkadir**, **Hüseyin Şükrü Baban**, **Muhiddin Nami Bey**, **Babanzade Hikmet Bey** ve **Aziz Bey**.

Tunaya, 1976 yılında **Ord. Prof. Şükrü Baban**'la bir araya gelerek diğer yönetici ve üyelerin de isimlerini belirlemek isterler, ancak hazırladıkları liste 23 üyeyi geçmez. Oysa biz, ilk aşamada 100'e yakın isim belirledik ve **İsmail Göldaş**, buna 50 dolayında isim daha ekledi ki bugün bu sayı daha da artmıştır.

Meşrutiyet Sonrası ve Mütareke Zamanında Kürt Örgütlenmesinde İki Yaklaşım

Meşrutiyet'in ilanından sonra çeşitli

isimlerle kurulan Kürt örgütlerini yönetenler iki bölüme ayrılmaktaydı. Bunlardan birinci grup, büyük devletlerce kurulmak istenen Ermenistan'a yurt olarak gösterilen bölgelerde Kürtler'in çoğunluk oluşturduğunu ve Ermeniler'in ancak nüfusun yüzde 8'i oranında olduğunu ileri sürerek yalnız buna engel olmağa çalışmak; ikinci grup da bir Ermeni Hükümeti yanında bir Kürt Hükümeti de kurmak için çalışıyordu.

Osmanlı'nın yenilgisinden sonra Mütterke (Silah Bırakışması) zamanında Kürtler yeniden iki gruba ayrılarak, bunlardan birinci grup, Hilafet ve Osmanlı saltanatına bağlı bir **Kürt özerkliği**, ikinci grup ise Türkler'den tamamen ayrılarak, tümüyle **bağımsız bir Kürt hükümeti** kurulması için çalışıyordu.

Bilindiği gibi, Türkçü İttihad ve Terakki yönetimi, genişleme uğruna Alman militarizmiyle Birinci Dünya Savaşı'na girmiş, savaş sonunda yenilgiye uğramış ve bunun üzerine toprakları galip devletlerce işgal edilmişti. Bu yenilgi, İttihad ve Terakki hareketini iktidardan etmiş ve bu harekete muhalif **Hürriyet ve İtilaf Fırkası (Partisi)** iktidara gelmişti. Daha önce de vurgulandığı gibi, 1908- 1920 yılları arasında 20 dolayında demokratik Kürt örgütü kurulmuş ve bunlar 15 dolayında gazete ve dergi çıkarılmaktaydılar.

Bu örgütlenmeler arasında siyasi partiler, kadın ve gençlik örgütleri bulunduğu gibi, en yaygın örgütlenme **Said-i Kürdi**'nin de kurucuları arasında bulunduğu **Kürdistan Teali Cemiyeti** idi.

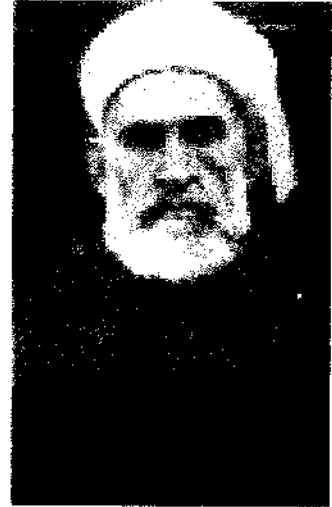
İşte, Osmanlı'nın bu yenilgisi ve işgalinden sonra, başta iktidara geçen **Hürriyet ve İtilaf Fırkası (Partisi)** olmak üzere, kimi Osmanlı siyasi partileri Kürtler'le ittifaka giriyorlardı. Çünkü bu oluşumlar, Kürtler'siz bir kurtuluşan olamayacağını biliyorlardı. (M. Kemal'in de, 1919'da yönünü Kürdistan'a çevirmesi bu düşünceden kaynaklanıyordu).

Nitekim, o zaman **Selamet-i Osmaniye Fırkası** adında bir siyasi parti, doğrudan

kendi programına, Kürdistan'a "muhtariyet" verilmesini öngören bir hüküm koyuyordu. 19 Aralık 1918'de İstanbul'da yayımlanan Parti Nizamnamesi'nin 2. maddesinde; "Memlekette ademimerkeziyeti idare (yerinde yönetim MB) kurulması ve özel kanunlar çıkarılıp gerektiğinde ülkenin bazı bölümlerinde **siyasi muhtariyeti kabul etmek** amacını güttüğü" belirtiliyordu. (Bu Fırka'nın kısa tanıtımı için bkz. T.Z. Tunaya: Age, Cilt-2, s. 183-185 ve Programı ve Dahili Nizamnamesi için bkz. Mehmet Ö. Alkan: **Selamet-i Osmaniye Fırkası**, Toplumsal Tarih, Sayı:38/1997)

Öte yandan, Osmanlı İla-yı Vatan Cemiyeti adında yaygın örgütlenmelerden biri, yine Kürtler'e "özerklik" öngören bir hükmü **doğrudan** programına koyuyordu. Ancak, daha önemlisi İttihad ve Terakki'den sonra en büyük güç olup iktidara geçen **Hürriyet ve İtilaf Fırkası (Partisi)**, doğrudan **Kürdistan Teali Cemiyeti** ile ilişkiye geçerek "**Kürtler'e özerklik verilmesi**" temelinde bir Anlaşma yapıyordu. **Kürdistan Teali Cemiyeti** ile Damat Ferit Paşa'nın **Hürriyet ve İtilaf Fırkası** arasında **Genel Merkezler** düzeyinde imzalanan bu Anlaşma'da aynen şöyle deniyor:

"Programında esasen mahalli yönetim biçimini kabul eden Hürriyet ve İtilaf Fırkası Genel Merkezi ile Kürdistan Cemiyeti arasında, aşağıdaki madde üzerinde tam anlaşma sağlanarak, her iki taraf Tanrı'nın yardımına dayanarak, ülkenin kurtuluşu ve halifeliğin haklarının korunması için ortak çalışmaya söz verirler.

Madde: Çoğunlukla Kürt halkının oturduğu memleketler siyaset olarak İslam hali-feliğine ve Osmanlı saltanatına bağlı olmak şartıyla, toplam halkın çoğunluğu tarafından seçilecek bir Emir (Mir)'in başkanlığı altında **özerk** yönetime sahip olacaktır." 20 Aralık 1918

Karesi (Balıkesir) Mebusu Konya Mebusu Hürriyet ve İtilaf Fırkası

Vasfi Zeynel Abidin Genel Merkez Mühürü

Kürdistan Cemiyeti Üyesi Cemiyet Üyesi Başkan Kürdistan Cemiyeti Mührü

Kürdizade Said Mehmed Ali Seyid Abdülkadir

Görüldüğü gibi, **Said-i Kürdi**, Kürdistan Cemiyeti adına bu anlaşmayı imzalayan önemli şahsiyetlerden biridir. Diğer imzacı üye ise Emekli Miralay **Mehmed Ali Bedirhan**'dır. 1925'te Şark İstiklal Mahkemesi'nce idam edilen **Seyid Abdülkadir**, yargılanma sırasında 13 Mayıs 1925 tarihli duruşmada; bu belgenin doğruluğunu ve kendisiyle arkadaşları tarafından imzalandığını doğrulamış ve bundan amacın Ferid Paşa'nın Ermenistan emellerini kırmak olduğunu ve **Kürdistan'a yalnız muhtariyet (özerklik) vermek istediklerini**, yoksa Osmanlı Hükümetinden ayrılmak istemediklerini söylemiştir.

Gerçekten de, o tarihlerde Ermeniler'le de benzeri bir anlaşma imzalanmış ve **Dr. Ali Birinci**, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile ilgili doktora çalışmasında buna yer verdiği halde, Kürtler'le yapılan anlaşmaya yer vermemiştir.

Öte yandan, Hürriyet ve İtilaf Fırkası Nizamnamesi'nin 20 maddesinde, gerçekten de „Köy okullarında ve tüm ilkokullarda eğitimin yerel dil ile yapılması“ kabul edilmiş ve 31. maddede de bunu tamamlayıcı görüşlere yer verilmiştir.

Hemen belirtelim ki, Sevr Barış Konferansı'ndaki görüşmeler, başlangıçta Kürt aydınlanma hareketinde sevinç ve umut yaratmış, **Şerif Paşa**'nın Kürtler'i temsilen Konferansa katılması istenmiştir. Nitekim,

ünlü Kürt şairlerinden **Abdurrahman Rahmi**, „**Şerif Paşa İçin**“ başlıklı bir şiirinde bu sevinci paylaşmaktadır:

“Disa ji şecaeta te ey xan/ Deriyek vebu jibo me Kurdan“ dizeleriyle başlayan 1 Haziran 1919 tarihli şiirin Türkçesi şöyledir:

*Yine senin yiğitliğinden ey han
Açıldı bir kapı biz Kürdler için*

*Yeter artık bu eziyet, bu hor görülüş
Yeter bilimsiz, erdemsiz kaldığı ulusun*

*Kalkınmak ister bu çağda ulus
Ta ki yaşam nedir tanısın diye*

*Seninle övünürüz biz, Kürdsün sen
Gerçekten yiğitsiz ve de mertsin sen*

* *Arkandadır senin tüm Kürdler, Kurmanc-lar
Gerçekleştirdin çünkü amacımızı bizim*

*Kürdler bilirler gerçekleri
Çünkü feda olurlar o yolda* (Bkz. M. E. Bozarslan: **Jin – 1918/19** yayını, Cild-1, Uppsala, 1985, s. 121; Cild-V, s. 907).

Bu arada belirtelim ki, **Said-i Kürdi**'nin içinde yer aldığı heyet, gelişmelerden rahatsızlık duyarak, Kürt delegasyonu adına **Şerif Paşa** ile Ermeni delegasyonu adına **Bogos Nubar Paşa** arasında imzalanan Kürt- Ermeni Anlaşması ve Ortak Muhtırası'nı tanımadıkları gibi; **Şerif Paşa**'yı, Paris Barış Konferansı'nı da terke zorlamışlardır.

Kimi gizli belgelerde „Kürd bilgini“ olarak nitelendirilen **Said-i Kürdi**, Hizan seyyidlerinden ihtiyat Binbaşısı **Mehmed Sıddık** ve Berzenciye seyyidlerinden Davavekili **Ahmed Arif** imzalarıyla 22 Şubat 1920 tarih ve 824 sayılı **Vakit Gazetesi**'nda şu bildiriye yayımlarlar:

“Önceki günkü gazeteler, Paris'te **Şerif Paşa** ile Ermeni heyeti başkanı **Bogos Nubar Paşa** arasında Kürdistan ve Ermenistan hakkında bir anlaşma imzalandığını yazarak, Kürt kamuoyundan açıklama istiyorlardı.

Dörtbuçuk yüzyıldan beri İslam birliği-
nin fedakar ve yiğit koruyucu ve yandaşları
olarak yaşamış ve dini geleneklerini hayatı-
nın ayrılmaz öğeleri olarak bilmiş Kürtler

(...) İslamlığın zararına olarak tarihi ve ha-
yati rakipleriyle anlaşma yapmak suretiyle
dinlerinin emirleri dışında ayrışma düşünce-
sine girişemezler. Bu nedenle, Kürt ulusal
vicdanının bu özgür tutumuna aykırı hareket
eden kişileri de tanımazlar. Ve başlıca emel-
leri de dinsel ve ulusal bütünlüklerini koru-
mak olduğundan durumun açıklığa
kavuşturulmasına aracılık edilmesi rica olun-
ur." (Bkz. Bayrak: Age,s.99)

Bu açıklama üzerine, **Şerif Paşa**, "Kutsal
halifelik makamına derin surette bağlı bu-
lunduğumdan ve ayrılma arayışı yönündeki
düşünceler ile bu bağlılığı bozmak istemedi-
ğimden **Paris Barış Konferansı** nezdindeki
Kürdistan yetkili heyeti başkanlığından ist-
tifa ettim" diyerek, sözkonusu gazeteye tel-
graf gönderir ve bu telgraf sözkonusu
gazetenin 24 Nisan 1920 tarih ve 882 numar-
alı sayısında yayımlanır.

Sonuç

Kürt yurtsever aydınlarının bu tutumuna
ve 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Millet
Meclisi'nin, 1921 Anayasası'na bu konuda
bir madde koymasına ve 1922'de Meclis'in
gizli oturumundaki "Kürt özerkliği" kararına
rağmen; **1923'te Lozan Antlaşması**'nın im-
zalanmasıyla tüm sözler unutulur ve moda
deyimle "ülkesi ve milletiyle dörde bölün-
mek" suretiyle, Lozan'ın bedeli Kürtler'e
ödetilir. Buna bir tepki olarak ortaya çıkan

1925 Kürt Ulusal Direnme Hareketi, kanlı
biçimde bastırılır. **Said-i Kürdi**, idam edil-
mese bile birçok Kürt aydınıyla birlikte sür-
güne yollanır ve hayatı zından edilir.
1921'deki **Koçgiri** katliamından sonra,
1925-27 yılları arasında 15 bin kişinin kat-
liyle sonuçlanan yeni bir dönem başlamıştır
ve şu uyarıda bulunmaktadır:

"Said Nursi, bu tarihi tecrübeye şahit ol-
duktan sonra, **Aleviler ile Sünniler'i** arala-
rındaki anlaşılmaz ayrılığa son vererek
birlik olmaya çağırırken, (Yoksa birinizi
ötekinin aleyhine kullanır, sonra o kullan-
dıkları aleti de kırarlar." (Bkz. S. Nursi:
Lem'alar'dan aktarılarak, Mehmet Akif
Beki: **Afrika- Orta Asya- Türkiye Üçge-
ninde Nakşibendilik** (3), Yeni Yüzyıl, 1. 6.
1995)

Oysa, Kürt aydınları daha 20 Mayıs
1926'da dönemin Başbakanı **İsmet Paşa**'ya
gönderdikleri Muhtıra'da ne uyarıda bulun-
muşlardı?..

"Eğer genç Türkiye Cumhuriyeti ve
muhterem yöneticileri, Türk ve Kürtler'in
birarada yaşamasını gerçekten istiyor ve
Kürtlüğün kuvvet ve kudretinden yararlan-
mayı ve Kürtlükten çok Türklüğün varlığını
sağlamlaştırmak ve en azından Kürt milletini
kazanmayı hedefliyorsa, **tek çözüm yolu ve
ilaç, 20. yüzyıl uygarlığının ulus ve özgür-
lük prensiplerine saygı ve uyma ile Kürt-
ler'in yaşam hakkını kabullenmek ve bu
suretle Avrupalılar'a, dost ve düşmana
karşı olgunluğunu ve siyasi yeterliliğini
göstermektir.**"

Kürt aydınları, daha 1926 yılında, tersi
durumda ne olacağını da ogünden söylemiş
ve uyarılmışlar:"Aksi takdirde, mevcut poli-
tikanın ve durumun devam ettirilmesinde
ısrar edilirse, Kürdistan veya Şarki Anadolu
kıtası büyük bir kin ve kırınglık yuvasına dö-
necektir..." (Bkz. M. Bayrak: Kürtler'e Vu-
rulan Kelepçe/ Şark Islahat Planı, (Önsöz),
Özge yay. Ank. 2009).

Evet, ne dersiniz, kim haklı çıktı acaba;
1923'te red ve inkar politikasını başlatan
zihniyet mi, yoksa daha 1926'da bu uyarıyı
yapan Kürt aydınları mı?..

Türk tarihçiliğinde ırkçı anlayış ve sömürge Kürdistan'a yaklaşımı

Ali Haydar KOÇ

Osmanlı devletinin hüküm sürdüğü sınırlarda cemaatler arasında "eşitlik ve hürriyeti" tesis etmek için "İttihad-ı Osmani" ismi ile 1889'da ortaya çıkan cemiyet, osmanlı insanlarına "yeni bir hayat" vaad etme iddiasıyla hareket ederek, imparatorluk sınırlarında yaşayan cemaatler arasında örgütlenerek, "hürriyet ve yeni hayat" sloganlarını yaygın bir şekilde imparatorluğu oluşturan cemaatler ve Osmanlı insanları arasında kullanarak, Osmanlı sultanının siyasi ve hukuki yetkilerini II. Meşrutiyet (Temmuz 1908) darbesi ile sınırlandırmıştı.

1908'den sonra Osmanlı padişahının yetkilerini sınırlayan ve 31 Mart 1909 olayı ile daha fazla siyasi güç kazanan İttihat ve Terraki Cemiyeti, 1911'den itibaren cemiyete bağlı aydınlar ile Türk ocakları ve Türk yurdu derneklerini kurarak, bu dernekler aracılığı ile Türkçülük ideolojisiyle Türk-Turan imparatorluğu amacına ulaşmak için daha önceleri

kendileri tarafından biçimsel olarak dile getirilen "Yeni hayat, eşitlik ve hürriyet" söylemlerinin yerlerine asıl niyetlerini ifade eden "Türkçülük, Türk Turan ve Türk milliyetçiliğine" bırakmışlardı.

Osmanlı devletinin doğu sınırlarında Kürdistan'da yaşayan Kürtler, Osmanlı sınırlarında

1930'lardan sonra Türk ırkçılığının en çok propaganda edildiği alanlardan biri Kürdistan idi. Kemalist kadroların talimatlarıyla hareket eden Türk tarihçilerinin uydurma bilgileriyle kutsallaştırılarak, propaganda edilen Türklüğe-Türk diline tamamı ile yabancı olan Kürtler, önce meziyetsizleştirilerek, tarihte hiç olmamış ve olmayacak bir millet biçiminde tarif edilerek, asimilasyon uygulamalarıyla Türk ırkçılığını esas alan Türklük içinde eritmeye çalışılıyordu.

nırlarında millet-i hakime yapılmak istenen Türklüğe karşı doğrudan doğruya rahatsızlıklarını dile getirerek, İttihatçıların bu siyasal tavırlarına mesafeli davranırken, buna karşılık 1912-1914 yıllarının sonlarına kadar Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde ve Kürdistan'da yaşayan Ermenilerin, yani Ermenileri temsil eden siyasi cemiyetlerin büyük çoğunluğu ise birinci ve ikinci balkan savaşları dahil İttihatçıların Türkçülük ideolojisinden pek rahatsız olmadıkları, tam aksine İttihatçılar ile ittifak içinde oldukları görülmektedir.

1913'te Osmanlı imparatorluğunda iktidar yetkilerini ve siyasi idareyi tamamiyle ele geçiren İttihat ve Terraki cemiyeti, iktidar olma gücünden faydalanarak, Türklerin hakimiyetini red eden cemaatleri yok etmek ile tehdit ediyorlardı. Örneğin Kürtler, Osmanlı cemaatlerine zorla kabul ettirilmek istenen Türkçülük

ideolojisini 1913'te Mela Selim liderliğinde Bitlis'te ortaya çıkan Kürt isyanı ile red etmişler idi. Bir çok siyasal sebep ile birlikte, bir yönüyle Kürtler millet-i hakime yapılmak istenen Türklüğe karşı gösterdikleri siyasal tepkilerinden dolayı İttihatçı iktidar tarafından 1913-1918 yılları arasında tehcir ve soykırıma tabi tutularak, cezalandırılmışlardı.

Türkiye cumhuriyeti'ne geçiş döneminde Kürtlerin siyasal-askeri gücünden yararlanmak düşüncesiyle Osmanlılık ve islamlık söylemleri kullanılarak, Kürtler ile birlikte ortak bir vatan yaratma fikri biçimsel olarak propaganda edilerek, Kuvva-i Milliye adı altında örgütlenerek, Türklere ait ulusal bir devletin kurulmasını sağlayan Türkçü kadrolar, 1924'ten sonra tıpkı 1913-1918 yıllarında İttihatçılar tarafından Kürt vilayetlerinde gerçekleştirilen uygulamalara benzer askeri saldırılarla, Kürdistan'da soykırım ve zorunlu göçertmeleri gerçekleştirmişlerdi.

1911'den sonra Osmanlı sınırlarında başlayan siyasal süreçte Türk idarecileri tarafından talimatlarla yönlendirilen aydınlar ve tarihçiler, Osmanlı dönemindeki "islamlık ve millet sistemine" dair siyasal değerlerin yerine Türkçülüğü ikame ederek, çeşitli simgelerle, kahramanlık hikayeleriyle bütünleştirerek, uydurma bilgilerle Türklere ait Orta Asya ve Anadolu kökenli bir tarih yapma uğraşısı içinde idiler.

Cumhuriyet döneminde yeni insan ve yeni insan tipinin tamamıyla uydurma bilgilerle kutsallaştırılan ve efsaneleştirilen Türklükle ifade edilmesi sağlanmıştı. Bu siyasal durumun ortaya çıkmasında talimatlarla tarih yazıcılığı yapan Türk tarihçilerinin payı çok büyüktür. Örneğin Kürt ulusunun ve Kürt tarihinin tamamıyla inkar edildiği 1930'lar ve sonrasında ırkçı söylemlerle dile getirilerek propganda edilen ve Türkiye rejiminin vazgeçilmez önemli bir siyasal parçası olarak kabul edilen Türk tarihi şu temel prensip ile dile ge-

tilererek; “Tarihin en büyük cereyanlarını yaratmış olan Türk ırkı, benliğini en çok muhafaza etmiş bir ırktır, (...) Dimağın en kıymetli mahsulü olan lisan bilhassa Türk ırkının büyük ekseriyetinde tarihi devirlerin husule getirdiği tekamül silsilesi içinde daima ana hatlarını muhafaza etmiştir. Tarihten evelki zamanlarda ve tarihi devirlerde ayrı ayrı cemiyetler, medeniyetler, devletler vücade getirmiş olan bu büyük ırk mensupları....” (bkz. Afet İnan, Tarihten evel ve tarih fecrinde, Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Müzakere Zabıtları, Ankara, 1932) biçiminde ifade edilmişti.

1930’lardan sonra Türk ırkçılığının en çok propaganda edildiği alanlardan biri Kürdistan idi. Kemalist kadroların talimatlarıyla hareket eden Türk tarihçilerinin uydurma bilgileriyle kutsallaştırılarak, propaganda edilen Türklüğe-Türk diline tamamı ile yabancı olan Kürtler, önce meziyetsizleştirilerek, tarihte hiç olmamış ve olmayacak bir millet biçiminde tarif edilerek, asimilasyon uygulamalarıyla Türk ırkçılığını esas alan Türklük içinde eritmeye çalışılıyordu. Soykırım, katliam, zorunlu göçertmeler ve inkar politikalarıyla tarihsizleştirilen Kürtler, ırkçılık derecesinde kutsallaştırılan Türk tarihine asimilasyon mekanizmasıyla inandırılmak zorunda bırakılmışlardı.

Örneğin: diktatör M. Kemal 1932’de dünya güzeli seçilen Keriman Halis’in durumunu Türk ırkçılığı ile bütünleştirerek, şu cümlelerle ifade etmişti: “...Fakat Keriman, hepimizin işittiğimiz gibi söylemiştir ki, o bütün Türk kızlarının en güzeli olmak iddiasında değildir. Bu güzel Türk kızımız ırkının kendi mevcudiyetinde tabii olarak tecelli ettirdiği güzelliğini dünyaya, dünya hakemlerinin tasdikiyle tanıttırmış olmakla elbette kendini memnun ve bahtiyar addetmekte haklıdır. Türk ırkının dünyanın en güzel ırkı olduğunu tarihi olarak bildiğim için, Türk kızlarından birinin dünya güzeli intihap olunmuş olmasını, çok tabii buldum...” (bkz. Cumhuriyet

gazetesi, 3 Ağustos 1932).

Türk ırkının üstünlüğü, seçkinliği ve güzelliklerine dair bu sözlerin sarfedildiği yıllarda bu üstün ırkın insanlarından oluşan Türk ordusu tarafından Kürdistan’da soykırımlar ve zorunlu göçertmeler gerçekleştiriliyordu. 1940’lardan itibaren kutsallaştırılan üstün Türk ırkının yücelikleri bütün siyasal boyutlarıyla Kürdistan’da Türk edebiyatı, Türk sanatı, Türk kültürü, Türk tiyatro oyunları, Türk müziği, Türk dini, Türk siyaseti, Türk tarihi ve Türk sosyal hayatı biçiminde propaganda edilerek, aşağılanan Kürtlerden hizmetçi bir cemaat yaratılmaya çalışılıyordu.

Türk tarihçileri tarafından uydurma bilgilerle efsaneleştirilen Türk ırkı, aynı zamanda tanrıdan da üstün gösterilmeye çalışılmıştı. Örneğin; Behçet Kemal Çağlar’ın 1932’de tiyatrolarda sahnelenen “Ergenekon” adlı oyununda “...Türk yaratkana bile yenilmekten utanıyordu. Yüksek olan, başı yükseklerle bakmak için yaratılmış bulunan Türk yaratkana karşı dahi ölümü çoktan göze almıştı. Bu, utandırıcı, yenilmek damgasını alınına kondurmamak için bütün elinden geleni yaptı...” (bkz. Muzafer Göker, Türk soyu ve Türk tarihi, Ülkü, Halkevleri Dergisi, 1934). Kürtlere karşı askeri başarılar elde etmek için bir yandan propaganda malzemesi olarak kullandıkları din ve tanrı kardeşliğinden sözeden Türkçü kadrolar, diğer taraftan Türklüğe yani ideolojik anlamda savundukları milli ırkçılığa manevi-tanrısal bir misyon yükleme çabası içinde idiler.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren tanrılaştırılan Türklük ile buna bağlı olarak kutsallaştırılan Türkiye Cumhuriyeti devleti yine diktatör M. Kemal Atatürk’ün talimatlarıyla yazılan Ergenekon oyununda şu bilgiler aktarılmaktadır: “..Ergenekon efsanesini canlandırmaktan ziyade Ankara şahikasında doğan güneşin büyüklüğünü ve eşsizliğini tarih çerçevesi içinde göstermek Ergenekondan Ankara’yı görmek için yazılmıştır (...) Türk vatan ve milletinin ebediliğine, Türk

devletinin kutsallığına dayanır..” (bkz.Behcet Kemal Çağlar, Ergenekon, Ülkü Dergisi, Şubat 1933). 1913’ten itibaren İttihat ve Terraki cemiyeti ve ona bağlı aydınlar tarafından Türk-Turan imparatorluğunu kurma düşüncesi olarak tasarlanıp ortaya çıkan Türkçülük, 1930’lardan sonra

ile büyük Türk ırkına ait meclisin sağladığı bütün siyasal-sosyal ve ekonomik tasarıflardan yararlanarak maaşlı memurlar olarak bulunmaları, sistematik olarak sürdürülen bu aşağılanmanın kısmi olarak bazı Kürt kesimleri arasında normal bir hayatın parçası haline geldiğine veya Ankara’ya bağlanma sürecinin bu Kürt kesimleri tarafından böyle bir siyasal anlayış ile algılandığına işaret etmektedir...

1930’larda yaşanan bu ırkçı anlayış ile o döneme ait Kürt kültürü, tarihi, edebiyatı ve dili tamamiyle yasaklanarak, ortadan kaldırılmıştı. Kürtlere karşı alınan bu ırkçı önlemlerden dolayı, o döneme ait Kürt tarihi, kültürü, edebiyatı ve Kürt dilinden söz etmek mümkün olmamaktadır. Kürt tarih araştırmaları açısından karanlık bir dönemi ifade etmektedir. 1928’den itibaren Osmanlıca ve Arapçadan yapılan arşivsel çevirilerde geçmişi uzun yüzyıllara dayanan Kürtlerin yaşayışı ile ilgili bütün tarihi bilgiler çevirilerin dışında tutularak, yokedildi.

Kürtlerin yaşayışı ile ilgili bütün tarihi bilgiler çevirilerin dışında tutularak, yokedildi. Bütün çeviri ve araştırmalarda sadece uydurma bilgilerle Türk unsuru öne çıkarılarak, Türkiye ve Kürdistan’da propaganda edildi. Yani Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarından itibaren sömürge Kürdistan’da uygulanan soykırım ve asimilasyon politikalarıyla tamamiyle yokedilmek veya yoksayılmak istenen Kürtler, bu ırkçı uygulamalara bağlı olarak “Türk” telakki edilerek, tarihi açıdan da hafızasızlaştırılarak, köksüzleştirilerek, tarihsizleştirilerek, itibarsızlaştırılmaları öngörülmüştü.

pratik anlamda bu Türkçülüğe yüklenen tanrısal maneviyat ile kutsallaştırılan Türkiye devleti, bu siyasal anlayış ile kapalı havza haline getirilen Kürdistan’ı ve Kürt ulusunu yoketmeyi amaç edinerek, Ankara’da çoğulcu parlemanto adı altında kurulan Türkiye Büyük Millet (buradaki büyük millet-büyük ırkın anlamında kullanıldığı bilinmektedir) Meclisi’nde alınan kararlarla 20. yüzyılın en büyük zulümlerini, soykırımlarını, zorunlu göçertmelerini ve asimilasyon uygulamalarını Kürtler üzerinde denemişlerdi.

Ankara’da kurulan büyük millet yani büyük ırkın meslisinde yirminci yüzyıl boyunca aşağılanan Kürtlerin, 1960’lardan günümüze kadar (2012) Kürdistan’dan çok uzaklarda-orta Anadolu’da (Ankara) bulunan büyük ırkın meclisinde mebus kimliği

Bütün çeviri ve araştırmalarda sadece uydurma bilgilerle Türk unsuru öne çıkarılarak, Türkiye ve Kürdistan’da propaganda edildi. Yani Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarından itibaren sömürge Kürdistan’da uygulanan soykırım ve asimilasyon politikalarıyla tamamiyle yokedilmek veya yoksayılmak istenen Kürtler, bu ırkçı uygulamalara bağlı olarak “Türk” telakki edilerek, tarihi açıdan da hafızasızlaştırılarak, köksüzleştirilerek, tarihsizleştirilerek, itibarsızlaştırılmaları öngörülmüştü.

1937’de yapılan İkinci Türk Tarih Kongresi’ne sunulan bildirilerde bu anlayışı ve bu anlayış ile birlikte Türk tarihçilerinin Kürtlere yönelik ırkçı çalışmalarını görmek mümkündür. Örneğin; Türk tarih tezinin kurucularından biri olan Reşit Galip bu konuda şunları dile getirmektedir; “...

Türk milletini alır, onu okur, onu araştırır, onu anlatır ve millet hayat ve istikbaline ait düsturları ancak onun geçmiş hayatından, onun tarihinden çıkarır...” (bkz. İkinci Türk Tarih Kongresi, Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler, İTK yayımları, İstanbul, 1943). Ayrıca Kürtler ile birlikte 700 yıllık Osmanlı imparatorluğu ve imparatorluğun yarattığı bütün tarihi miras inkar edilerek, Türk tarih tezi için yapılan birinci (1932) ve ikinci (1937) kongrelere sunulan bildirilerde Osmanlı devletinden de hiç söz edilmemişti. Oysa Türk tarih tezine dair yapılan kongreler için 1930’larda talimat veren yönetici kadrolar ile toplantıları gerçekleştiren Türk tarihçilerinin hepsi 1923’e kadar birer Osmanlı vatandaşı idiler. Kendilerini Osmanlı insanı olarak tanımlıyorlardı. 1930’larda yani yedi yıl içinde Türk ırkçılığının verdiği siyasal çılgınlıktan dolayı, Türk tarih tezini hazırlayan bütün kadrolar ve tarihçiler biçimsel-sunni hayaller içinde Osmanlı vatandaşlığına dayanan geçmişlerini de inkar edecek derecede karakter değişikliğine uğramışlardı. Bu siyasal durum Türk ırkçılarının Kürdistan’daki zulümkar uygulamalarını anlamamıza daha çok kolaylıklar sağlamaktadır.

Başta Asya ve ortadoğu olmak üzere tarihte buralarda varlığını sürdürmüş olan bir çok devletin Türkler tarafından kurulduğundan söz edilirken, Kürtler ve Osmanlı devleti tarihten silinmiş olarak gösteriliyordu. İkinci Türk Tarih Kongresi’nde (1937) okullar için tasarlanarak hazırlanan kitaplarda verilen bilgiler konumuza biraz daha açıklık kazandırmaktadır. Örneğin: “...Türk ırkının Orta Asya’da kültürü nasıl kurduğunu, dünyaya bu kültür ve dilin nasıl yayıldığını çocuklara kavratarak Türk milletinin dünya tarihinde yaptığı rolü belirtmek, onlara milli benliklerini hissettirmek (...) öğretmen, Türk ırkının bilhassa tarihte yaptığı büyük rolü tebarüz ettirecektir. Türklerin Orta Asya’da nasıl medeniyet kurdukları (...) Türk ırkının dünyanın her

tarafında nasıl muhtelif adlar alarak kültürlerini yaydıklarını göstererek tarihte Sümer, Eti, Hitit, Aka vs. gibi adlarla anılan milletlerinin nasıl Türk ırkından olduklarını, Türk milletinin dünyanın dört bucağında yüksek kültürler tahakkuk ettirmek için hem kendisine...” (bkz. Afet İnan, Atatürk ve Tarih Tezi, Belleten Dergisi 1939). Burada Osmanlı devletinden ve Ortadoğu’nun en eski yerli halklarından biri olan Kürtlerden hiç söz edilmemektedir. Türk tarihçilerinin yaklaşık olarak 1950’ye kadar Osmanlı devletinden de söz etmemelerinin ana sebeplerinden birini de Kürtler teşkil ediyordu. Çünkü Kürtler Osmanlı devletini oluşturan önemli cemaatler arasında yer alıyorlardı ve siyasal anlamda imparatorluğun ortağı sayılıyorlardı.

• 1950’den sonra tarihi anlamda Türkleştirilen bir Osmanlı devletinden söz edilmeye başlanmıştı. Bir yandan Osmanlı devleti yavaş yavaş Türkleştirilirken, diğer taraftan 1980 yıllarına kadar Osmanlı arşivlerinde Kürtleri ilgilendiren belgelerin büyük bir çoğunluğu yok edilmeye çalışılmış ve bununla cumhuriyet döneminden beri tarihsizleştirilen Kürtlerden geçmiş olmayan bir cemaat yaratılma siyaseti izlenmişti.

Kürdistan’da, Osmanlı imparatorluğu öncesinde, Osmanlı imparatorluğu döneminde yani 1922’ye kadar Ortadoğu’da tarihi bir geçmişe sahip olan Kürtler, 1924’ten sonra tamamiyle tarihsizleştirme uygulamalarına tabi tutulmuşlardı. Buna karşılık Osmanlı döneminde isimleri bile okunmayan ve “millet-i mahkure” (değersiz-aşağı ulus-Etrak-ı bi-idrak, Etrak-ı napak, Türk-i sütünk..vs.) olarak anılan Türk unsuru için 1926’dan itibaren düzenli bir şekilde devletin bütün olanakları seferber edilerek gerçek tarihi bilgilerle uyumsuz hayali hikayelerle tarih yapma girişimleri başlatılmıştı. Örneğin: Dönemin Türk tarihçilerinden olan Hasan Cemil Çambel bu konuda şunları aktarmaktadır. “...Türk milleti cihan tarihinin en

mühim amillerinden biri olmuştur ve bütün beşeriyetin tarihi, ilk başlangıcından beri onun ruhunun silinmez ebedi izlerini taşır. Böyle olduğu halde milli bir tarihimiz olmadığı için, şimdiye kadar, tarihsiz bir millet olarak yaşadık, hakiki tarihimizden tegafül ettik. Bu cidden feci bir şeydir ve daha ziyade eski gafil asırların kabahatidir. Mili şuurunu istirdat eden büyük Türk milleti buna tahammül edemezdi.." (bkz. Hasan Cemil Çambel, Makaleler, Hatıralar).

Türklerin tarihsizliğini Osmanlı devletinin siyasi yaklaşımlarına bağlayan Türk tarihçileri, Osmanlı dönemini Türkler açısından "gafil asırların kabahati" biçiminde karanlık bir dönem olarak tanımlamışlardır. 1926'dan sonra uydurma bilgilerle Türk tarihini yapan ırkçı kadrolar ve Türk tarihçilerinin hepsi 1922'ye kadar Osmanlı vatandaşlığına ve Osmanlı idaresine sadakatle bağlı idiler. Türkiye devletinin kuruluşu ile birlikte Osmanlıya karşı gösterilen "sadakat" yerini "Türklüğe" bırakmıştı. Türkçü kadrolardaki bu hızlı sadakat değişikliği Osmanlı imparatorluğu çatısı altında Kürtler gibi yaşamlarını yüzyıllarca sürdürmüş olan bütün cemaatlerin unutulmasına yolaçmıştı. Ayrıca cumhuriyet döneminin ilk başlarından itibaren Ortadoğu'nun eski cemaatlerinden biri olan Kürtler tamamıyla tarihsizleştirilme politikasına tabi tutulurken, tarihsiz olan Türkler için ise uydurma hikayelerle yeni bir tarih yapılmıştı.

Devletin temel ilkesi olarak kabul edilen Türkçülük ideolojisi, Türk ırkı için yapılan tarih tezi ile bütünleştirilerek, Türkiye ve Kürdistan'da propaganda edilmişti. 1930'larda ortaya çıkan Türk tarih tezinin ana taslağını oluşturan "**Türk Tarihinin Ana Hatları**" adlı yayında yer alan şu bilgiler dikkat çekicidir: "...**Türk deha ve karakterinin esasını ortaya çıkarmak, Türkün özellik ve kuvvetini kendine göstermek ve milli gelişmemizin derin ırki köklere bağlı olduğunu anlatmak istiyoruz (...)** Bu kitapta hedeflenen asıl amaç, bugün, bütün dünyada tabii

mevkiini geri alan ve bu şuurla yaşayan milletimiz için zararlı olan bu hataların düzeltilmesine çalışmaktır, aynı zamanda bu son büyük olaylarla ruhunda benlik ve birlik duygusu uyanan Türk milleti için milli tarih yazmak ihtiyacı önünde atılmış ilk adımdır."

Yine diktatör Atatürk'ün "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı kitapta geçen şu sözleri, "Ey Türk milleti, (...) mevcudiyetine kasteden siyasi ve içtimai amiller birkaç asırdır yolunu kesmiş, yürüyüşünü ağırlaştırmış olsa da on bin yıllık fikir ve hars mirası, ruhunda bakir ve tükenmez bir kudret halinde yaşıyor. Hafızasında binlerce ve binlerce yılın hatırasını taşıyan tarih, medeniyet safında layık olduğun mevkii sana parmağı ile gösteriyor. Ona yürü ve yüksel, bu senin için hem bir hak hem de bir vazifedir. Bu yüzden Türk tarih tezinde uzun zamanlar medeniyetin en ön safında yürümüş olan Türk milletinin, kötü yönetim yüzünden geri kaldığını, fakat Türk milletinin bünyesi sağlam olduğu için ve bu geçici geri kalış etkenlerini yapılan inkılaplarla ortadan kaldırdıktan sonra "**tarihi medeniyetçilik ve insanlığın yükseliş rehberliğini...**" (bkz. Reşit Galip, Türk Tarih İnkılabı ve Yabancı Tezler, Ülkü Dergisi, 1933. Türk Tarihinin Ana Hatları, 1931. Hilmi Ziya Ülken, Millet ve Tarih Şuuru, 1948. Afet İnan, M.Kemal Atatürk'ten Yazdıkları). Türk tarih tezinin oluşum döneminde ve sonrasında yapılan bütün kongre çalışmalarında yapılan tartışmalarda ve sunulan tebliğlerde, diktatör M. Kemal Atatürk gibi Türk yöneticilerinin yaptıkları açıklamalarda tamamıyla Türk unsuru ve Türkçülükten söz edilerek, Osmanlı döneminde ismi bile okunmayan küçük bir göçebe cemaatten (Türkmen-Türklerden) büyük bir ulus yaratılmaya çalışılıyordu. Kürtler ise, Ankara'dan bu küçük cemaati yönlendiren Türkçü kadroların ve onların siyasi ideolojilerini belirleyen ırkçı fikirlerin kurbanı olarak değerlendirilmişti.

Özellikle Türk tarih tezinin oluşma-

sında ve toplum içinde yayılmasında önemli rol oynayan Türk aydınları ve Türk tarihçileri 1926'dan itibaren Kürtler, Kürdistan ile ilgili bütün bilgileri yok etmek, Türkleştirmek ve Türkçülük fikirlerini Oğuz Türk boyları biçiminde propaganda etmek ile görevli idiler. 1930'lardan sonra bazı toplumsal kesimleri baskı altına almak için biçimsel olarak Türkçü kadrolar tarafından talimatlarla yönlendirilen ve farklı siyasi eğilimler şeklinde ortaya çıkan Kadro hareketi, Türkçü-milliyetçi hareket-

Kürdistan'da Anadolu, sağcı, solcu, islamcı, liberal ve Türkçü-Türkçülüğü esas alan milliyetçi grupların oluştuğunu görmek mümkündür. Zaten tarih tezinin ana amaçlarından biri Kürdistan'da ismi ne olursa olsun buna benzer Türkçü oluşumlara zemin hazırlamak idi. Ki 1930'larda tasarlanan bu tezin, 1960'lardan sonra sömürge Kürdistan'da büyük oranda başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin: devlet tarafından doğrudan doğruya yönlendirilen bu siyasi hareketlerin en önem-

1960'lardan sonra yukarıda adı geçen ve özünde Türkçü fikirlerle bezenmiş olan düşünsel eğilimlerin Kürtler arasında oluşturulan sunni gündemlerle tartışıldığını ve Kürdistan'da Anadolu, sağcı, solcu, islamcı, liberal ve Türkçü-Türkçülüğü esas alan milliyetçi grupların oluştuğunu görmek mümkündür. Zaten tarih tezinin ana amaçlarından biri Kürdistan'da ismi ne olursa olsun buna benzer Türkçü oluşumlara zemin hazırlamak idi. Ki 1930'larda tasarlanan bu tezin, 1960'lardan sonra sömürge Kürdistan'da büyük oranda başarılı olduğunu söylemek mümkündür.

ler, islamcı görüşler, Anadolu fikirler, solcu, sağcı ve daha sonraları liberal biçimde de örgütlenen Türk aydınlarının hepsinin ortak buluşma noktası; „Türk unsurunun“ çıkarlarını yönlendiren Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğünü korumak ve Kürdistan'da, Kürt ulusunu inkar ederek, aşağılayarak, bununla Türk sömürge idaresini Kürtler arasında yerelleştirme çabası oluşturuyordu.

1960'lardan sonra yukarıda adı geçen ve özünde Türkçü fikirlerle bezenmiş olan düşünsel eğilimlerin Kürtler arasında oluşturulan sunni gündemlerle tartışıldığını ve

lilerinden biri olarak sol, sağ, milliyetçi Türkçü, Anadolu ve liberal düşünsel eğilimlerin hepsini birarada işleyen kadro hareketi ve bu harekette yer alan Şevket Süreyya Aydemir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Vedat Nedim Tör, İsmail Hüsrev Tökin, Burhan Asaf Belge, Falih Rifki, Cem Güney, Muhlis Etem Ete ve Mehmet Şevki gibi Türk aydınlarının formüle ederek Halkevleri, Köy Enstitüleri, Çiftçi Ocakları, Köy Odaları, Millet Mektepleri ve Ulus Okulları üzerinden propaganda ettikleri Türkçülük eğiliminin sömürge Kürdistan'da daha çok varlık gösterdiğini söyleyebiliriz. (bkz. Şevket Süreyya Aydemir, İnkılap ve Kadro-İnkılabın İdeolojisi, Kadro serisinden, An-

kara, 1932. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Politikada 45 yıl). Ayrıca Kadro hareketinde yer alan aydınlar, Türkiye'nin Kürdistan'da oluşturacağı idari sisteme kolaylıklar sağlamak için, uluslararası sömürge yönetimlerinin tecrübeleri hakkında araştırmalar yaparak, Ankara rejiminin sömürge Kürdistan'a yönelik idari uygulamalarıyla ilgili konularda bir nevi siyasi, kültürel, sosyal, ekonomik ve askeri alanlarda danışmanlık görevini de yürütüyorlardı. Bütün amaç sömürge idareleri hakkındaki tecrübelerden (uluslararası) yararlanarak, Türk ırkçılığına dayanan idari

sistemi Kürdistan'da yerleşik hale getirmek idi.

Dönemin (1930) Türk Aydınlarının ve tarihçilerinin ana vazifeleri, kendilerine rakip olarak gördükleri Kürt tarihini yoketmek, Kürtleri yoketmek, Kürdistan'ı Türkleştirmek ve Türk ırkçılığını kutsallaştırarak, Kürtler üzerinde bir baskı faktörü kullanmak idi. Kürdistan'da sömürge idaresini sürdürmeye kararlı olan Türkiye yöneticileri, gerçeklerden uzak tarihi bilgilerle Kürdistan ve Anadolu'nun en eski ırkı olarak telaki edilen Türklüğü, bu bilgiler ışığında kutsallık mertebesine çıkararak, bu yüce-kutsal ırk karşısında cahil olarak aşağılanan Kürtlerin tamamıyla yokedilmesi öngörülmüştü. Örneğin; Türk tarih tezinde bu konu hakkında şu bilgiler geçmektedir; **"...Yakın ve uzak zamanlar düşünülürse Türke yurtluk etmemiş bir kıta yoktur. Bütün dünyada, Asya, Avrupa, Afrika Türk atalarına yurt olmuştur. Bu hakikatler eski ve hususile yeni tarih vesikaları ile malumdur (...) Anadolu toprağı başdan nihayete kadar Türkdür. Binlerce seneden beri Türkün özvatanı, Türkün öz yurdudur (...) Türkler, Anadolu'ya Ertuğrul Gazi ile hatta Selçuklu hükümetini teşkil edenlerle gelmiş değillerdir. En eski ve meçhul zamanlardan beri Anadolu'da Türk ırkı vardır. Anadolunun ilk sakinleri tarihin gösterdiğine nazaran turanlılardır.."** (bkz. Afet İnan, Tarihten Evel ve Tarih Fecrinde, Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Müzakere Zabıtları, 1932. Suavi Aydın, Türk tarih tezi ve halkevleri).

Ankara yönetimi tarafından talimatlarla yönlendirilmiş olan Türk tarihçilerinin Kürdistan'ın Türkleştirilmesi adına yaptıkları bu ırkçı tarihçilik sayesinde Türk ordusu tarafından Kürtler üzerinde soykırım, asimilasyon ve zorunlu göçertme uygulamaları denenerek, Kürdistan'ın her tarafı kutsal Türk unsurunun yüce çıkarları adına harabeye çevrilmişti. Tarihi hikayelerle dile getirilen propaganda bilgileriyle sözde bütün kıtalarda hüküm sürmüş olan

Türkler, nedense 20.yüzyıl boyunca ve hala **"ne mutlu Türküm diyene"** sloganı adı altında Kürtlere karşı aralıksız bir şekilde yürütülen siyasi ve askeri seferlerle Kürdistan'ı Türkiye'nin egemenliğinde tutarak, Türk vatanının bir parçası yapmak için uğraşmaktadırlar. Bu siyasi olgunun 1924'ten sonraki oluşum sürecinin günümüze kadarki işleyiş biçiminden çıkan sonuçları incelendiğinde; 1930'lardan beri varlığını sistematik bir şekilde sürdüren Türk tarih tezinin ana hedefini sömürge Kürdistan oluşturmuş/oluşturmaktadır.

Türkiye yönetimi, Türk tarih tezi ile Kürdistan'daki herşeyi Türkçeleştirerek, değişik uydurma hikayelerle Türk tarihi ile bütünleştirme siyaseti izliyordu. Ankara rejiminin amacı gelecek Kürt nesillerine Türkçü bir tarihi miras bırakmak idi. Ki bu konuda da kısmi başarılar elde ettiğini söylemek mümkündür. Örneğin; diktatör M.Kemal, Kürdistan'a yönelik izlenecek sömürge siyasetini şu sözlerle ifade etmektedir; **".. ulusumuzun güçlü, mutlu ve sağlam bir düzen içinde yaşayabilmesi için, devletin baştan başa ulusal bir siyasa gütmesi ve bu siyasanın iç örgütlerimize tam uyumlu ve dayalı olması gereklidir (...) Asıl olan, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır."** (bkz.M.Kemal Atatürk, Nutuk, basıma hazırlayan Hıfzı Veldet Velidedeoğlu). Ayrıca aynı konu ile ilgili İsmet İnönü'de şunları dile getirmektedir: **"... Diğer anasır, Türk ekseriyeti karşısında bir tesire sahip değildir. Vazifemiz, Türk vatani içinde bulunanları, behemehal Türk yapmaktır. Türklüğe ve Türkçülüğe muhalefet edecek anasırı kesip atacağız. Vatana hizmet edeceklerde arayacağımız özellik, her şeyden önce o adamın Türk ve Türkçü olmasıdır.."** (bkz. Hüseyin Tuncer-Yücel Hacıoğlu-Ragıp Memisoğlu, Türk Ocakları Tarihi, 1912-1997. Füsun Üstel, Türk Ocakları, 1912-1931).

Osmanlı imparatorluğunun en önemli ortaklarından-cemaatlerinden biri olan Kürt ulusunun tamamıyla yokedilmesi ön-

gürlerek, Kürdistan'da sınırsız bir şekilde asimilasyon siyaseti uygulanmıştı/hala askeri güç kullanılarak idari, siyasi, eğitim ve ekonomik alanlarda uygulanmasına devam ettirilmektedir. Cumhuriyet döneminde ve sonrasında Kürtlere kendi tarihlerini, kültürlerini, edebiyatlarını ve dilleri ilgili bilgileri araştırma ve kendi ülkelelerinde özgürce yaşama-düşünme hakkı ağır cezai tedbirlerle yasaklanmıştı. Örneğin: dönemin CHP Genel Sekreteri olan Recep Peker Kürtlere yönelik bu ırkçı anlayışı şu sözlerle açıklamaktadır; "...**Hukuki ve si-**

1960'lardan sonra yukarıda adı geçen ve özünde Türkçü fikirlerle bezenmiş olan düşünsel eğilimlerin Kürtler arasında oluşturulan sunni gündemlerle tartışıldığını ve Kürdistan'da Anadolucu, sağcı, solcu, islamcı, liberal ve Türkçü-Türkçülüğü esas alan milliyetçi grupların oluştuğunu görmek mümkündür. Zaten tarih tezinin ana amaçlarından biri Kürdistan'da ismi ne olursa olsun buna benzer Türkçü oluşumlara zemin hazırlamak idi. Ki 1930'larda tasarlanan bu tezin, 1960'lardan sonra sömürge Kürdistan'da büyük oranda başarılı olduğunu söylemek mümkündür.

yasi haklar tüm ulus fertleri için geçerlidir. Ancak etnik kökene sahip olanlar ya da olduklarını düşünenler ulusal topluluğa katılamazlar. Çünkü ulusal topluluğun tek bir etnik kökeni vardır; o da **Türklüktür...**" (bkz. Recep Peker, İnkılap Tarihi Ders Notları). Kürt ulusunun mutlak bir şekilde Türk olarak düşünmesi öngörülmüştü. Bu ırkçı anlayışın Kürdistan'da, Kürt düşünce dünyası üzerinde çok yönlü tahribatlara yol açtığını ve Kürt düşünce dünyası üzerinde zaman açısından karanlık dönemlere sebep olduğunu söylemek mümkündür.

Sömürge Kürdistan'da Türklüğü ve Ankara rejiminin idari-siyasi anlayışını Kürtler arasında propaganda edebilmek ve Kürtlere zorla kabul ettirmek için Reşit Galip'in eğitim bakanlığı döneminde kurulan "İnkılap Terbiyesi Komisyonu" ile Kürt vilayetlerinde Türkçü terbiyenin yaygınlaştırılması sağlanıyordu. Örneğin; 1932'de kurulan "İnkılap Terbiyesi Komisyonu'nun" kurallarına uymayan Kürtler ölüm ve sürgün dahil ömür boyu hapiste tutulma vs. gibi cezalarla cezalandırılıyorlardı. Ayrıca Kürdistan'da, Kürtlerin ulusal varlıklarına tahamül edemeyen Türkçü kadrolar, "İnkılap Terbiyesi Komisyonu" üzerinden geliştirdikleri zalim uygulamalarla da Kürtler üzerinde soykırım denemeleri yapıyorlardı. Kürtler üzerinde denenen soykırımların talimatlarını doğrudan doğruya veren ve uygulayan diktatör M. Kemal Atatürk, 1930'larda kamuoyunu yanıltmak, Türk ırkçılığını insancıl göstermek için de gerçekleri yansıtmayan şu açıklamayı yapmıştı; "... **Milletimizin zalim olduğu iddiası da sırf iftiradan, baştan başa yalandan ibarettir. Hiçbir millet, milletimizden daha çok yabancı unsurların inanç ve adetlerine riayet etmemiştir. Hatta denilebilir ki, başka dinlere mensup olanların dinine**

ve milliyetine riayetkar olan yegane millet bizim milletimizdir..." (bkz. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri). Sömürge Kürdistan'daki zulüm, soykırım, zorunlu göçertmelerin ve asimilasyon uygulamalarının yapıldığı bir dönemde propaganda amaçlı yapılan bu açıklamaların yapılmış olması, Türkiye rejiminin, Kürtlere yönelik politikalarındaki ikiyüzlülüğünü açıkça ifade etmektedir. Ki Türkiye yönetimi 1930'larda olduğu gibi hala Kürtlerin milliyet haklarına riayet etmemektedir.

Cumhuriyet döneminde Türk tarihinin ve kültürünün sömürge Kürdistan'a yerleş-

mesi ve siyasi anlamda Kürtler arasında propaganda edilmesi görevi o tarihlerde Kürdistan'ı işgal etmek ile meşgul olan Türk ordusuna verilmişti. 1925'ten sonra Kürdistan'da açılan Türk eğitim kurumlarındaki öğretmenlik görevini ordu mensupları yürütüyordu. Örneğin 1936'da Kürt vilayetlerindeki eğitim meselesi ile ilgili eğitim bakanı Saffet Arıkan şunları dile getirmektedir; **"... Muhterem arkadaşlar, düşündüğümüz şudur, Bugün kahraman ordumuz, bütün memlekete şamil ve başarılarında binlerce zabıt olan bir mekteptir (...) Hele küçük zabıtlık yapmış olanlar bugün köylerde mükemmelen muallimlik yapmaktadır (...) Bu gibi unsurlardan istifade etmek istiyoruz (...) Türk tarihi ve coğrafyası hakkında mükemmel fakat temelli malumat vermek aynı zamanda hayat bilgisi işini ziraat bilgilerini köylüye ameli olarak öğreteceklerdir..."** (bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, 26.05.1936, cilt 2. ismail Hakkı Tonguç, İlköğretim Kavramı). Türkiye cumhuriyeti, sömürge Kürdistan'daki eğitim, okullaşma ve Türkleştirme uygulamalarının hemen hemen tümünü Kürt vilayetlerinde soykırım ve zorunlu tehcirleri gerçekleştiren Türk ordusunun insafına bırakmıştı. Örneğin uydurma hikayelerle formüle edilen Türk tarihinin Kürtler arasında yaygınlaştırılması ve Türk dilinin Kürtlere kabul ettirilmesi, Kürdistan'a yönelik askeri seferler düzenleyen Türk ordusunun önemli görevleri arasında yer alıyordu.

Sonuçta Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kuruluş yıllarından itibaren sömürge Kürdistan'da uygulanan Türkleştirme politikalarının en önemli boyutlarından birini Türkler için düşünülen ve ırkçılık esasları üzerinde kurgulanan Türk tarih tezi oluşturmaktadır. Dönemin sağcı, solcu, liberal, anadolucu ve islamcı (Türk islam sentezi) vs. gibi düşünsel eğilimleri taşıyan Türk aydınlarının, tarihçilerinin tamamıyla mutabık oldukları ortak siyasal buluşma noktası, Kürtleri inkar etmek, Kürdistan'da Türk idari yapısını yereselleştirmek, Kürtleri ve Kürdistan'ı Türkleştirmek idi.

Türkiye yönetimi, 1930-1990 yılları arasında Kürtleri ilgilendiren bütün bilgi ve araştırmaları tek bir merkezden yönlendiriyordu. O dönemlere ait bilgiler incelendiğinde Kürtler ve Kürdistan'a yönelik kamuoyuna propaganda mahiyetinde sunulan bilgi ve düşünceler, kelime ve cümlelerine kadar birbirlerine çok benzemekte ve kesinlikle farklı fikirlerin ileri sürülmediğini de görmek mümkündür. Ayrıca son yıllarda Türkiye'deki bazı aydınlar, bilimadamları ve siyasi kesimler Kürtleri "ötekileştirilenler" kavramı içinde değerlendirerek, bu biçimi ile Kürt meselesine yaklaşımları doğru bir düşünsel anlayış olmadığı gibi, bu düşünsel anlayış ile cumhuriyet döneminden beri Kürtler üzerinde denenen soykırım, zorunlu tehcirleri ve asimilasyon uygulamalarını görmezlikten gelmeleri, Türk aydınlarının yaklaşık yüzyıldır Ankara rejimine karşı olan itaatçi yönlerinin pek değişmediğine işaret etmektedir. Kürtler 1924'ten sonra hep inkar edilerek, Türk olarak görüldü. Hiç bir zaman öteki olarak görülmedi. Kürtler, cumhuriyet tarihi boyunca ya tamamıyla hiç olmayan bir ulus-cemaat olarak ele alındı veya planlı politikalarla gerçekleştirilen Türkleştirme uygulamalarıyla asıl Türkler-dağ Türkleri olarak değerlendirilmişti. Yani Ermeniler, Yahudiler, Araplar, Çerkezler, Rumlar vs. gibi cemaatleri ötekileştirilenler olarak görmek mümkündür. Ama kendi topraklarında yaşayan Kürtler, tamamıyla inkar politikalarına tabi tutulduklarından ve Türklük kategorisi içinde değerlendirildiklerinden dolayı, siyasi anlamda "ötekiler" kategorisine bile alınmamışlardı.

Kürtler, cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye devletinin güvenlik önlemleri adı altında sömürge Kürdistan'a karşı düzenlediği askeri seferlere ve asimilasyon uygulamalarına maruz bırakılarak, tarihsizleştirildi, tarihlerinden uzaklaştırılarak gerçeklerle pek alakası olmayan Türk Tarih Tezi ile oluşturulan asimilasyon mekanizması çerçevesi içinde, Türk tarihine ve Türk idari yapısına kanalize edildiler/edilmektedirler.

DOSYA

LİCE... 1993

Kejê BÊMAL

*“Lice’nin incitilmiş,
unutulmuş yine de
uzlaşmasız ve asi çocuklarına !
Bozê Rewan’a!..”*

Barbarları bilir misiniz? Bunlar at sırtında gezgin talancılarıdır. Kökleri yoktur. Atın sırtında yaşarlar. Yol boyunca gittikleri yerleşik yerlerde yer, içer, kavga çıkarır, güçleri yeterse yerleşik halkı talan eder, kadınlarına tecavüz eder, orayı terk etmeden evvel de ateşe verip, yeniden atlarının sırtlarına atlayıp talan edecekleri, yakıp yıkacakları yeni adreslere doğru yol alırlar! Bunların en büyük övünç kaynaklarından biri ki bu aynı zamanda **"varoluş hikayeleri"**nin başlama noktasıdır, kundağa bebekken bir şekilde dağ başında

Kapkara dumanlar... sessizce seyreden insanlığın ve dünyanın yüzünü kara eden dumanlar! Bu 93'te Lice'ye dışarıdan bakanların gördüğü ve hafızalarına kazınan ilk görüntü. Peki ya içindekiler? Sahi o dumanın içindekiler nasıl bir kıyamet yaşadılar?

kalıp burada dişi bir kurt (adı da Ase-na'dır) tarafından bulunduklarına ve o kurdun sütünü içerek büyüdüklerine inanırlar ki bu hikayenin içinde en akla yakın olan bu ihtimaldir, çünkü yaşam pratiklerine baktıklarında insan sütü ile beslenenlerin yapamayacakları talan ve vahşeti gördüğünüzde ilk aklınıza gelen sorulardan biridir **"ne sütüyle beslendiniz ey zalimler? Nasıl bir ana emzirdi ki sizi bu hale dönüştünüz?"**

Hasılı bir gün bu akıncıların yolu bir gül ülkeye düşer. Bu ülke öyle bir ülkedir ki talan etmekle, yakılıp, yıkılmakla, ateşe verilmeyle bitiremeyecekleri kadar zengin, köklü, kadim ve bereketlidir. O gün bu gündür, yakmaya yıkmaya, talana

devam ederler. Gittikçe artan zulümlerinin bir nedeni de bu ülkeyi er ya da geç asıl sahiplerine bırakıp gideceklerini bilmenin öfkesidir. Şiddetlerinin dozunun en çok arttığı, dört yanı talan, zulüm ve ateşin kapladığı anlar, onların artık bu ülkeyi terk etmesinin en yakın olduğu zamanların geldiğine dair işarettir... Ve bu köklü, kadim ve insan coğrafya bağrında asla talancıları barındırmayacak, günü geldiğinde böğrüne batan yabancı bir maddeyi vücudun red etmesi gibi, sancıyla, irinle, kanla dışarı atacaktır! Bu gül ülkenin kadim halkı binlerce yıl öteden seslenen Gılgamış'ın sesine kulak vererek bilir ki **"Gecenin en karanlık anı, şafağa en yakın zamandır!"**

Şimdi size sunacağım dosya, ucundan, kıyısından, ya da göbeğinden hepimizin şahit olup bildiği, hakkında çok yazılmamakla beraber döneminin en büyük insanlık suçlarını içinde barındırması bir yana, suçun işlenmesi biçimiyle çok özgün örnekler barındıran, Kürdistan'daki kirli savaşa sebebiyet veren kirli yapılandırmayı küçücük bir araştırmayla bile gözler önüne seren, bana göre sonuca ulaşılmadan üzeri asla kapanmaması gereken, mercek altına alıp incelemeniz gereken bir dosya.

Acıtacak biliyorum, beni de acıttı! Kanayacaksınız biliyorum ben de kanadım. Öyle bir dosya düşünün ki yaş ve cinsiyeti ne olursa olsun tüm tanıkların ve sorgulayanın kayıt sırasında birbirine sarılıp hıçkırı hıçkırı ağladığı bir dosya. Asla unutulmaması gereken olayların silikleşip, belleklerden kaybolmaması için hazırlandı bu çalışma. Benim için sarsıcı bir tecrübe idi, ruhsal sıkıntıları, fizyolojik sıkıntılara bile sebebiyet vererek beni hasta etti. Umarım okurken siz de hasta olursunuz! Kendi gerçekliklerimizle yüzleşmemiz ve belleğimizi diri tutmamız için ara da bir geçmişe dönüp, ateşli ve sanrılı hastalıklara yakalanmamızda fayda var diyorum!

1993 Lice... Kurdistan tarihinin en kanlı yüzyılında, tüm dünyanın gözü

önünde cayır cayır yanan bir kent! Üzerinden dumanlar yükseliyor. Kapkara dumanlar...sessizce seyreden insanlığın ve dünyanın yüzünü kara eden dumanlar! Bu 93'te Lice'ye dışarıdan bakanların gördüğü ve hafızalarına kazıyan ilk görüntü. Peki ya içindikiler? Sahi o dumanın içindikiler nasıl bir kıyamet yaşadılar? Merak edip soranınız oldu mu? Ben sizlerin belleğine kazınsın diye kapı kapı gezip sordum? O gün o cehennemi göbeğinde yaşayanlarla konuştum... Bilmenizi isterim ki Lice 93 dosyasından sonra benim hayatımda hiçbir şey eskisi gibi olmadı. Boyut değiştirdim. Acılarımın, sevinçlerimin, direncimin ve umudumun boyutu de-

sinde) kararlı bir tutum sergiliyor. Genel af yüksek sesle dillendirilmeye başlanıyor. 12 Eylül sürecinden sonra gelen hükümet yavaş yavaş rengini ortaya koymaya başlıyor. Özal dönemi süreci apayrı bir dosya konusu olduğu için dileyen arkadaşların bu sürece göz atmalarını salık vererek şimdilik bu üst başlıkla bırakıyorum.

Özal'ın bu tutumu ve PKK'nin ateşkes süreci Kürd siyasi örgütlerinden de destek buluyor.(Örneğin PKK-PSK protokolü böyle bir sürecin sonucunda ortaya çıkıyor.) Ortamda nispeten estirilmeye çalışılan bu ılıman iklim Türkiye Cumhuriyeti'nin var olduğu günden bu yana içinde malum nedenlerden dolayı ba-

ğıştı. Eğer yüreğimin gücü yeter diyorsanız; buyurun okuyun...Unutmamak ve unutturmamak için...

Lice 22 Ekim 93

Lice'deki o korkunç tarihe gelmeden önce ben isterim ki 91-93 arasında gelişen olaylara ana başlıkları ile bir göz atalım ki neler olduğunu daha rahat anlamamız ve yorumlamamız konusunda bu olaylar bize yardımcı olsun.

Kürdistan her zamanki gibi kaynıyor. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, bu işin savaşıyla çözülemeyeceğine kanaat getirip 91-93 arası (kendi zihniyeti çerçeve-

rındırılan ve her fırsatta pişkince varlığını ret ettiği Gladyo yapılanmasını (II. Dünya savaşı sonrası Varşova Paketi ülkelerince Komünist bir işgalin önüne geçmek ve Avrupa ülkelerine yayılmasını önlemek amacı ile Amerika ve İngiliz gizli servislerince NATO ülkelerinde cephe gerisi gizli faaliyetler için planlanmış ve birçok ülkede yapılanmış bir tür derin yapılanma, Bilenler bilir. Dosyayı okuyan genç arkadaşlara Kürdistan'daki bir çok karanlık olayı okuyabilmek için bu konuda titizlikle araştırma yapmalarını şiddetle salık veririm) rahatsız ediyor. Ve tam bu süreçte, her ılıman süreçte baş gösteren tuhaf

eylemler baş göstermeye başlıyor. Bir tarafta Kürd aydınları faili meçhule kurban gitmeye başlarken (Vedat aydın-Musa Anter)diğer tarafta örneğine az rastlanır bir şekilde ordu içinde rütbeli subaylar öldürölmeye başlanıyor.(Diyarbakır Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Bahtiyar Aydın, Adana Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Temel Cingöz, Mardin Jandarma Alay Komutanı Rıdvan Özden, Tunceli Jandarma Alay Komutanı Albay Kazım Çillioğlu, emekli Korgeneral Hulusi Sayın, Jandarma Binbaşı (JİTEM kurucusu) Cem Erserver)

Derken 17 Nisan 93'te Cumhurbaşkanı Turgut Özal ödukça şaibeli ve bu gün hala tartışılan bir kalp krizi neticesinde öldü. 6 Mayıs 93 te Demirel Cumhurbaşkanı oldu.

15 Haziranda Tansu Çiller başbakanlığında DYP-SHP koalisyon hükümeti kuruldu.

17 Ekim 93 te Tansu Çiller Kürt sorununun çözümü için "Bask Modeli"n den bahsettiyse de Demirel'in sert tepkisiyle çark etti.

Özal ölmüş(öldürölmüş) Türk siyaset sahnesi yeniden şekillenmişti.

Sahne artık tamamen derin devlet yapılanması "Gladyo"daydı. Yalnız küçük bir sorun vardı, dünyada Gladyo tasfiye edilmeye başlanmıştı. Lakin bu örgütü T.C'nin bağrından söküp atması o kadar da kolay olmayacaktı. Ödeneği kesilen bu yapılanma Kurdistan'daki savaşı gerekçe gösterip varlığını sürdürmeye devam etti. O kirli savaştan besleniyordu. Kirli savaş sürdükçe palazlanıyor siyaseti de kontrol etmeyi sürdürüyordu.

Örtülü ödenek bu kirli savaşa yetmeyeceğinden stratejik olarak uyuşturucu- her türlü kaçakçılık ve daha birçok yeraltı dünyası kaynaklarından kendine bütçe oluşturma derdine düşerek büyük bir organizasyonun içine girdi. Bu anlamda ilk

yöneldikleri yer Kurdistan'da stratejik olarak sınır boylarında kaçakçılığa elverişli olan yerlerdi. Yani devlet görölmemiş bir biçimde hızla mafyalaşıyordu. Bu duruma askeriyeinin içinde olan bazı üst rütbeliler müdahale etti. İlginçtir Albay Kazım Çillioğlu Eşref Bitlis'in ekibindendi. Eşref Bitlis Suikastı sırasında aynı uçakta bulunması gerekirken, o uçağa binmeyip kara yolu ile Diyarbakır'a geçerek canını kurtarmasına rağmen, bu kurtuluşu çok kısa süreli olacak. Çok değil iki yıl geçmeden şaibeli bir şekilde; önce Tunceli il jandarma alay komutanlığına atanacak ve orada intihar ettiğı açıklanacaktı. Mardin Jandarma Alay Komutanı Albay Rıdvan Özden de benzer bir kader, paylaşacak , devletin akaryakıt ve uyuşturucu kaçakçılığına, mafyalaşasına tanık *olacak ve Mardin'de çatışma süsü verilen bir suikastla öldürölecekti. Tam bu süreçler çok dikkatli incelenirse Kurdistan'daki, derin devlet yapılanmasının tavan yaptığı süreçlerdir. Artık hak-hukuk ihlalleri mafyalaşmış bir devletin oyuncacı haline dönüşüp, sıradan olaylarmış gibi kamuoyuna medya kanalıyla yutturulmaya çalışılmaktadır. Ve açıkcası ellerinde bölünmez bütönlüğünü koruduklarına iddia edikleri bir ülke ve terör diye adlandırdıkları bir isyan varken Kurdistan onların cirit atması için muhteşem uygunlukta bir coğrafya haline dönüşmüştü. Ne de olsa mafyalaşarak Misak-ı Milli sınırlarını koruyacaklardı (!)Bu gün Ergenekon'dan yargılanan sanıklarının gözlerine kocaman açarak hakime "Biz ölkemizin bölünmez bütönlüğünü koruyorduk, siz bizi yargılayamazsınız. Konuşursak ortalık karışır!" tehditlerinin, hiç de öyle boş-beleş tehditler olmadığını en iyi TC devletinin kendisi bilir! Bu olayda yaşanan hak-hukuk ihlallerini ortalama hepimiz biliriz. Akıllara ziyan ihlaller bir kenara, bu olayın bir de ekonomik boyutu var ki, asıl güröltüde bu büyük pastayı

paylaşma esnasında kopar!

Hasılı bu başlıklarla derine inilmeden verilen bilgiler ışığında biz isterseniz dosyamıza Lice 23 Ekim 93 yılına dönelim...

Öncelikle Lice'nin yerini bilmeyenler için tanıtalım.

Lice Diyarbakır'ın Kuzey doğusunda yaklaşık 95 km. uzaklıkta dağların arasında kurulmuş orta ölçekli bir ilçedir. Serhad'la sınır komşusu olduğu için sınır bölgelerine Serhad iklimi hakimdir. Doğuda Kulp, Güneyde Hazro, Güneybatı'da Kocaköy, Batıda Hani, kuzey ve kuzeybatı'da Bingöl'le çevrilidir. Nüfus ve yerleşim yapısı 6 Eylül 75 Lice depreminin sonra (ki o dönemin kaynaklarından verilen bilgilere göre ölü sayısı 1000'nin üzerindedir) oldukça değişmiştir. Halk o dönem onlara verilen prefabrik evlere yerleştikten sonra bir daha ne aranmış ve ne sorulmuş. Kendi kaderine bu anlamda terk edilmiştir. Stratejik konumu başına bela olan Lice'ye (ki yeni dönem gençler son otuz yıldır haber spikerlerinin gözlerini kocaman kocaman açarak "Bingöl, Lice Genç üçgeninde teröristlerle çatışan kahrâman güvenlik güçlerimiz..." diye bolca kulak dolgunluğuna sahiptirler.) devlet karakol ve askerden başka hiçbir hizmet götürmemiş. Depremin üzerinden 37 yıl geçmesine rağmen halk hala prefabriklerde oturmaya devam etmiştir. Bana anlatılana göre "Bolu komando taburundan oraya mekanize birlik adı altında getirilen komandolar devletin üstün hizmetini Lice halkına sunmak için her daim hazırda bekletirilmiş.

Lice halkının var olduğu günden beri devletle haklı çelişkisinin olduğu, ikliminin ve coğrafyasının kişiliğindeki asiliğe ve uzlaşmasızlığa şekil verdiği, nevi şahsına münhasır bir takım özellikler barındırdığı ve Kürdistan'daki başta Şex Seid isyanı olmak üzere tüm ayaklanmalarda önemli roller oynadığı doğrudur.

Yine Ahmed Arif'in tabiri ile "pasaporta ısınmayan içleri" yüzünden devletin kanunlarını takmayıp çoğu zaman kendi sınırlarında evlerinin bir odalarından diğerine geçmenin verdiği rahatlıkla, sonradan başlarına bela edilen anlamsız Mısak-ı Milli sınırlarını devletin gözüyle "ihlal" kendi gözüyle ticaret için kullandığı da bilinen bir gerçekliktir. Bu anlamda kaçakçının en büyüğü ve ta kendisi iken ellerinden kaçırdığı ülkesinin sınırlarında gezinenleri "kaçakçı" ilan etme pervasızlığı gösteren devletin her daim listesinde "kaçakçı ve asi" sıralamasında en üst sıralarda yer alan Lice devletin öncelikli gazabına periyodik olarak uğramıştır. Bu gazapların en büyüğüne 23 Ekim 93 sabahı gözlerini açtığında tanıkların ifadesine göre öncelikle her zamanki alışlagelmiş(!) artık umursamadıkları silah seslerinden biri zannetmiş, bu yüzden dört bir tarafı ateşe verilip, dünya ile bağlantısı kesilen memleketlerinin orta yerinde kirli eller tarafından kanlı tezgahlarda planlanmış, görülmemiş bir zulmün ve vahşetin başrol oyuncusu olmuşlardı!..

Tuğgeneral Bahtiyar Aydın Suikastı
Genelkurmay'ın açıklaması;
"22 Ekim 93 günü, Diyarbakır Jan-

darma Bölge Komutanı Tuğgeneral Bahtiyar Aydın'ın Lice'nin güneyindeki operasyonu sevk ve idare etmek üzere Lice Jandarma Bölük Komutanlığı'nda bulunduğu sırada teröristlerin kaçış istikametleri ateş altına alınmaya çalışılırken teröristlerce ilçe içerisindeki binalardan ve çevredeki tepelerden Jandarma bölük komutanlığı kışlasıyla topçu mevzilerine uzun namlulu silah, roket ve havanla ateş açılmıştır. Saat 11:45 sularında çatışmayı bizzat yanındaki Hareket Asayiş Şube Müdürü ve emir astsubayı ile görerek sevk ve idare etmekte olan Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Bahtiyar Aydın bölük binası önündeyken keskin nişancı tüfeği Kannas mermisi isabet etmesi sonucu sağ şakağından yaralanmıştır. Jandarma Komando Bölük Komutanlığı doktoru tarafından kendisine ilk müdahale yapılarak helikopterle Diyarbakır Askeri hastanesine sevk edilen Tuğgeneral Bahtiyar Aydın tüm çabalara rağmen kurtarılamayarak maalesef şehit düşmüştür."

Küçük bir ilçede o güne kadar süren savaşın en kıdemli kurbanı... Sizce tuhaf değil mi? Peki hadi olaya ve sonrasına Ergenekon gizli tanıklarından "Kıskaç" kod adlı birinin ifadesiyle farklı bir açıdan ve biraz daha yakından bakalım!

"Ben Elazığ Jandarma Komando taburuna gittikten bir ay sonra suikast düzenlendi. O dönem PKK ya büyük bir operasyon yapıyordu. Operasyona gitmeden önce Lice Komando Bölüğünün önünde beklerken Jandarma Asayiş Bölge Komutanı ve Bahtiyar Aydın 'ı uhş 1 tipi helikopterden indi. Kürsüde konuşurken sağ gözünden vuruldu. Paşa'nın o gün geleceğini Fikri Karadağ ve birkaç kişi biliyordu. Suikastın ardından bulunan kannas marka silahı tabur komutanı 'bu terörist işi değil!' diye bana verdi. Ben de silahı Jandarma yarabaya teslim ettim. Bu Yarbay daha sonra Televizyonlarda kurşunun

saplandığı yeri gösteren kişiydi. Sonra suikast silahı kaybedildi." 4 Haziran 2008

Şimdi siz bu iki paragraftan ne anladınız? Süreci tahlil açısından başlarken verdiğimiz başlıklar altında bir daha bakarsanız her şeyin oldukça net ortada olduğunu göreceksiniz. Ama ben yine de meseleye daha içeriden(!) bakan bir tanığın Türkiye gazetelerine düşmüş ilginç bir beyanını burada pekiştirmek için yeniden vermek isterim;

Birsen Aydın (Tuğgeneral Bahtiyar Aydın'ın kız kardeşi): "Ağabeyimin çatışmada öldüğüne kesinlikle inanmıyorum. Suikastın içeriden düzenlendiğine eminim. Ağabeyimin yerel halkla arası çok iyiydi. Kendisinin tayini oraya çıktığında terör tırmandırıldı. Halkla kaynaştığı için öldürüldü."

Aynı süreçte işlenen diğer cinayetler de dikkat çekiyor. "Bu olayların perde arkasında devletin içindekilerin parmağı olduğuna inanıyorum. Eşref Bitlis, Rıdvan Özden, Cem Ersever, Gaffar Okan, Uğur Mumcu....Tüm bunlar benzer cinayetler. Bu olaylarda devletin içindekilerin eli var. Ergenekoncular iyi incelendiğinde ifadelerinden daha çok şeyin ortaya çıkarılacağına inanıyorum. Bana göre ağabeyimin cinayetinde baş şüpheli Veli Küçük. Ağabeyim vurulduktan sonra Veli Küçük'ün tayini Giresun'a çıktı. O zaman bizim eve sık sık gidip geliyordu. Annemle konuşuyordu. Bu Ergenekon olayı ortaya çıkınca görüntülerini TV'lerden izlerken 'Anne bunlar öldürmüştür oğlunu. Oğlunu bunlar yedi. Bak anne oğlunun katilleri!'"

Yine Mardin il Jandarma Alay Komutanı Albay Rıdvan Özden'in eşi Tomris Özden meseleyi çok basit bir öneriyle özetliyor "Açıklama yerine otopsi yap-sınlar. Gerçekler ortaya çıkar!"

Eğer tablo biraz daha kafamızda netleştiyse, son olarak bir dönemi üst rütbelilerin arka arkaya bu şekilde

öldürülmesinin neden ve sonuçlarını ayrı bir dosyaya bırakarak biz asıl konumuza geri dönelim;

Tugayın içerisinde Bahtiyar Aydın vuruldu. Peki ya sonra? Lice'de o gün ne oldu? Buyurun olayı o gün o cehennemde yaşayan tanıklarının ağzından o anlar...

Olay Sırasında Lice'de olan tanıklarla yapılan röportajlar

Tanık Eşref. Yaş:32

Eşref olay sırasında kaç yaşındaydın? Ve neler gördün bizimle paylaşır mısın?

13 yaşındaydım. Karahasan mahallesindeydim. Bulunduğum mahallenin batısı yatılı okuldur. Aşağıya kadarda askeri alan. Hemen güney ucunda kara yolları ve eski köy hizmetleri binası vardır. İki yere de askeriye el koymuştur. İkisinin arasından zaten Lice'ye girersiniz. Ortasında da askeri karakol vardır. Doğusunda büyük bir Alay vardır. Kuzeyinde eski devlet hastanesi var. Hani o yukarı kısım sizin telefonla yiyecek götürüldüğünü gördüğünüz yer. Oraya da askeriye el koymuş ve karakol yapmıştır. Yüksek kayalıkların üzerindedir. Yani dört tarafı zaten askeri alandır. Liceliler o karakolun yani askeri alanın içerisinde yaşarlar.

Bizim mahalleden bir dere geçer "Nevala Din" deresi. O dereyle ilgili çok fazla hikâyeler anlatılır. Özellikle biz çocukları boğulmaktan korumak için büyüklerimiz cinli olduğunu söylerlerdi. Bizim çocukluğumuz o kanyonda oynayarak

geçti. O gün yine teyzemin çocuklarıyla o derede oynuyorduk. Birden silah sesleri duyduk. Her zaman duyduğumuz için önemsemedik önce oynamaya devam ettik. Daha sonra çok fazla artıp yakınlaşmaya başlayınca korktuk. Evden de uzaklaşmıştık. Koşarak eve doğru gittik. Giderken Lice'nin doğusunda dumanların yükseldiğini gördük. Sonra Kara Hasan camisi var o tarafa yöneldik baktık herkes kaçıyor. Arabalar Lice'den çıkmaya çalışıyor. Tabi insanlar evlerinin orda kaçışmaya başlayınca biz de durmadık evde tabi. Bizim orda yaşlı bir dede vardı Xalê Sofi derdik biz ona. Hala gerçek ismini bilmiyorum sanırım 100 yaşına yaklaşmıştı. Öyle yaşlıydı ki artık yürüyemez haldeydi, kahveye eşi götürürdü. Baktık Xalê Sofi eve gitmeye çalışıyor ama gidemiyor. Benle teyzem oğlu koluna girdik. O korkuyla adamı kaldırmışız, koşuyoruz. Kıyamet günü gibiydi. Herkes Lice'den çıkmaya çalışıyordu. Evleri yakıyorlardı. İnsanları dışarı çıkartıyorlar, çıkmak istemeyenlere de zor kullanıyorlar, eşyalarını yada hayvanlarını çıkarmak isteyenlere izin vermiyorlar, sonra da ateşe veriyorlardı. Bildiğim kadarıyla Kale mahallesinde bir eve bazukayla ateş etmişler ev yanmış adam ölmüş eşi kör olmuştu. Askerler mahallelere dalmaya başladı zırhlı araçlarla Lice'nin evlerini sen gördün... Depremden dolayı prefabriklerdir. 75 yılında yapılmış ayakta durmakta zorluk çeken barakalardır. Halkın çoğu hayvancılıkla uğraştığı için evlerin yanında taştan yapılmış ahırlarımız vardır. Biz ahırın daha güvenli olacağı içgüdüleriyle ahırlara geçtik o gece.

Peki, ormanları ateşe veriyorlar mıydı Eşref?

Orman yakmak orada devletin geleneğidir. Canları sıkıldıkça ateşe verilir. Dedim gibi 13 yaşına kadar ben Lice'de kaldım. Orada yaşayınca çatışmalara alışıyorsunuz. İlginç bir şeydir Lice'de çocuk olmak. Örneğin çatışma çıktığında

biz çocuklarla toplanır izlerdik. İzli mermi derler bu ışık saçan mermileri izlemek hoşumuza bile giderdi. Tabi bu savaş sırasında kullanılan silahlar etrafı etkilerdi. Mesela Lice'nin kuzeyindeki dağlar çok yeşildi eskiden. Oralar çok yanardı. Kullanılan mermiler yüzünden ormanlar her zaman yanardı. Ve asla müdahale etmez-

Lice hep asi bir yer olmuştur biliyorsun ta Şex Said olayından bu yana bir çok yerde ismi geçer. Hala bile öyledir. Çok radikal yönleri var. Benim bile ürktüğüm korkutucu politize bir yönü var. Tabi o devlet açısından da ürktücüydü. Son seçimlere bakarsan orada sanırım Hakkarî'den sonra en yüksek oyu BDP orda almıştı. Yani yüzde seksenlere varan bir oy potansiyeli var. Çok politize bir yer.

diler. E tabi güneyde içinde bizimde olan tarlalarımız, ağaçlık alanlarımız meyve ağaçlarımız vardı. Oraları çok yaktılar. Ben çıktıktan sonra uzunca bir süre gitmedim. Oraları hep ağaçlık hatırlıyordum. Meşe ağaçlarıyla doluydu. Yıllar sonra gittiğimde o ağaçların hiçbiri yoktu. Ve bu uzun bir alandır. Ve inanılmaz güzeldi... Ben öyle çıplak gördüğümde çok etkilenmişim. Lice'nin yakılışından daha çok belki de beni etkileyen yıllar sonra memleketime döndüğümde meşelik alanı bula-mamdı. (Gözleri doluyor. Dudakları titremeye başlıyor)

Geri dönüp baktığında o günkü çocuk psikolojinle en çok neye üzülyyorsun?

Yani bir çok trajik hikayemiz var tabi. Belki yarınlarda bilmiyorum başarabilir miyim ama yazmak istiyorum. Hatta ötesine geçip film yapabilir miyiz bilmiyo-

rum ama bişeyler yapmak istiyorum.

Teshir dünyanın en büyük cezasıdır! Bence de yaşadığınız vahşeti yazın, çizin, filme çekin ve teshir edin! Umarım en kısa zamanda tüm bunları yapabilirsiniz. Memleketinde yaşayamadığın için üzgün müsün?

Ben hiç suçum yokken memleketimden sürüldüm. İlk beş yıl hatta yedi sekiz yıl çok zor geldi. Alışamadım. Babamın maddi durumunun çok kötü olmamasından kaynaklı Diyarbakır'da hasbel kader aldığı daire maddi anlamda yaşamı kolaylaştırıp bizi şanslı kılsa da ben memleketimi özlüyordum. Kaçıp kaçıp ilçe otogarına gider akşama kadar Lice dolmuşlarının geldiği yerde otururdum.

Peki Lice'nin bir çocuğu olarak sence devlet Lice'den ne istiyordu?

Ya Lice hep asi bir yer olmuştur biliyorsun ta Şex Said olayından bu yana bir çok yerde ismi geçer. Hala bile öyledir. Çok radikal yönleri var. Benim bile ürktüğüm korkutucu politize bir yönü var. Tabi o devlet açısından da ürktücüydü. Son seçimlere bakarsan orada sanırım Hakkarî'den sonra en yüksek oyu BDP orda almıştı. Yani yüzde seksenlere varan bir oy potansiyeli var. Çok politize bir yer.

Peki geçmişten gelen sınır ticareti işinin onlara kattığı devletin legalini -illegal-illegalini legal görme gibi muhteşem duruşunun etkisi de var mıdır devletin Lice'ye olan düşmanlığında? Yani Bu zulmü uygulayarak bir türlü kırmadıkları Liceli direncinin kimliğinin üzerinde tahakküm oluşturmaya çalışmış olabilir mi devlet?

Bir de tabi oldum olası kaçakçı kimlikleri var. Mahkum derlerdi bizim oralarda bilirsin. Bu kaçakçılık işlerini yapanlar dağlarda saklanırdı devlet tarafından aranırdılar bir nevi devletin deyimiyle eşkiya hayatı yaşırdılar. Geçmişten beri olan bişey o tabi. Doğal olarak bir kültürde

oluşturdu. Uzlaşmasızdılar. Devletle aralarında hep mesafe vardır. Dik başlı, mağruru ve onurludurlar. Küçük çocukta bile bu mesafeli ve onurlu duruşu görebilirsiniz. Dolayısıyla tabi ki bu duruş egemen güç için bir tehdittir! Kırmak ister. Ama ben kendimden yola çıkarak söyleyeyim bu zorbalık bu duruşu daha fazla besleyip, keskinleştirmekten başka hiçbir işe yaramadı. Devletle Licelilerin arasındaki mesafe artık bir daha asla kapanmayacak kadar açıldı!

Tanık Yaşar. Yaş 74

Amcacım 22 Ekim 93 günü sen neredeydin?

Lice'deydim. Ben salça fabrikasında bekçi-ydim. Askerler geldiler ve beni dövdüler. Dört subay ve on altı tane komando askerdi. Beni dövdüler, sonra yere yatırdı-

lar, öldüresiye dövdüler. komutanları dedi ki; **"bacğından tutun baraja atın!"** Oradan bir asker dedi ki **"komutanım zaten gebermiş. Baraja atmaya lüzum yok."** Dedim **"siz geberirsiniz ben gebermem!"** aynı bunu söyledim. Salça fabrikasını yaktılar. Beni bıraktılar gittiler. Sabah bu adam (*yanındaki muhtarı işaret ediyor*) beni ölüm halinde hastaneye getirdi.

(Muhtar söze giriyor.)

Bize haber geldi. Dediler **"onu öldürmüşler,"** ambulansı hastaneden aldım. Gittim baktım sağ. Yani cenaze almaya gittim. Baktım sağ. Ölmemiş. yerde yatıyor perişan halde zorla nefes alıyor ve ölmek üzere.

(Amcaya dönüyorum.)

Yani seni bir gün önceden orada öylece dövüp, ölmek üzereyken bırakıp gittiler. Bütün gece ertesi güne kadar orada öylece yattın amca öyle mi?

He.He. Bu ambulans getirdi. Sonrasını çok iyi bilmiyorum. Gözümü açtığımda Diyarbakır devlet hastanesindeydim. Başında doktor vardı ve soruyordu **"kim seni böyle dövdü?"** tabi ben korkudan dedim ki **"kimse beni dövmemiş! Ben ağaca çıktım. Ondan sonra düştüm. Sadr buramdan (sağ ka-**

burgasını gösteriyor) on dokuz gün ben kan kustum. Tam on dokuz gün! Sonra döndüm tabi memleketime. Orda tütün ekenler vardı, komutan beni onların yanında yakaladı dedi ki **"ulan ibne sen beni şikayet etmeye mi gittin?"** Dedim

"ben seni şikayet etmedim! Dedim "eger sen erkeksen askerlerini tut. Benle sen birbirimize girak kim kimi öldürdüyse. Ölenin kanı değerine helaldir."

(Amca olay sırasında 55 yaşlarında)
"Salın!" dedi askerlerine. Dedim "ulan ben sizi şikayet etsem sanki sizi tevkif mi edecekler? Biz kimin umurundayız? Kral da sizsiniz padişah!" U rezilliği de üstüme alıp ben ağaçtan düştüm dedim. U defolup gittiler!

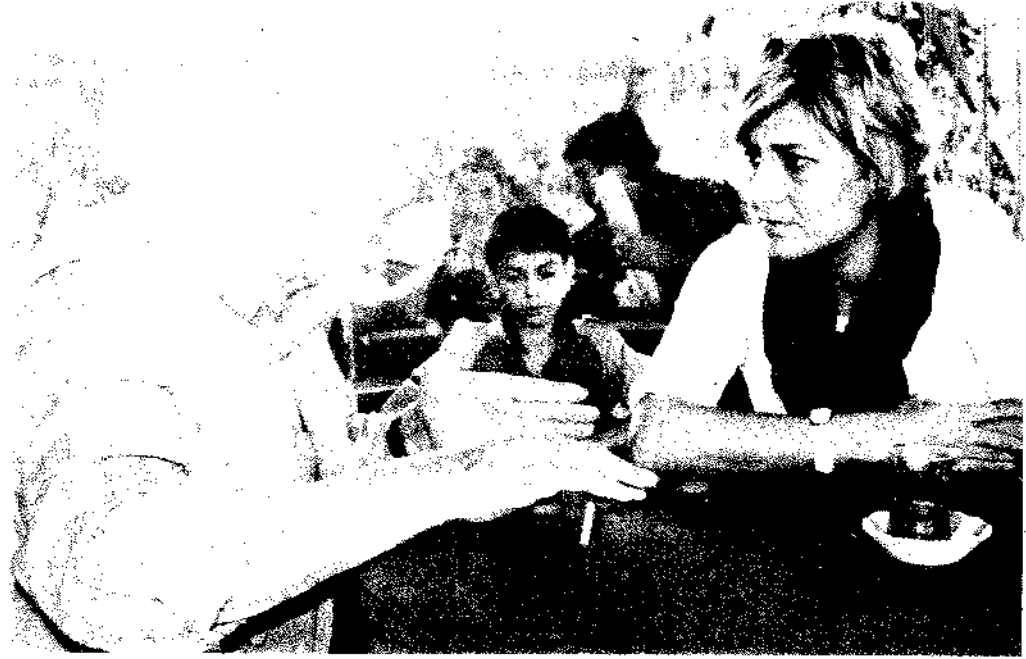
Amca Lice'yi yakmadan önce periyo-

tik ayakkabısının içinden çocuklarına su içirdi. Bardak bile kalmamıştı. Eve girdi Kur'anları getirdi. Kur'anları da elinden alıp ateşe attılar. Aha bu gözlerimle gördüm! Lice'de olan rezillik dünyanın hiçbir yerinde olmadı.

(Amca ağlıyor. Ben de ağlıyorum. Boyuna sarılıyorum hıçkır hıçkır ağlıyorum. Ellerimle göz yaşlarını siliyorum)

Ekleme istediğin bi şey var mı Amca?

Allah'tan başka benim hiçbir umudum kalmamıştır. Ne de söylesem havadır! Olaydan sonra ben şoförlük yaptım.

dik olarak sizi taciz edip, halka işkence yapıyorlarmış doğru mu?

Ben sana diyorum ki beni ettiler. Ben bir gariban bekçi dağın başında... Yaşlı başlı adam. Bana onu yapanın diğerlerine ne yaptığını düşün? Hiç demedi ki bana "senin suçun nedir?" Geldiler ve beni o hale soktular. Kim konuşabiliyordu ki karışlarında. Zaten köyleri ve mezraları yakıyorlardı o zaman. Yavaş yavaş Lice'ye doğru geliyorlardı biz dedik "Lice ilçedir yakamazlar!" Tewww!

Ben bizim köydeydim Lice'ye ekmek almağa geldim. Köyü ateşe verdiler bişey bırakmadılar. Benim dayımın hanımı las-

Lice'ye girerken beni durdurdular, kimliklerimizi sordular. Bi tene asker vardı, asker asker onun kimliği yokti izin kağıdı vardı dedi "iyi iyi"bi tene komutan söyledi terfisini bilmiyem "dedi senin günün az kalmış" asker de dedi ki "komutanım tamam benim günüm az kalmış ya senin?" Dedi "son Kürd halkı ölene kadar benim günüm gelmez!" Buna bak ben şahidlik ediyem!

Peki amcacım bu kadar korkunç olaydan sonra memleketinden ayrıldın, işini gücünü bırakmak zorunda kaldın. Burada Diyarbakır'da nelerle karşılaştın? Memleketin yakılmıştı. Diyarbakır'da

olsa başka bir kente gelmiştin. Neler yaşadın? Dönmek istedin mi?

Kızım sen beni anlamısan herhalde! Veran olmuştu Lice veran! Köyü yaxtılar Lice'ye geldik. Lice'yi de yaktılar! Buraya geldik! Dönecek yer mi bıraktılar bize Allah komasın!

Peki burada nasıl oldu hayat? Yeni bir işe mi başladın? Ne yaptın?

Heç ne yaptım? Aç-susuz kaldık. Emekli olmuştum zaten. Sabah geliyem ha bu gördüğün yere akşam döniyem!

Çocukların var mıydı? Onlar işe girdiler mi?

Rezillikle okudular işte! İki üç tanesi öğretmendir! Ne bileyim? Ne rezalet yaşadık ben bilirim. Söylesem de havadır!

Olsun amaca. Kızınla konuşur gibi benimle konuş. En azından içinin zehiri aksın!

Mal mülk bırakmadılar (sesi bir bebeğin sesi kadar masumlaşıyor) bırakmadılar ki oradaki topraklara kimse ekin eksin yaw! Devletin sanki umurundadır biz aç kalmışız. Zaten hepimiz öldürmeye çalıştılar olmadı. Her şeyi bırak onu da söyleyemidik, söyleyemidik. Bak şimdi bu gün konuşuyoruz seninle. Konuşamidik! İçimizde tuta tuta verem olduk!

(Ağlıyor amca. Gözyaşlarını boynumdaki şarla siliyorum. 'Amca çok üzgünüm! Çok üzgünüm amca ama konuşman lazım! Konuşmadan ölmeni istemiyorum! İçinde tuttuğun bu ağırlıkla daha fazla yaşamayı istemiyorum. Akıt bana zehirini. Paylaşmak için buradayım.)

Gittin mi bir daha Lice'ye hiç? Özlüyor musun?

Yas mas olduğunda ara sıra gidiyorum. Başka bir bağ yok. Bırakmadılar. İnsan memleketini nasıl özlemesin mi hiç. Bir tek şey biliyorum ben insan değilim! İnsan olsam tüm bu yaşadıklarımaya dayanamayıp kendimi intihar ederdim! Hani onlara onların o zulümlerine karşı kendimi intihar ederdim! Gelidiler camları kırdiler diyordum "yaw! bu camları niye kırırıyorsunuz?" Derdimizi anlatamıyorduk yaw!

Allah bırakmasın! (Burada artık amca Kürdçe konuşmaya ve beddularını sıralayıp Allah'a yalvarmaya başladı ağlayarak! Ben artık amcanın omzuna sarılmış hıçkır hıçkır ağlıyordum!)

Amca dönecek misin Lice'ye?

Nereye döneyim kızım. Ne bıraktılar? Neyimiz kaldı orada?

Bana son olarak söyleyeceğin bir şey var mı amca?

Yok! Sende milletvekilleri gibi sigara kağıdının üzerine yaz. Bitince paketin çöpe at e mi?

Amca ben herkesin ve tüm insanlığın adına senden özür dileyem? Ve desem ki; tüm Kürd çocuklarının Lice'sini yaktılar sadece senin değil! Ve tüm kara çocuklar bu olayda en az senin kadar mağdur ve çaresiz. Ama günü geldiğinde her şey açığa çıkacak. Ve biz senin tüm bu acılarına karşılık özgür bir ülkede yaşayacağız bir daha hiç kimse acı çekmeyecek. Ne değişir?

Derin bir iç çekiyor amca ve tek bir kelimeyle cevap veriyor gözünün yaşını silerek "Heç! Edebilerseniz, gücünüz yeterse heyfimizi alın!"

Kayıt cihazını kapatıyorum. Ağlaya ağlaya Lice'li bir arkadaşımı arıyorum. "Çok üzgünüm" diyorum. "Çok!" "Biz artık üzölmek nedir bilmiyoruz" diyor arkadaşım. "Biz acı duvarını çoktan aşttık Kejê!"

Tanık Ahmet Yaş:68

Amca 22 Ekim 93 te Lice 'de ne oldu?

Ne olmadı kızım? Kıyamet koptu. Yer- yüzünde cehennemi yaşadık! Öğlen saat- leri idi. Bir gün önceden zaten bir polis minibüsünü taramıştılar. Ama her zaman olan olaylar olduğu için aldırış etmemiş- tik. Ertesi gün işte silah sesleri gelmeye başladı. Sonra yakınlaşmaya başladı. Öğ- luma dedim **"bu işte bi iş var. İçeri girin"**. Sonra panzerlerle, toparla, heli- kopterlerle bizi çembere aldılar. Evleri ateşe verdiler. Can pazarıydı. Bize hemen çıkın diyorlardı hiçbir şey almamıza mü- saade etmiyorlardı. Ellerinde beyaz bir toz

Kejê, Biz vazgeçtik, Allah kabul etmesin! Onlarında evi yan- sın yıkılsın! Ben her namaz kıldı- ğımda beddua ediyorum kızım! Allah hakkımızı koymasın! Bizim elimizden beddua etmekten başka bişey gelmedi! Mahkemeye verdik. Taa Avrupa İnsan Hakları Mahke- mesi'ne kadar gittik. Elimize üç beş kuruş verip bizi gönderdiler.

vardı onu evlere serpiyorlardı ve evleri ateşe veriyorlardı. Bir anda bütün ev yanıp kül oluyordu.

Yapanlar Asker miydi Amca?

Asker, komando, bir de böyle uzun boylu, daha önce orada hiç görmediğimiz adamlar gelmişti. Ama üzerlerinde asker kıyafetleri vardı. Bazıları aynı o sapıklar gibi üzerlerini çıkarılmışlardı üst çıplak, ka- falarına bir şey bağlamışlardı daldılar ev- lerimize, Lice'yi ablukaya aldılar. Üç gün üç gece yaktılar!

İnsanlar çıkamıyor muydu amaca Li- ce'den?

Ne çıkması kızım? Ne çıkabiliyorlardı, ne girebiliyorlardı. Telefonları kesmiştiler. Bizi her taraftan çembere alıp canımıza

düşmüşütlük. Cenazelerimiz orta yerde kaldı. Gidip alamıyorduk. Üçüncü gün Lice komple ceset kokuyordu. Üç gün üç gece o ateşler sönmedi. 2002 yılına kadar da saat beşten sonra Lice'ye giriş çıkış yoktu. Kızım tofan koptu başımıza. Ahır- larda saklanmaya çalıştık. Bize dediler **"generalimizi öldürdünüz."** Bize dediler **"teröristisiniz."** Bizim hiçbir şeyden ha- berimiz yoktu. Kadınlarımız çocukları- mızı aldılar bizden ayırıp götürdüler. Erkeklerimiz başka yere götürdüler. Yer- lere uzattılar üzerimizde gezindiler. Sonra bir vali geldi. Konuşma yaptı. Dedi ki **"te- röristler Lice'yi yakmış. Bundan sonra teröre yardım etmeyin."** Kimse sesini çı- karamadı. Silahla zorlayıp alkışlattılar. Sa- dece bir genç kız bağırdı dedi ki ; **"sayın vali siz bizimle dalga mı geçiyorsunuz. Arkanıza bakın hadır Lice yanıyor. Sizin askerleriniz yaktı!"** Sonra o kızın üzerine atladılar. Zayıf, küçük bir kızdı. Saçlarından sürükleyip götürdüler. Bu gözler ne gördü ne görmedi kızım? Ben gittim hakime, hakim kadındı. Dedim **"evimi yaktılar!"** dilekçe elimdeydi. Dedi **"amca senin evini kim yakmış?"** dedim **"Bolu Komandoları yaktı!"** Dedi **"Düzgün konuş ne Bolu komandoları, teröristler gelip yaktı!"** **"Bak ben dedim Bolu komandoları yaktı. Ben gözümle gördüm!"** Dilekçeyi elimden aldı attı! Kızım hangi birini anla- tam Kejê? Biz vazgeçtik, Allah kabul et- mesin! Onlarında evi yansın yıkılsın! Ben her namaz kıldığım da beddua ediyorum kızım! Allah hakkımızı koymasın! Bizim elimizden beddua etmekten başka bişey gelmedi! Mahkemeye verdik. Taa Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne kadar gittik. Elimize üç beş kuruş verip bizi gönderdi- ler. Bilmiyem zaten noldu? Kimisi aldı onu da kimisi almadı. Ne bileyim kızım? Ben yaşıyım...Yorgunum beni konu- şturma!

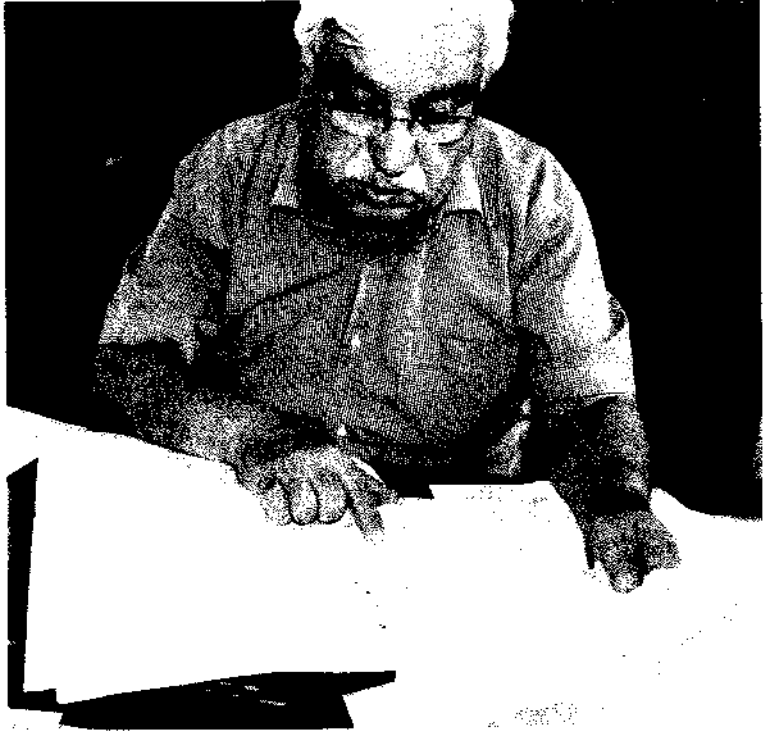
Kaydı kapatıyorum. Konuştuğum her- keste görülmemiş bir acı, içe kapanma ve yılgınlık var! Yeniden o süreci onlara ya-

şatmak, belleklerini tazelemek, acılarını harekete geçirip, zaten bir türlü kabuk bağlamayan yaralarını yeniden kanatmak onlar kadar beni de yordu. Amed sokaklarında ağlayarak yürüyorum. Geceleri düzensiz ve çok az uyumaya başladım. Durduk yerde sebepsiz hıçkırarak ağlıyorum. Düşlerimde yanan köyler, kaçışan insanlar, askerler, polisler, yarı çıplak komandolar, ölen insan ve hayvan cesetleri görüyorum. Daha üçüncü gününde bütün dudaklarım patladı. Uçuk oldu. Damağım ince zar halinde dökülüyor. Daha fazlasını duymak istediğime emin değilim. Ama bu dosyayı bitirmem lazım! Hep beraber bellek tazelememiz lazım! Bizi özgür ya-

rınlara taşıyacak tek şeyin pırıl pırıl bir bellek olduğunu düşünüyorum. Unutmamalıyız! Unutturmamalıyız! Boşluğa düştüğüm her an kendime fısıldıyorum "Onlar bizi belleksiz mi sanıyor?" Onlar bu zulmün unutulacağını, üzerinin kapanacağını mı sanıyor! Onlar bizi balık hafızalı bir halk mı sanıyor? Onun için mi yüz yıldır hep aynı yöntemleri üzerimizde kullanıyor? Bu sefer olmaz! Suyu yazacağız, ağaca, toprağa, havaya, buluta, dergilere, gazetelere, internete nereyi bulursak oraya yazacağız! Duymayan kimse kalmasin! Elimizden geldikçe hep beraber belleğimizi diri tutacağız! Gerçeğin bu senin Keçî! Bu senin ülkenin gerçeği, bu senin halkının gerçeği! Bu zorbanın gerçeği! Bu işgalcinin gerçeği! Teşhir en etkili silahtır! Canın yanıyor diye, tanıkların canı yanıyor diye bunca korkunç bir gerçeğin unutulmasına izin

veremezsin! Hep beraber ağlayacağız. Çığlık atacağız. Bağıracağız, savaşa-ğız ta ki özgür ülkemize kavuşana kadar!

Ertesi gün Lice davasının avukatları ile görüşmeye karar veriyorum. Bir avukat

dostumuzun tarafından avukatlardan birinden randevu alıyorum. Amacım AHİM meselesinin ne olduğunu, nasıl sonuçlandığını anlamak. Tamam TC Lice'ye tazminat ödedi ama bunun hukuksal boyutu nedir? Oldukça misafirperver ve olgun yaşlardaki avukatımız beni karşılıyor. Ve başlıyoruz olayın hukuksal boyutunu konuşmaya, dosyaları incelemeye....

Hocam öncelikle sizi tanıyabilir miyiz?

Avukat Fethi Gümüş. Diyarbakırlıyım. 1974'den beri Diyarbakır'da avukatlık yapıyorum.

Lice'de 22 Ekim 93'de ne oldu Hocam?

Özetle şu şekilde cereyan etmiştir; Bizim zamanında canlı tanıklardan edindiğimiz bilgiler ve bilahare devlet tarafından tanzim edilen tutanaklardan biz olayın

gerçek yüzünü anlamaya çalıştık. Lice aslında devlet nazarında eskiden beri özellikle Şex Seid isyanından dolayı basit deyimiyle damgalanmış bir ilçemiz. Ve ilginç bir durumu ben size söylemek istiyorum; 1971'de Diyarbakır sıkıyönetim mahkemesinde DDKO ve İP üyeleri hakkında açılmış olan bir davada MİT'in takriben 105 sayfa civarında bir raporu konmuştu çok gizli damgasıyla dosyaya. O dönem ben öğrenciydim. Buradaki avukatlar haber gönderdiler İstanbul'dan geldik raporun fotokopisini çıkardık. O raporda Lice ile ilgili şöyle bir bölüm vardı **"Bir Kürd hareketi halinde, ilk etapta havadan bombalanacak İlçe"**. Deyimi geçmişti ve altta da bir not vardı 'Lice'nin üst kısmındaki dağlarda hava boşluğu var, buna da dikkat edilmesi lazım!' hiç unutmuyorum ilk etapta bombalanacak yer olarak rapor edilmişti! Ve aradan yıllar geçti 93 yılında Lice havadan değil karadan bombalandı!

Bahsettiğiniz hava boşluğu sebebiyle mi?

Büyük ihtimalle...Görgü tanıklarının beyanına göre ve bütün Lice'nin yerlisi olayın nasıl geliştiğini nasıl başladığını bilemiyor. Yani iş yerinde veya evinde birden bire top sesleri ve silah seslerinin geldiğini gören, saklanmaya çalışmış ama maalesef saklandığı yerler yakılmış yıkılmış. Genel olarak orta merkez ve askeriye'nin bulunduğu yere yakın olan yerler tamamen yakılıp, yıkılıp, taranmış.

İki mahalle çok ağır hasar almış sanırım?

Yani o iki mahalle hemen hemen tamamen yerle bir edilmişti. Yakılmıştı. Biri Kelvan, diğeri Yeşilburc.

Hemen onların arkasında askeri birlikler vardı. Şu anda da tamamen boş bir alan haline gelmiştir. Sonradan bazı vatandaşların anlattıklarına göre bir iki panzer operasyondan dönerken Lice'ye birkaç km uzaklıkta taranıyor. Ve bir şey olmuyor. O hırsla

o panzerler içeri girmiş ve etrafı taramış. Şimdi bir yerden bir silah sesi gelince dağın etrafı tamamen yay şeklinde askeri birlikler Lice'nin etrafını sarmış vaziyette konuşlandırılmış. Sadece Lice/Diyarbakır yolunun kenarı açık. Diğer taraflar tamamen kapalı vaziyette ve tek bir insanın Lice'nin dışına çıkması mümkün değil. Ya da tek bir insanın girmesi. Kısaca çembere alınmış vaziyette. Tamamen mayınlanmış ve tel örgülere alınmış, sadece Diyarbakır/Kulp yolu açık zaten tek yol var oradan girip oradan çıkmak mümkün onun dışında örgüt üyelerinin girmesi mümkün değil, birilerinin girip çıkması yasak. Zaten şimdi elimizde belgeler var. Köylere yazı yazılmış. **"Giriş çıkışlar yasak!"**

Yani buradan ve daha bir çok şeyden anlıyoruz ki Hocam, gayet planlı bir hazırlık yapılmış. Bahtiyar Aydın suikastını biliyorsunuz?

Zaten olaydan önce periyodik olarak bir çok yer boşaltılmış. Tabii çevre köyler ve mezralar boşaltılmış.

Yani Hocam biz buna bir tür ön hazırlık diyebilir miyiz? Dosyaları incelerken böyle bir şey gördünüz mü?

Yani dosyalarda pek geçmiyor ama zamanla vatandaşların beyanlarından bunu açıkça anlıyorsunuz.

Sonradan biz olaya el koyduktan sonra özellikle çevre köy ve mezraların bu olay olmadan önce güvenlik nedeniyle tamamen boşaltıldığına tanık olduk! Direnenlerin evleri de yakılıp-yıkılmış.

Peki, hukukçu gözüyle Aydın suikastı ve Lice'deki olayları birbirine bağlayabiliyor musunuz? Çünkü şu anda generallerin suikast dosyası Ergenekon dosyası kapsamında incelenmeye alındı ve sanırım dava açıldı. Bu dosya incelendiğinde Lice'deki olayların perde arkası da açığa çıkar mı?

Şimdi askeriye'nin o dönemlerde yaptıkları malum tamamen kapalı. Bir vatan-

daşın, bir bürokratin yada siyasetçinin, müdahale etmesi, bilgi alması, gidip gelmesi olayı araştırmak amacıyla o zaten mümkün değildi. Dolayısıyla duyumlara dayanarak söylüyoruz olaya müdahale eden generalmiş, o olayın olmaması açısından oradaymış o anda tek bir kurşunla vurulmuş. Vuranı da hemen vurmuşlar o anda!

Askeriyenin içinde vurulmuş değil mi general?

Tabi.

Ben üzerinde çalıştığım bir dosya olduğu için söylüyorum.

Sanki generallin vurulması ile Lice'nin yakılması da gerekçelendirilmiş ve meşrulaştırılmış.

Ben öyle demiyorum. İki ihtimal var birincisi; dediğiniz gibi bu bahane edilecek yapılmış olabilir. Biri bu. İkincisi; Lice yakılmaya başlandığı anda General karşı çıkmış! Ve hemen öldürmüşler orda.

Dışarı çıkmış, bağırıp çağırmış, müdahale etmiş, bunu sonradan bazı askerlerden vatandaşlar duymuşlar ve o anda hemen infaz etmişler. Onu infaz edeni de infaz etmişler. Duyumlara göre söylüyorum. Ve tutanağı ise söyle tutuyorlar; sonradan ben başka bir dosyada kod ismini vererek bir tanesi yer gösteriyor. Oradan ateş ederek öldürülmüş güya general. O bahsedilen yerden orası silah menziline çok dışında olan bir yer. Uzun menzilli top olursa belki. Güya örgüt üyeleri oradan ateş ederek öldürmüşler ki bu mümkün değil.

Yani siz de bizzat içeriden vurularak öldürüldüğünü düşünüyorsunuz?

E yani görünen o! Bence içeride infaz edildi ve bir anda şehrin içine yayıldılar! Belli bir iki tane çarşısı var Lice'nin panzerlerle giriyorlar, gören vatandaşlar anlatıyor "beyaz toz" atarak akabinde ateş ediyorlar ve her yeri yakıyorlar. Toplar ve mermi izleri. Biz sonradan fotoğraf çektik. Şu anda tümü tespitli. Top atışları ile ya-

kılıp yıkılmış. Bu askeriye'nin yakınında olan iki mahalle tümünden ortadan kaldırılmış. Şu an dümdüz vaziyette. Sonradan ben orada tespit yaptım. Fotoğraflarını çektirdim.

Hocam evet ya. Tüm tanıklar bu yanıncı beyaz tozdan bahsediyor. Öğrenebilmisiniz mi nedir?

Hayır.

Elinizde fotoğraflar var mı Hocam?

Valiliğe verdik! Delil olarak hepsi valilikte mevcut. Zaten fotoları çeken de devlet tarafından görevlendirilen memurlar. Komisyon. Zaten gittiğinizde o mahalleler dümdüz vaziyettedir. Sadece prefabriklerin su basmanları görünüyor. Büyük bir alandır.

Yani tamamen haritadan silinmiş!

Evet! Deyim yerindeyse aynen öyle.

Peki, hocam şöyle bir beyan var. Size yansıdı mı? Kadın ve çocukları ayırıp Demir çelik fabrikasına götürmüşler erkeklerin taburda bekletildiği. Bir tür Yahudi soykırımındaki kamplarda olduğu gibi iki gurubun birbirinden ayrıldığı...

Benim dava dosyalarımnda yok. Ama bu köylerde sürekli yapılan bir şey. Kadınlar erkekler birbirinden ayrılıp işkenceye tabi tutuluyorlardı. Kadınların gözü önünde söylenmeyecek hakaret ve yapılmayacak rencide edici hareketlerde bulunuluyordu. Bu sürekli dava konusu ve görgü tanıkları anlatıyor. Ama Lice merkezde bu yakma olayı sırasında benim aldığım dava dosyalarında yok!

Peki Hocam elinizde kadınlara yönelik Lice 93'e ait taciz ve tecavüze yönelik bir dosya var mı?

Bende yok. İHD'de olabilir.

Siz tanıklardan böyle bir şey duydunuz mu?

Ben duymadım. Gerçeği söylemek ge-

rekirse duymadım. Benim daha çok yakılan yıkılan evler ve dükkânlar konusunda dosyalarım.

Peki, orası yakılıp yıkılırken insanlar nereye götürülüyordu Hocam?

İnsanlar sokaklara kaçıyorlardı.

Tamam da Hocam insanları sonradan toparlayıp belli bir alana götürüyorlar. Cenazeleri bile üç gün boyunca yerlerde kalıp koktuktan sonra kaldırılabilmiş.

E öyle tabi. Giriş çıkış yasak olduğu için biz sadece tanık beyanlarıyla hareket ediyoruz. O zaman muhalefet partisinin genel başkanı Deniz Baykal gitti, üç dört kilometre kala Lice'ye geri çevirdiler. Yani biz oranın tanığı olamadık. Giremedik. Ama oradaki insanlar fırsat buldukça kaçmaya çalışmışlar. Hatta bir kısmını kaçarken yol kenarında yakalayıp infaz etmişlerdi. Bilahare buraya o dönem Başbakan Demirel geldi. Onun yardımcısı Erdal İnönü ile birlikte geldi ben o zaman Baro başkanıydım. Bazı bakanlar benimle görüşmesini söylemişlerdi. Ve o konuda yardımcı olmuşlardı. Ben de Diyarbakır'daki bütün kurumlar adına kendisiyle görüşüp kendilerine rapor vermiştim. Ama ilginç bir şey oldu Erdal İnönü ile görüşürken olayı izah ediyordum döndü bana dedi ki **"Başkan o panzerlerin o tank topların Türk ordusuna ait olduğunu nerden biliyorsun?"**

Babasından alışkanlıktır Hocam... Nasılsa Lozan, İstiklal mahkemeleri, Zilan, Dersim, yanlarına kaldı. Helbet bu da kalır diye düşünmüştür. Demediniz mi siz bizimle dalga mı geçiyorsunuz?

Evet aynı şekilde. Hiç Unutmam bana böyle bir cevap vermişti. Yani olayın tümünü onlara izah etmeme rağmen hiç kimsenin kılı kıpırdamadı. Sonradan Demirel Cumhurbaşkanı oldu. Tekrar görüşmem oldu bu konuda en ufak bir kıpırdamaları olmadı! Olmayınca AHİM'e müracaatta bulunduk!

Şimdi Hocam. Geldik en önemli bölüme. AHİM süreci ve sonucunu bize anlatır mısınız?

O dönemde sadece Lice yakılıp yıkılmadı. Bir çok köy, mezra, Hani, Kulp, Hazro, Lice kadar olmamakla birlikte epey yakıldı. Ben o dönemde baro başkanı olarak 47 avukatı topladım ve **"yerinde tespit yapın"** dedim. AHİM'e gönderelim ama bir çok yerde arkadaşlarımız engellerle karşılaştılar. Emniyet güçleri engel oldu yapamadık. Lice'yi kendime almıştım. Belediye başkanı vasıtası ile tespitler yaptırmaya çalıştım. Kendim bizzat görünmemek koşuluyla. Kendisi de cesaretle yaklaştı olaya. Bir çok vatandaşı teşvik ederek ve cesaretlendirerek mahkemeler vasıtası ile bayındırlık müdürlüğünün tespitinin dışında mahkemeler vasıtası ile zarar-zıyanı tespit ettiler. Çünkü bayındırlığın raporu eksikti ve tümünü yazmamıştı. Zaten ertesine bir kez daha askeriye bir iki mahallenin büyük kısmını tekrar yaktı yıktı. O konuda da raporlar bizde mevcut. 18/07/1994'te Lice yeniden saldırıya uğrayıp yakıldı. O tespiti devlet yapmadı Belediye başkanı bizzat kendisi yaptırdı. Ve listeleri bizde mevcut!

Hocam Lice'yi kaç kere yaktılar?

Bildiğim kadarıyla büyük çapta iki kez. Biri 93 biri de 94. Bir üçüncü de nispeten az miktarda belli yerde cereyan etmiştir. Yani üç kez.

Peki Hocam AHİM ne karar verdi?

Biz AHİM'e taşıdık davaları belli bir süreçten sonra AHİM **"dostane çözüm"** önerdi.

Aman Tanrım! Neden?

AHİM bizden belge istedi. Yani **"bunu kim yaptı?" "Nasıl yaptı, zarar ziyan"** falan... Bizim o dönem o koşullarda delil bulmamız çok zordu, çünkü çalışmamız engelleniyordu. Yani Devlettten malum belge ve bilgi almak çok zordu. Sadece vatandaşın beyanını alarak biz müracaatta bulunduk meslektaşımız Hasip Kaplan

takip ediyordu. Benim az sayıda vardı. Daha doğrusu vekaletname alamadığım için dosyaların hepsi bende idi. Sonra Hasip Kaplan aldı. Büyük mahkemeye cesaret edemedi açıkçası ve ilk etapta dostane çözümle anlaştı.

Yani şimdi siz bize o sırada Hasip Bey'in uzlaşma taraftarı olması mı dostane çözüm kararı çıkmasına sebep oldu diyorsunuz?

Evet! Hatta beni aradı dedi ki; "sen de müvekkillerinle görüş biz dostane çözüme gidelim..." Ben dedim ki müvekkillerimle görüşme gereği bile duymuyorum. Hatta bir tanesi şu anda yanımda ona dahi söylemeyeceğim dedim. Öyle yani. İki üç müvekkilim de yanımdaydı.

İnanmıyorum Hocam ya. Böylesi önemli ve tüm Kürdistan'ın onurunu ilgilendiren bir davada nasıl bu kadar uzlaşmacı bir tutum sergilenir?

Şimdi meğer Hasip Bey imzalamış o tarihte. Benden de yetki almıştı daha önce kendisi sürekli gidip geldiği için AHİM'e bana yetki ver, kendi dosyalarıyla ilgili takip edeyim demişti. Ben de vermiştim. Hatta AHİM'le ilişkilerim bir senedir kesilmişti. Bana her hangi bir yazışma gelmiyor. Meğer imzalanmış, Hasip Bey yetki belgesini vermiş. Sonradan ben İHD'ye Osman Baydemir'in eşi Reyhan Hanım'a bir dilekçe verdim. Orada İngilizce bilenler vardı onu "İngilizceye çevirelim bi gönderelim." "Bana niçin yazı gelmiyor? Neden irtibatımız kesildi?" derken Hasip aradı dolayısıyla meğer imzalamış. Dış işleri bakanlığından bana yazı geldi ben avukat arkadaşımı gönderdim. İmzalanmıştı ve o imza çerçevesinde artık yapılacak bir şey yoktu.

Hocam bu çok ciddi bir konu ya. Ben kamuoyunun takdirine bırakıyorum. Bunun Licelilere etkisi ne oldu?

Şimdi, Hasip 10 bin sterline anlaşılmıştı. Kişi başı. Yani iş yeri midir? Ev midir?

Ona bakmadan hiç detayına inmeden yani mahkeme detayına iniyor bu mahkeme bir mahkemeden önce dostane çözüm olunca karşılıklı sulhla o şekilde anlaşmış. Yani AHİM aracı oluyor iki tarafın önerilerini alıyor kendisi bir ortalamaya karar veriyor ve iki taraf kabul edince imzalanıyor üç ay içerisinde de paraları veriliyor. Ve sonradan öğrendim ki Hasip imzalamış. Tabi o arada epey tartışmalarımız oldu.

Haklı olarak Hocam. Böyle bir tufanın karşılığı bu mu olacaktı? Zavallı hal-kim!

Başvuruda bulunduğumuz zaman hiç açıkçası tazminatı düşünmemiştim. Hatta sonradan ben bu avukatları topladığım zaman bunun arasında para varmış, tazminat varmış hiç onu düşünmedik öle bir şeyde aklımıza gelmedi. Biz sadece dedik ki; bunları gönderelim Avrupa'nın büyük kurumu olan Türkiye'nin de sözleşmesine imza attığı bir kuruma, biz Türkiye'de Kürdlere neler yapılıyor gösterelim. Bu amaçla yaptık. Hatta 2001 yılında o talepler kabul edilip vatandaşa para gönderildikten sonra bu sefer vatandaş gelmeye başladı. Benim büromda böyle uzunca kuyruklar oluşmaya başladı. Ben Diyarbakır'da ki kurumları Baro, İHD, çağdaş hukukçular, herkese yalvarmaya başladım. Bütün avukatlar zaman aşımına uğramış diyorlardı sadece ben hayır diyordum çünkü engelleme sürekli yapılmaktadır. Devlet sürekli engelliyor bunu. Ekini ekemiyorsun... Köyüne gidemiyorsun böyle olunca zaman aşımı çalışmaz hukuken. Hatta iki gün burada seminer de yapıldı. Ben tek başıma kaldım açıkçası. En sonunda eğer zamanaşımını düşünüyorsanız bile hiç olmazsa bunları AHİM'e gönderin AHİM bunları görsün. Çağdaş hukukçular yanaştı. Ben dosyaları onlara verdim. Gönderdik. Kendim de gönderdim. Binlerce dosya oldu AHİM'de. Tunceli, Malatya, Elazığ'daki avukatlar benden bilgi ve örnek istediler. Çevreden böyle gidince AHİM'deki hakim büyük

ihtimalle hükümetle ilişkiye geçti. Bu kadar binlerce on binlerce dosyanın geldiğini AHİM karar verdiği takdirde büyük tazminatlara hükmedilecek, çünkü bizim dosyada çözümün dışında Lice merkezde İHD nin de gönderdiği altı-yedi dosya sonradan Hasib'in anlaştığı dosyaların üç dört katı bir sonuçla sonuçlandı. Dolayısıyla devlet bir çözüm üretmek zorunda kaldı ve yasayı çıkardı.

Yasa şu, devlet terörden dolayı halkın aldığı zararları karşılamak zorundadır! AHİM'de tüm dosyaları iç hukuktan dolayı yolu açılmıştır diye red etti. Orda çözün dedi.

Ya Hocam nutkum tutuldu ya! Çok üzgünüm. Bir süreç ancak böyle bir mağduriyete rağmen ve başarısızlıkla sonuçlanabilir. Bu nasıl bir haldir?

Şimdi iç hukukta aslında kanunen iyi bir yol açıldı.

Nedir Hocam o iyi yol? Ben burada bir iyilik göremedim?

Devlet kimden gelirse gelsin, vatandaşına terörden dolayı o süre içinde verilen zararlardan tümünü ödeyeceksiniz! Manevi tazminat vereceksiniz.

Yani kimden gelirse gelsin sözü içinde sunu barındırıyor aslında. PKK ya da Devletten öyle mi?

Şimdi devletin risk nazaryası diye bir şey var. Kusursuz sorunlu. Yani devlet yapmamıştır! Ama devlet vatandaşı korumakla sorumludur!

Tanrım ya! Tam TC ye uygun bir ayak oyunu. İyilik bunun neresinde Hocam? Yani Lice'yi biz yakmadık! O zaman ben yaptım!

Dolayısıyla artık yapılacak çok şey de kalmamıştı. Kanunda çünkü kimden gelirse gelsin sözü oldukça yuvarlak ve ben mesulüm anlamındaydı. Fakat zarar tespitine gidildiğinde çok az bir miktar yani real miktarın çok ötesinde kendine göre

bir ölçü koydu. Bir düşünün öldürülen faili meçhuller için 14 milyarla başladı. Yani kanunda bu belirtilmiş. Şimdi böyle olunca AHİM'de eğer yasaca belirli bir miktar ölçülmüşse ona karışmıyor. Dolayısıyla bizim yolumuz da kapandı!

Yani vatandaş kısmen tatmin oldu açıkçası....

Ben ne diyeyim ki? Söyleyecek söz bulamıyorum artık! Nefesim sıkışıyor.

Yani şimdi siz neyin neresindesiniz Lice davalarında Hocam?

Tazminatların büyük bir kısmı ödendi. Bir çok dava ve talepler red edildi. Biz onu idare mahkemesine dava açtık. İdare mahkemesi %99'unu yine red etti. Ben bendeki dosyaları Danıştay'a gönderdim şu anda Danıştay'dan gelen yine %99 red! Ve bu kez yeniden AHİM'e göndereceğiz.

Red gerekçesi ne Hocam?

Şimdi devlet diyor ki Lice yakılıp yıkıldığı zaman, onun tespitini ben bayındırlık kanalıyla yaptım. Bunların tartışmasız ben zararını karşılıyorum ve karşıladi.

Manevi tazminatlar ne olacak Hocam?

Manevi tazminatlara yasada yer verilmemiş!

Şimdi bir de mahkemelerin yaptığı tespit var o sırada. Ben bunları da kabul ediyorum. Bir de Belediye'nin yaptığı rapor var. Bunu günlerce aylarca uğraşıp zoraki kabul ettirdim. Bir de Belediye'nin ikinci yangında yani 94 yılında yaptığı tespitleri ben sadece bunları kabul ediyorum dedi ve bunların parasını verdi. Ama o arada başka vatandaşlar da müracaatta bulundu dediler ki biz tespit yaptırmadık yeni yaptıracağız. 2001 yılında yeniden başladı tespit yapmaya. Valilik ve mahkemeler yedisekiz sene geçtikten sonra yapılan bu tespitleri kabul etmediler. Çünkü o tespitlerde mahkeme 93 yılında burası yakılıp yıkılmış diye rapor vermedi.

Ah Hocam Ah! Bu nasıl bir adalet? Bu

nasıl bir ayak oyunu ve nasıl bir mağduriyettir Allah aşkına? Neyse son durum nedir? Yeniden AHİM'e gidilebilir mi?

Şu anda başladık. Yeniden başladık sürece.

Bu sefer bari dikkatli olun da Hocam. Yazıktır bu halk. Böyle bir incinme ve mağduriyet başka nerde var?

Hayırla uğurla sonuçlanır inşallah! Bişey daha sorup bitireceğim Hocam. Bu Ergenekon dosyası kapsamında Aydın'ın suikastının yargılanması sizin dosyalarınıza hukuksal anlamda bir fayda sağlar mı acep? Yani Ergenekon'un Lice'yi yaktığı ortaya çıktı diyelim bu size hukuksal anlamda faydalı olur mu?

Hayır! Hiç hukuksal anlamda faydası olmaz ama siyasi açıdan tabi ki olayın aydınlanması ve nasıl meydana geldiği noktasında büyük faydası olacaktır.

Hocam devlet kabul etti mi Lice'yi yaktığını?

Hayır! Tüm bu davalara, süreçlere ve canlı tanık beyanlarına rağmen halen kabul etmiş değildir. Daha kötüsü hukuksal zeminde halen biz de ispatlayabilmiş değiliz. Vatandaş kamuoyuna çıkıp konuşsa. Sizin gibi arkadaşlar bu işin peşine düşse, yazılsa, yayınlansa söylene ve bir kamuoyu oluşsa bu konuda maalesef çok eksiklerimiz var!

Son olarak Hocam. Lice'de yaşananların en yakın tanıklarından birisiniz. Hukukçu değil de insan gözüyle, bir Kürd çocuğu olarak bu olay üzerinizde nasıl bir etki bıraktı?

İlk günden beri bu Lice olayı hepimizi çok derinden sarsmıştır. Olay sırasında Lice'yi göremedim ama sonradan gidip keşif yapıp, ölenlerin yakınlarını dinlediğimizde olup bitenleri dinlediğimizde, yani insan şoke oluyor. Çok etkiliyor insanı. Sadece Lice de değildir. Şırnak, Kulp... Daha bir çok yer... Bunlar korkunç şeyler... Tanımı yok! Ben bunu Cumhurbaş-

kamı'na anlatırken Urfa milletvekili Cevheri hüngür hüngür ağladı. Bunu kendim gördüm. Demirel'in umurunda değildi. Hatta sinirlendi.

Peki Hocam. Yordum sizi teşekkür ederim..

Gereken belgeleri alıp çıkıyorum... Çıkamıyorum kendimi dışarı atıyorum. Nefes almakta güçlük çekiyorum. Bizimkilerde çok güzel bir atasözü var tam çeviri olmamakla beraber "ben bu darbeden ölmem de bu dertten ölürüm!" diye. Lice davası bunun gibi bir şey. Hem yan, yıkıl, başına gelmeyen kalsın hem de bu yüzyılda derdini anlatıp ispatlayama! Tanrım! Sanırım Kürdçe bilmiyorsun? Ya da bize kulağın kapalı! Seni sana şikayet ediyorum! Bu kadar adaletsizliğe karşı neden bu kadar suskunsun? Ne yaptı ki bu halk sana? Seni çağırmaktan ve sana havale etmekten başka? Yoksa burada mı hata ettiler? Seni değil de birbirlerini mi çağırmalıydılar? Sana değil de birbirlerine mi gitmeliydiler? Yol, iz, büyük çoğunluğu okuma yazma bilmeyen bir halk, başlarına gelen görülmemiş zulüm ve işte yukarıda hukukun ve adaletin geldiği nokta! **Lice'yi ben yaktım! Lice'yi ben yaktım! Lice'yi ben yaktım! Lice'yi biz yaktık!..**

Tanık Aydın Yaş 29

Aydın 22 Ekim 93'te Lice yanarken neredeydin?

Olay sırasında okuldaydım. İlkokul üç-

teydik. Andımızı okuyorduk. Biz andımızı okurken her zamanki gibi top atışları yapılıyordu. Atışlar her zaman yapıldığı için umursamadık. Alışmıştık.

Top atışlarının altında "varlığımı Türk varlığına armağan olsun" he mi Aydın?

He abla! Ama bu sefer top sesleri yakınlasmaya başladı. Hani rutininin biraz dışına çıktı. Biz içeri girdiğimizde "hayat bilgisi" 'dersi vardı. Hocamız Hayat Bilgisi dersine başlarken bir kurşun gelip pencereden içeri girdi ve Hocanın kafasının üzerindeki tahtaya saplandı. Orda Hocamız bağırarak "eğilin!" dedi. Mahşer günü gibiydi abla. Top sesleri, kurşun sesleri, biz sıraların altına girdik. Ağlamaya başladık hepimiz. Kız öğrenciler çığlıklar atıyordu bayılanlar vardı. Hepimizi hocalarımız okulun ana holüne topladılar." **Bir şey olmayacak biz sizin yanınızdayız** "diye bizi teskin etmeye çalışıyordu hocalarımız. Tabi hepimiz yüz üstü uzanmışız hole. Toplar atılıp, kurşunlar sıkılıyordu. Okulun tüm camları aşağı inmişti! 6 Eylül ilköğretim okulu üç katlı bir okuldu. Hocam bizi kalorifer dairesine indirirken yukarıda helikopter okulun çatısını taramaya başladı. Kasıtlı bir şekilde. Tabi orada bir hocamızı kaybettik. Merdiven başında isabet eden bir kurşunla.

Adını hatırlıyor musun Hocanın?

Hayır abla. Açıkçası seninle konuşmaya karar verene kadar ben hiç bir şeyi hatırlamak istemiyordum!

Erkek mi kadın mıydı Hocan?

Erkekti. Daha sonra ailelerin gelmesini bekliyorlardı çocukları vermek için.

Aileler gelebildi o kıyamette okula?

Geldiler abla. O kurşun ve ateş yağmurunun altında geldiler. Haliyle anne babada ciğer olduğu için kendilerini ölüme attılar. Babamız geldi okula orda

ben ve küçük kardeşimi o da ilkokul bire gidiyordu, babama verdiler. Babam kurşunların altında benim elimden tutup, kardeşimi de sırtına alıp eğilerek koşmaya başladı. Üzerimizden bir sürü kurşun geçiyordu. Top atışları evlere doğru yapılıyordu ve evler kağıt gibi tıpkı o filmlerdeki gibi parçalanıyordu. Daha sonra biz eve ulaştık. Tabi o sırada lise ve ortaokuldaki kardeşlerime ulaşamamıştık. Çünkü onların okulu uzaktı. Sağlar mı öldüler mi bilmiyorduk. Dışarısı cehenneme benziyordu.

Eve doğru giderken hiç yollarda ceset gördün mü?

Abla biz ara sokaklardan koşarak ve eğilerek eve ulaştık. Hiç bir şey görecektir durumda değildik. Ama olaydan sanırım birkaç gün sonra ceset kokusundan nefes alınmıyordu Lice'de.

Söylediler. Şimdi oraya geçmeden Aydın; evdesiniz ve iki kardeşiniz kayıp, evde ne yapıyorsunuz? Annen ne yapıyor?

İki değil abla üç kardeşimiz kayıptı. Kelvan mahallesindeydik biz. Annem bizi mutfak taşının altına sokmuştu. O gece mutfak tezgahının altında hepimiz birlikte silah sesleri arasında bekledik. Tuvaletimiz geliyordu annem evin içerisinde yerde sürünerek bizi götürmek zorunda kalıyordu. Çünkü eve her an bir roketatar değebilirdi. Kurşunlardan korkmuyorduk artık. O gece mutfak tezgahının altında geçti. Sabah Hocaları kayıp kardeşlerimi getirdiler. Evimizin karşısında Kur'an kursu vardı. Bizim evler depremden sonra yapıldığı ve perefabrik olduğu için, "evdeki eşyaları Kur'an kursuna taşıyalım" dedik çünkü orası betonarmeydi. O arada askerler toplanmamız gerektiğini söylediler.

Askerler evinize mi geldi?

Evet evet, kapı kapı çalıp toplanın dediler. "Her şeyi bırakarak çıkın" dediler. Orda bir tane rütbesini

hatırlayamadığım komutan vardı, babama "ne yapıyorsunuz?" dedi... Babam da "eşyalarımızı taşıyoruz" diye cevap verdi. Orda babamla alay edencesine gülererek dedi ki; "ne yapacaksın eşyayı, zaten biraz sonra hepinizi öldürecekler!" Babam durdu. Yanımızda bir yaşında bir yeğenimiz vardı, Komutan dedi ki; "ben şimdi gidiyorum, döndüğümde şu çocuğu bile burada görürsem kafasına sıkırım!" ve babam bundan sonra eşyaları da bıraktı. Kadın ve erkekleri okullara topladılar.

Aydın bak burası çok önemli. Seni üzüyorum ve zorluyorum biliyorum ama lütfen hafızanı zorla. Bütün Lice halkını bir yere mi topladılar? Yoksa kadınları ve erkekleri ayırdılar mı?

Tek bir yere değildi abla. Mesela bizim okul bizim mahalleye yakındı "Demir çelik ilkokulu" bizi kadın ve çocukları oraya topladılar. Erkekleri götürdüler. Ayırdılar. Orada topladılar. Biz o okulda tugayı görebiliyorduk.

Kadın ve çocukların başına asker diktiler mi Aydınım?

Evet abla.

Aydın çok zor bir soru soracağım. Özür dilerim ama bunu konuşmak zorundayız. Askerler kadınlara tacizde bulundular mı?

(Susuyor...Terliyor. Başını yere eğip, yutkunuyor.)

Evet abla! Hatta o zaman genç bir kız. Asker ne yaptı tam hatırlamıyorum, askere bağırdı. Kızı Tugay'a götürdüler. Sonra askerler bizim yanımıza gelip "o kıza ne oldu biliyor musunuz? Sırayla tecavüz ettik" dediler.

Erkekler nerde bu arada Aydın?

Erkekleri Tugay'a götürdüler. Diz üstü çöktürüp ellerini enselerinden bağlatmışlardı. Öylece bekletiyorlardı. Gruplar halinde götürüyorlardı. Gelen tüm

erkekleri topluyorlardı. Dövüyorlardı. Görüyorduk. Biz o esnada baba ve abilerimize bakıyorduk camdan. Bir an bile gözümüzü ayırmamaya çalışıyorduk. Çünkü bir daha görememe ihtimali vardı. Sonra onları ağız üstü yere uzattıklarını gördük. Üstlerine çıkıp tepiniyorlardı.

Aydın sizi oraya getirmeden önce evlerde yağma oldu mu?

Abla düşünün benim bir yıllık evli abim vardı. Yengemin altınlarının hepsi gitti. Ayrıca Tugay'a getirdikleri adamların bile saatlerini, yüzüklerini söküyorlardı.

Aydın evleri yanarken gördün mü?

Evet abla?

Kim ateşe veriyordu?

Gözümle gördüm abla; askerler ateşe veriyordu. Elllerinde beyaz bir toz vardı. İlginç bir şey, onu evlere döküp ateşe veriyorlardı ama evler aynı kağıt gibi yanıyordu. Annem o zaman bize demişti ki "zaten her şeyimiz yanacak bari evden Kur'an-ı Kerimleri alalım, en azından öbür dünyada bizden bunun hesabı sorulmasın." Biz boynumuza Kur'anları taktık. Demir Çeliğe o şekilde götürüldük.

Ya sonra Aydın?

Abla sonra bilmiyorum vali mi geliyor Tansu Çiller mi geliyor? Biri geliyor diye hepimizi bir alana topladılar. Orası polislerin ve askerlerin futbol oynadığı bir alandı. Bizi oraya topladıklarında etrafımız tanklarla çevrili, askerler başımızda silahla tabi. Hepimiz öleceğimizi düşünüyorduk. Herkes birbirine son bir kez bakıyormuş gibi bakıyordu. Sonra bir adam geldi. Konuşma yaptı. Vali miymiş neymiş. Sonra bir genç kız ona bağırdı. Kızı saçından sürükleyerek götürdüler. Sonra da bizi dağıttılar. Sokaklardaydık. Tüm evler yanmıştı. Yiyecek hiçbir şey yoktu. Günlerce aç-susuz kaldık.

Sizi okula topladıklarında yiyecek ve içecek verdiler mi?

Hayır abla. Hiç bir şey vermediler. Biz günlerce öyle aç susuz kaldık. Sadece okulun çeşmesinden su içebiliyorduk onun dışında hiçbir şey yoktu.

Annelerin kucağında bebekler var mıydı?

Tabi tabi abla. Abla ben nasıl anlatayım ki. Yahudi kampı gibiydi işte. Nasıl anlatayım? (Aydın ağlıyor. Ben ağlıyorum. Yanımdaki arkadaşım ağlıyor)

Aydın şimdi bana o günkü çocuğun gözüyle söyle? Ne düşünüyordun onların hakkında. Çocuk kafandan neler geçiyordu? Kimdi sence o adamlar ve sizden ne istiyorlardı?

Orda şunu anladım ben Kürdüm! Bunun için bana bu yapılıyor. Çünkü askerler küfür ederken söylüyorlardı. Ben o gün bu gündür zavallı askerler değil ama ölen rütbeliler için asla üzüleliyordum. Öyle büyük nefret ve kin uyandırıyorlardı ki bizde. Ne suçumuz vardı anlayamadık. Ne yapmıştık? Her insan gibi bizimde yaşamaya hakkımız vardı? Bizi yakmadan önce bizimle beraber yaşıyorlardı. Dükkanlarımızdan alış veriş ediyor, bizimle sohbet ediyorlardı. Ne bileyim peynirini, yoğurdunu bizden alıyorlardı. Ne yapmıştık onlara? Ne suçumuz vardı? Abla bizi öldürmeye çalışıyorlardı! Hepimiz öldüreceklerdi ne oldu da vazgeçtiler bilmiyorum. Her şeyimizi yakıp-yıkıyorlardı. Biz ekmek bulamayınca da askeryeden karne veriler olaydan sonra ekmek alabilmemiz için. Hiç unutmuyorum ben yalvarıyordum "abi bir kağıt daha ver bir ekmek daha alayım" diye askere oda bana "siktir lan ne bitane daha. Dua et sana bunu veriyorum. Gidin açlıktan geberin!" Abla ben onları affetmiyorum! Bizi memleketimizden, evimizden barkımızdan ettiler. Olaydan sonra da bizden vazgeçemediler. Abimi tutukladılar. Abim namaz kılı-

yordu. Onlardan namaz için izin istemiş "Hadi lan pis Ermeni! Sen Müslüman mısın ki namaz kılacaksın. Aç bakalım göster sünnetli misin ki?" demişler. Namaza bile izin vermiyorlardı. Bize hiçbir çare bırakmadıkları için kaçtık memleketimizden!

Aydın senden bunları sana yeniden yaşattığım için özür dilerim! Allah Kürdçe bilmiyor! Artık kesin kararımı verdim! Teşekkür ederim.

Abla özür dileme. Bizim artık konuşmamız gerekiyordu. Bak abla sana çok önemli bir şey daha söyleyeceğim; benim akrabamı içerde diri diri yaktılar. Senden ricam onu da araştırman. Askerler kapıya dikiliyor ve halamın oğluna diyorlar ki "evi boşalt!" Diyor "babam ihtiyardır onu da bir çıkartayım" evi yakacaklar ya. "kaç yaşında?" diyorlar. Halamın oğlu "yetmişin üstünde" diyor. Gülererek "ya zaten bu gün yarın ölecek bırak kal-sın" içinde deyip diri diri yaktılar. Benim halamın oğlu kendisi soyadı da "Kozat" söyleyeyim.

Aydın canım haberim var! Belge çantamda işte bak burada. Bir yıl sonra Lice'yi ikinci defa yaktıklarında olmuş. Tutanak burada!

"16/07/1994 günü saat 14:30 sıralarında ilçemiz jandarma komando bölük komutanlığının batısında bulunan nizamıye giriş kapısında bulunan nöbetçi kulübelerine İlçemiz Kelvan mahallesi Lice lisesi istikametinden PKK terör örgüt elemanlarınca, uzun namlulu silahlar ve roketatarlarla saldırıda bulunulmuş, çıkan çatışma esnasında mermi ve roket kıvılcımından ateş alması sonucu, bazı evler yanmıştır. 19/07/1994 günü ilçemiz Cumhuriyet başsavcılığına bir şahsın yanarak öldüğü bildirilmesi üzerine, ilçemiz Kelvan mahallesi bila sayılı yerde bulunan Zahit Kozat'a ait, evde yapılan incelemede, aslen Diyarbakır ili, Lice ilçesi, Kelvan mahallesi nüfusuna kayıtlı, Meh-

met ve Ayşe oğlu 1332 doğumlu Tahir Kozat'ın olay esnasında evde bulunduğu, çıkan çatışmanın paniğinden dolayı, evin bitişiğinde bulunan, hayvan damına girdiği ve çatının ateş alması neticesinde binanın yandığı ve şahsın yaşlı olması sebebi ile dışarı çıkamadığı çatının göçmesi neticesi ile altında kalarak yandığı tespit edilmiş olup, tanzim edilen iş bu tutanak, ileride yapılacak olan tahkikata esas olmak üzere tarafımızdan birlikte imza altına alındı.

19/07/1994

Hasan Yarbaşar (Başkomser.Em.Amiri Vekili) Cemalletin Karataş (Komiser) Hasan Dönmez (Polis memuru) Bilgehan Salepçi (Polis memuru) Ali Turan Özgedik (Polis memuru)

Kayı kapatıyorum ve Aydın'la birbirimize sarılıyoruz. Bütün vücudu ter içinde. Bazen insan insan olduğundan dolayı utanıyor! İşte o an!

Tanık Hasan. Yaş:36

Hasan 93 Lice yangınında neredeydiniz ve kaç yaşındaydınız?

Lise öğrencisiydim.16-17 yaşındaydım. Olay olduğu gün gündüz vakti yanılmıyorsam Cuma günüydü. Emin değilim. Bağ zamanıydı. Millet bağ bozumuna gitmişti. Silah sesleri gelmeye başladı. Biz derse girdik Fen dersinde Hoca geldi içeriye. Biz her zaman silah seslerine alışkın

olduğumuz için önemsememiştik. Ama bu sefer çok yakındaydı. Tedirgin olduk... Önce sıraların altına girdik. Sonra bodruma indik. Bir roket geldi tam okulun kapısına değdi. Kelvan mahallesi komple ateş altında kaldı.

Helikopter sesi duydun mu?

Kobralar yukarıdan aynı Nisan yağmuru gibi bir buçuk gün mermi yağdırdı zaten! Havadaki kuşlar bile nasibini aldı onlardan!

Yanan evleri gördün mü?

Yakıyorlardı!

Kim yakıyordu?

Asker...Ama normal asker değildi. Üzerlerinde askeri kıyafetler vardı .Her biri izbandut gibi. Kimilerinde düz yeşil, kimilerinde askeri kamuflaj elbise vardı. Neyse. Biz o gün sabaha kadar okulda kaldık. Sabah vakti biraz sakinleşince mahalle aralarından, evlerimize geçtik. Giderken her yerin alev alev yandığını gördük. Lice'nin üzerini simsiyah duman bürümüştü. İşte duyduklarımız var sokağın başındaki demirci dükkanında iki kişinin ellerini arkadan bağlayıp, kafasına sıkmışlar, hatta dediler "bir hamile kadına tandırın başında roket i isabet etmiş orada ikiye ayrılmış cesedi." Bir de ilkokul öğretmeni sanırım Aydınlı mıymış neymiş, Türk. Lice'nin tam ortasında başından vurulup öldürülmüştü.

Peki, Hasan sonra?

Sonra biz eve geldik. O gece ahırda yattık. Ertesi sabah askerler geldi. Şöyle uzunca bir şey vardı ellerinde bir beyaz tozu evlerimize atıp yakıyorlardı. O neydi bilmiyorum ama bir anda bütün evi camları, kapıları, demirleri kül ediyordu. Bir tane komşumuz vardı. Köylerini yakmışlardı kısa süre önce onlarda gelip Lice'ye yerleşmişti. Onun evini yaktıklarında hiç unutmam kızımın elini tutmuştu adam demişti ki, "köyde evimi yaktılar Lice'ye

geldim. Şimdi evimi yaktilar nereye gideyim?" Ağlamıştı. Hepimiz ağlamıştık onunla. O günde öyle geçti ahırda. Aş susuz hayvanlar gibi koyun koyuna. Sonra anons yapıldı üçüncü gün. Topladılar bizi büyük bir alana. Biz ortada etrafta otomatik silahlı askerler millet ha bire toplanıyor üst mahallelerden falan ama ilginçtir hala da asker yakmaya devam ediyor. Vali konuşma yapacakmış. Vali de beyaz saçlı. Nafiz Kayalı'ydı adı. Hatta bir ara ben yıllar sonra valiliğe gittim gördüm. Orada, beyaz saçlı "aha bu" dedim gelip konuşma yaptı o gün. Neyse işte...

Ne dedi konuşmasında hatırlıyor musun?

İşte dedi ki, "eskiden Lice denince kaçakçılık akla geliyordu. Şu an Lice denince terör akla geliyor." İşte bizi suçladı. "Teröre yataklık yapıyorsunuz" dedi. Ve işte onlardan bahsetti.

Sanırım tam o sırada bir genç kız isyan ediyor. Bağırarak konuşmak istiyor öyle mi?

Evet ama bizim bulunduğumuz alan oraya uzaktı. Bir hareketlilik oldu sonra dediler işte bir kız Valiye bağırmış. Sürükleyip götürmüşler. Sonra neyse işte herkesi serbest bıraktılar. Eve döneceğiz ama ev yok. Çarşuyu komple yakmışlar. Hiç unutmuyorum çarşıda bir zahireci vardı. Un, yağ, şeker satıyordu o zamanın parasıyla yanlış olmasam ya dediler 5 milyon ya da beş bin işte o dükkanı ful etmişti ha! Hah işte o dükkan nasıl yanardağ patlayıp lav kusuyorsa işte öyle patlayıp dışarıya lav akıyordu. Şeker, un, yağ hepsi öyle lav gibi çarşıdan aşağı inmişti. Ne bileyim ablacım işte. Kıyamet yeri ha! Sonra bir çok şey duyduk tabi... Talanlar halkı kandırıp "altın para verin evlerinizi yakmayalım" demişler halk vermiş yine de ateşe vermişler. Aradan üç dört gün geçti işte. Ne telefonlar çalışıyor, ne bir şey. Biz o cehennem içinde öylece... (Hasanın anından akan ter su yüzünden boynuna akıyor!)

Hasan cesetler ne oldu?

Valla üç ya da dördüncü gün valiliğin önünde traktörün römorkuna doldurmuşlardı. Çünkü artık Lice ceset kokuyordu. Çağrı yaptılar gelin cenazelerinizi götürün diye. Üç günden sonra yollar açıldı. İşte giden gitti kalan kaldı! Her şeyimizi kaybettik, oturduk işte! Allah koymasın!

Tanık Mehmet Yaş 56

O gün Lice'de ne oldu?

Güzel kızım Şex Said başkaldırısında ne olduysa aynısı oldu! O zaman büyükle-
rimiz bize anlattığında bize hikaye gibi geliyordu. Yaşadığımızda öğrendik ki gerçekmiş. Ve bu topraklarda Kürdün başına yağan ateş hiç biçim değiştirmeden devam etti! Lice devletin canı sıkıldıkça başına çöküp yaktığı bir yerdir! 22 Ekim 1993'te ben kamu kuruluşunda çalıştığım için yıllık iznimi almıştım. Bağ bozumuydu. Biz de meşhur keyf sucuğu var. Pestil ve cevizden yapılır. Biz bayanlarla beraber bahçede bunu yapıyorduk. Top sesleri gelmeye başladı. Benim hanım dedi "Memed her zaman top dağlara atılıyordu. Sanki bu sefer aşağıya, Lice'ye atılıyor." Dedim "Hanım sen yanlışsın, top nasıl aşağı atılır?" yalnız bu arda şunu belirtiyim, o günlerde mezralar ve köyler yakılıyordu zaten. Dolayısıyla oralarda evi yananlar Lice'ye yerleşmeye gelip olan biteni anlatıyorlardı. Ve biz zaten tedirgindik. Ama Lice ilçe olduğu

için açıkçası böyle bir şeye cesaret edemeyeceklerini düşünüyorduk. Nerden bilebilirdik ki bu kadar gözleri dönmüş? Bu kadar bizden nefret etmişler. Bu kadar düşmanlaşmışlar? Neyse o gün meğer Bahtiyar Aydın vurulmuş. Onların deyimiyle teröristler dağlardan ateş açıp öldürmüşler. Halbuki komando taburu "u" şeklinde dağlardan oraya kurşun gelmez. Gerillalar aşağıdan gitse ancak 500-600 komandoyu öldürdükten sonra Bahtiyar'a ulaşabilir ki bu da mümkün değil. Söyledikleri yalana çocuklar bile inanmadı!

Fakat basına yansımaları **"gerillalar Lice'yi bastılar, Genarali öldürdüler, bir asker ve bir uzman çavuşu daha öldürdüler."** Uzman çavuş dedikleri koruması, asker dedikleri de onun şoförüdür. Muhtemel onları da orada hiçbir iz bırakmadan öldürdüler. Ve Cantürk binasının önünde duran polis minibüsünü kendileri tarayarak ve ateşe vererek şehre girdiler. Sözde gerillalar yapmış diye. Halbuki hiçbir tane ne polis ne asker yaralanmadı. Hepsi düzmeceydi! Boş polis pikabını tarayarak kente girdiler işte! Tabi Hanım o sırada ha bire **"Memed toplar aşağı atılıyor!"** diye feryat ediyor ben de ısrarla **"hanım sakın ol yanlışın var yine her zamanki gibi dağı taşı bombalıyorlardır!"** diye ısrar ediyorum. Sonra bir baktım hakketten toplar aşağı atılıyor. Bunun üzerinden birkaç dakika geçmedi üç el silah sesi geldi, ondan sonra ortalık ana-baba gününe döndü! Üç helikopter havadan, her taraftan Lice'in her tarafı karakol ve askeriyedir zaten her taraftan yağmur gibi kurşun yağmaya başladı! Yerde sürünerek içeri prefabrik evimize girdik. İlk işim okulu aramak oldu çünkü çocuklarım okuldaydı dedim; **"aman Hocam çocukları bırakmayın!"** Dedi **"yok abe hepsini bodruma koyduk merak etme!"** Sonra Demir Çelik okulunu aradım. Oradan da müdür muaviniyle görüştüm. İki çocuğumda orada okuyordu. Dedim **"Hocam 'Allah Rızası için çocukları bırakmayın! Lice**

ateş altında." Sonra çalıştığım daireyi aradım Dedim; **"Lice yanıyor...Sesimizi duyurun! Hepimizi öldürecekler!"** Sonrada telefonlar kesildi! Ben babayım! O an hiçbir şey düşünmeden tamamen çocuklarımı düşünerek okula koştum. Birinin elini tutum öbürünü sırtıma attım o kıyamette eve kadar bir şekilde getirdim. O sırada bir top barakaya değdi. Saç yuvarlandı. Kafamı eğmemle beraber sac ayağımın yanına düştü. Güzel kızım, tıpkı dolu gibi dört bir yandan ve gökten mermi yağıyordu! Kendimizi evin içine attığımızda bir roket atar eve isabet etti. Tıpkı filmlerdeki gibi saçlarımı sıyrarak geçti hissettim. Hala yeri bellidir. Karşıdan çıktı...Bütün gece böyle devam etti. Ahırda yattık. Sabah bu sefer dükkanları yağmalamaya başladılar. Önce yağmalayıp sonra ateşe veriyorlardı. Can market vardı. Benim akrabalarım o zamanın parasıyla 450 bin liralık eşya almıştı, beyaz eşya. O zaman büyük paraydı. Kalktı yukarıdan bir yerden dükkanına baktı. Gözüyle gördü dedi ki, dayı gel bak askerler makasla kepengi kestiler ve beyaz eşyaları yüklediler. Sonra da dükkanı ateşe verdiler... Önce içindekileri yağmaladılar sonra da yaktılar! Gece yağmaladılar...Gündüz ateşe verip insanları öldürdüler! Sabah erkenden kapıları çalıp herkesi dışarı çıkardılar. Erkekleri ayırdılar! Biz dedik **"nasılsa bizi kurşuna dizecekler bari cenazelerimiz yan yana olsun."** Yetişkin oğullarımla yan yana dizildik. Bayanları ve çocukları Demirçelik okuluna bizi de hiç sayısını unutmam tam 176 erkek komando taburuna götürdüler. Askerin top oynadığı boş alana bizi tek tek dizdiler. Yere yatırdılar bizi, yüz üstü. Sayıyı bilmemin nedeni de asker tam teçhizat sırtımızda yürüyüp sayıyordu! 1.2.3....176...Ve üzerimizde koşarak hopluyorlardı! Bazı yaşlılar vardı idrarını tutamıyorlardı söylediler asker **"altına yap ulan it oğlu it! Gece olsun zaten ölünüz buradan çıkacak. Yanınıza birer keleş koyacağız hepimize**

terörist diyeceğiz!” diye özellikle onların üzerinde daha fazla hopluyordu! O arda başka kadınları götürürken Demirçelik’e benim bibim kızı bizi o halde gördü, bağırarak ağladı ağıt yaktı....

(Amca ağlamaya başlıyor. İki dakika eli yüzünde hıçkırıklara boğuluyor)

Ellerimizdeki saatleri yüzükleri hepsini toplayıp ceplerine koydular. Bize en iyi kelimeleri **“orospu çocuklarıydı!”** Bu durum iki gün devam etti. Yaşlılara diyorlardı ki **“kalkın tel örgüden çişinizi yapın.”** Çünkü Demirçelik’in camından bayanlar bakıyordu. Özellikle oradan yapmalarını istiyorlardı ve kendileri de çişlerini bayanlara karşı orada yapıyorlardı! O esnada birisi geldi. Komutandı belliydi. Rütbesi yoktu çünkü harp esnasında rütbeleri söküyorlar ya. Bize **“kalkın oturun”** dedi. İkinci gün ilk defa yüzüstü pozisyondan kalkıp oturduk ve nefes alabildik! Bize dedi ki **“siz burada cennet tesiniz. Hele bir de binanın içini görün. Eğer onlardan kurtulan olursa, bir gün sorarsınız onlara ne yaptığımızı anlatırlar!”** Bir yegenim şimdi Denizli’de, içerideydi. Sonradan gördük bir paket samsun sigarasını üzerinde söndürmüşler! Demek ki hakkatten onlara nazaran biz cennetteymişiz! Saat dört oldu komutan gitti. Sonra siyasi polisler geldi. Hepimizi aradılar. Dedi ki (af edersin kızım ama her şeyi olduğu gibi anlatmak zorundayım. Biz baba-kızız aramızda ayıp olmasın kötü söz sahibinindir!) **“Orospu çocukları size sesleniyorum. Ananızı s.ike-yim. Belediye de çalışan orospu çocukları bu tarafa geçsin! Diğerleri öbür tarafa!”** Hatta o polis Lice’de o kadar çok insan öldürmüştü ki hep di-yordu **“benim ölümüm olsa olsa Liceli orospu çocuklarının elinden olur!”** hakkatten de Bursa’da geberttiler onu! Belediyecileri bizden ayırdıktan sonra saat 6 civarı bizi bıraktılar! Yolda giderken yegenim kaynakçı dükkanının önünde iki ceset görmüş. Birini oğlum Metin’e benzetmiş. Koşmuş yüzünü çevirmiş bakmış

Metin değil. Daha sonra bana anlattı!

Kaç kişi öldürüldü Lice’de?

Devletin beyanına göre resmi 13 tane. Yalnız o gün Cuma’ydi. Köylüler ve mezradakiler Cumaları hem camiye hem alış-verişe gelirdi. Lice çok kalabalık olurdu. Sanırım özellikle o günü seçtiler. Ne bile-yim kızım biz belki 30 tane gözümüzle gördük meydana. Çoğu köyden geldiği için tanı mıyorduk. Bir de bunun civar mahalleler ve Lice’den kaçmaya çalışırken yolda öldürülenleri var!

Bırakıldıktan sonra gidecek yer yok tabi. Bir tane Kur’an kursu vardı. BHiz belki on aile oraya yerleşmiştik. Bir ten-ke örgü peynir bulmuştuk ve orda öy-lece kaldık işte! Dünya bizden biz dünyadan habersiz. Kızım ben sana bişey söyleyeyim. Bizim Fermanımız çıkmıştı! Karar vermişlerdi. Şans eseri yaşıyoruz. Yaşadığımız vahşette yanımıza kar kaldı.

Sana en basit bir örnek vereyim. Bir öğ-retmen kendisi Türk. Çocukları arkasına alıp bağırarak meydan da ilerliyor **“ateşi kesin! Ateş etmeyin ben Samsunluyum (tam bil-miyorum, Bursa mı Aydın mı Samsun mu? Bir yerliydi garip).Allah aşkına ço-cuklar var!..”** Öğretmeni orada öldürdüler.

O öğretmenin eşine daha sonra şehit madalyası verildiğini biliyor musunuz?

Kızım ben artık duyduğum hiçbir şeye şaşırmam!

Düşün Atatürk’ün kurmuş olduğu par-tinin başkanı Deniz Baykal ve kendi par-lamentolarının bakanları içeriye giremedi! Giremediği gibi kapıda bir Adanalı **“fella-h Kado”** dedikleri Lice halkının çok yakın-dan tanıdığı psikopat uzaman çavuştan bir sürü küfür yediğine oradakiler şahit! Daha neyi tartışıyoruz?!. Yaşlı bir adamı gözü-mün önünde kafasını yere vura vura öldür-düler? Ne diyeyim? Ne demeyeyim? Allah koymasın! Yeter yorulduğum kızım!

(Amca yine ağlıyor. Yıllardır içinde tu-tuğu tüm zehir gözlerinden aşağı ip gibi süzülüyor! Ya Rab neredeydin?)

Tanık; Faika Anne Yaş 55 (Bu bölüm Kürdçeden çevrilmiştir!)

Faika Anne o gün Lice'de ne oldu?

Kızım biz çok işkence gördük. Çok! (Başlar başlamaz ağlamaya başlıyor. Fer-yatla ağıtlar söylüyor. Ağıtlarını bir gün size dinletmek isterim. Bütün hikaye orda var zaten. Bir bölümünde aynen şunu söylüyor "Türk askeri geldi. Evlerimizi yaktı, oğullarımızı öldürdü! Bizi sürdü! Allahım sen koyma Allah'ım!" Dakikalarca söy-lüyor ve hep birlikte ağlıyo-ruz.)

Silah sesleri duyduk ve bir-den kıyamet koptu. Çocukları-mın hepsi küçüktü. Camlara somyanın üzerindeki sünger-leri yerleştirdim dedim kurşun gelmesin. Çocuklarıma sarıldım. Cehennemdi kızım. Bütün gece yaktilar. Taradılar. Hayatım boyunca başımıza ge-lenı unutmayacağım. Allah düşmanına yaşatmasın! Çocukları-mı bastırdım göğsüme. Aç susuz üç gün boyunca ateşler altında kaldık! Yaşadıklarımız sözlere dökülmeyecek kadar ağır. Biz çok kuvvetli bir işkence gördük. Erkekleri-mizi alıp götürdüler. Bizi de ayırıp çocukları-mızla beraber Demir Çelik okuluna götürdüler. Götürülürken bir kızımı ve bir oğlumu o kalabalıkta kaybettim. Ateş atıyor-lardı evlerimize ve bizi sıraya koyup dövüyor-lardı. Haşa huzur burada bize yakışmaz o sözleri söylemek bize duyulmamış küfürler ediyorlardı. Hepimiz canımızın peşine düş-müştük. Korkudan küçük kızımı ve oğlumu kaybettigimi söyleyemiyordum. Biz ta başun-dan beri bizi öldürmeye götürdüklerini düşün-üyorduk. O yüzden o yolu da ölüme gideceğimizi düşünerek yürüyorduk. Sonu-muz yoktu. Gelinim bayıldı. Ona doğru iler-ledim asker gelip bana öyle küfürler etti ki. Walla o kelimeler bize layık değildi kızım ama feleğin evi yıkılsın!(yeniden ağlıyor

anne) Bize diyorlardı ki "size tecavüz ede-ceğiz". Taciz etti bir asker. Ayağımı terli-ğime attım. Kendisine fırlattım ve kaçtım! Sonra bir erkek terliğı teki buldum. Günlerce ayağımda bir teki kadın bir teki erkek terli-ğiyle gezdim! Velhasıl bizi soktular Demir-çelik'e. Başımıza o sapıkları dikip kapıyı da üzerimize kilitlediler. Aç susuz bebeklerimiz

ağlıyordu. Bu sefer çıldırıp bize dipçiklerle vurarak "susturun şu piçleri, yoksa öldü-rürüz" diyorlardı. Çoğu anne bebeğini göğ-süne bastırıp bayılana kadar sıkıyordu. İçerisi havasız sıcak. Karşı camdan erkeklerimiz görüyorduk askeriye-nin bahçesinde. Yüz üstü yere yatırmışlar üzerlerinde tepiniyor-lardı. Dipçiklerle vuruyorlardı. Bizi canları sıkıldıkça dövüyorlardı. Ha bire bizi namu-sumuzla tehdit ediyorlardı. Ben anneyim. Bu gördüğün kızım o zaman 15 yaşında çok güzel bir genç kızdı. En büyük korkum gö-zümün önünde onun tecavüze uğramasıydı. Bağlarımızı, evimizi ateşe verip hepimize iş-kence yapmışlar ama biz her şeyden vazge-çip namusumuzun peşine düşmüştük! Her an durup durup bizi tecavüzle tehdit edi-yorlardı. Geceyi orda o hayvani koşullarda geçirdik. Gündüz bizi erkeklerimizin ya-nına götürüp bir alanda topladılar vali gel-miş. Konuşacakmış. Ben zaten Türkçe

bilmem o yüzden ne konuştuğunu anlamadım. Zaten per pe-rişandık.

Orda bir kız Vali'ye karşı çıkmış doğru mu anne?

He kızım. Aha bu benim büyük kızın okul arkadaşıydı. O zaman 14-15 yaşında bir genç kızdı. İsyan etti. Köpekler gibi toplanıp başına sürükleyerek götürdüler. Benim yeğenlerimden biri onu sorguda görmüş. Yedi gün boyunca durmadan işkence yapmışlar çocuğa. Burada anlatılması zor şeyler işte!

Anne o kızı bulabilme şansın var mı?

Valla bilmiyorum kızım. Ben bi daha hiç görmedim. Kızım onlar İman, İslam, Kur'an sahibi değillerdi. Onlar insan değillerdi! Ne kadından anlıyorlardı, ne çocuktan, ne Allah'tan korkuyorlardı, ne insandan utanıyorlardı! Onlar insan değildi kızım! Onlar vahşiydi! Senin işin zor. Allah sana kolaylık versin kızım. Çok kan döküldü, çok zulüm oldu. Sen bu işin içinden kolay kolay çıkamazsın. Kimse bu işin içinden kolay kolay çıkmaz! Bu bir tufandı ve yanlarına kaldı! Acısı bize kaldı! Kimse onlarla başa çıkamadı Allah çıksın! Hala her namaz kıldığımnda onlara beddua ediyorum! Nerdeyse 20 yıl geçti bu olayın üzerinden. 20 yıldır biz çocukların babasıyla bu konuyu hiç konuşmadık! Bir gün bile. Sen gelmek için haber gönderdiğinde bütün gece uyumadık ikimizde. Her şeyi yeniden yaşadık! Onlar dünyada görülmemiş vahşeti, zulmü bizim üzerimizde uyguladı, biz yerlerine utandık! Anne ne gördü ne görmedi güzel kızım. İnsan yağdır! Yanınca yağ gibi eriyor. (Ağlıyor anne! Feryat ederek, ağıt yakarak ağlıyor! Ağlıyoruz hepimiz. Bu insanüstü acıya teslim olmaktan başka elden ne gelir...)

Anne hiç düşündün mü bu vahşiler sizden ne istedi? Neden bunu yaptılar size?

Biz Kürd idik kızım. Biz onların dediği yola gelmedik! Zorlarına gitti. Baktılar varlığımızdan dilimizden vazgeçmeyeceğiz başımıza bunu getirdiler.

Sana deseler ki her şeyi unut. Gel kardeş olup beraber yaşayalım kabul eder misin anne?

Demezler kızım demezler! Biz onların ne olduklarını gördük. Her şeye rağmen biz kabul ederiz kardeş oluruz onlar biz biz olduğumuz sürece bizimle kardeş olmazlar!

Sana bunu yapanlardan birini yolda görsen ve tanısan ne yaparsın?

Hiçbir şey kızım. Ne yapabilirim? Az değildi! Az bir zulüm değildi! Sadece Al-

lah'ın huzurunda ölene kadar hakkımı helal etmem!

Eve girerken antrede büyük bir tablo asılıydı... O benim için Lice'de yaşananların analarımızın üzerinde bıraktığı etkiyi en iyi anlatan şeydi. Zaten ressamlar öyledir, sizin sayfalar dolusu yazıp anlatmakta yetersiz kaldığınız durumu birkaç fırça darbesiyle öyle muhteşem özetler ki, nutkunuz tutulur. Nerden buldun o tabloyu anne?

Anası ölsün. Oğlum çizdi! Şimdi öğreten. Ben de o tabloya her baktığımda içim yanar!

Anne ağlıyor. Boynuna sarılıyorum. Gözyaşlarını öpüyorum. Yaşlarımız birbirine karışıyor. Acılarımız birbirine! Umutumuz birbirine...

Eyden çıkarken tabloyu düşünüyorum. İhtiyar bir Kürd annesi. Bir duvarın dibine çökmüş. Esmer elleriyle yüzünü kapatmış. Sanki insanlığın düşüşünü ve utancını görmek istemiyor!

Tanık Dilek Yaş;34

Olaylar olduğunda kaç yaşındaydın Dilek?

15

Şu an üniversite mezunu, pırıl pırıl bir Veteriner Hekim-sin. Dilekcim, olay gününe ait neler anlatabilirsin?

Okuldaydım. Helikopter sesleri, tank top seslerine karıştı. Okuldan eve bizi babam kurşun yağmuru altında getirdi. Evleri beton olan komşulara sığındık. Sonra kenti ateşe verdiler. Bir gün sonrada gelip kapı kapı bizi toparlayıp Demir Çeliğe götürdüler.

Bir genç kız olarak ne hissettin? O güne dönersen eğer en baskın korkun neydi?

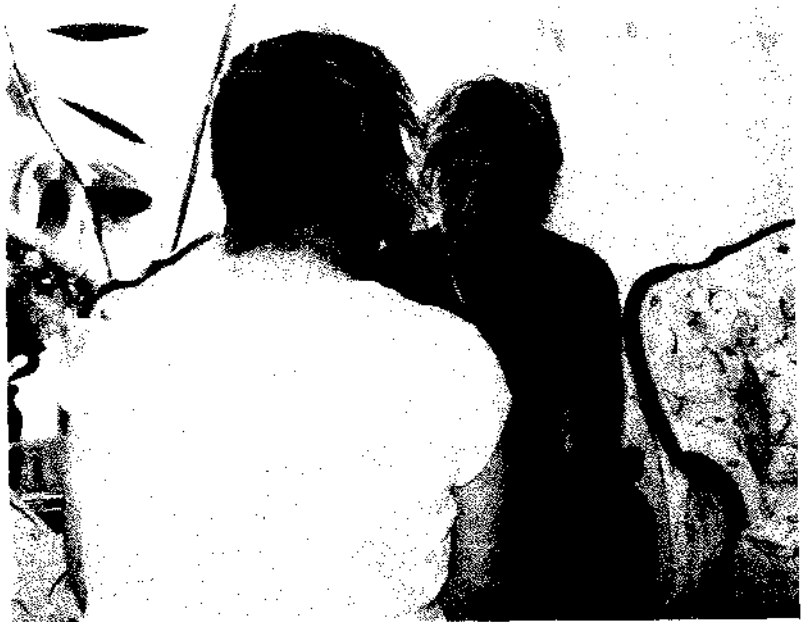
Ölüm korkusuydu! Sonrada tecavüz korkusu çünkü sürekli bu yönde tehdit edilip hakarete uğruyorduk! Ben o keşme keşte dokuz aylık yeğenim kucagımda kayboldum. Sokakta yürürken iki taraf askerlerle doluydu ve her yer alev alev yanıyordu. Silahlarını halka doğrultmuşlardı. Öyle bir çaresizlik ki anlatamam. Tek başıma küçücük bir çocuk kucagımda. Bana silahlarını doğrultmuşlar! İnsan çok korkunca robot gibi oluyor. Boş gözlerle olanı biteni izliyordum. Akıldmda hep tek bir soru vardı "neden? Neden biz?" Evleri ateşe verdiklerinde tüpler patlıyordu. Yer gök silah, top, helikopter ve tüp patlama sesi. Kabus gibiydi. Savaşı görmeden ne olduğunu kimse bilemez. Anlatmak ayrı şey yaşamak ayrı!

Demir çelik'te ne kadar kaldınız?

Kejê Hanım bana zaman konusunda bir şey sormayın. Çünkü yıllardır düşünürüm ama o anı ait zamanı tanımlayamam! Durmuştu! Bilmiyorum ama çok kaldık.

Size yemek su herhangi bir şey verdiler mi?

Hayır! Aç susuz bekletildik. Bebeklerle

beraber. Verseler de nasıl yiyecektik ki. Boğazımızdan mı geçerdî? Orda kimsenin ben açlık ya da susuzluk duygusu hissettiğini sanmıyorum!

Orda cinsel kimliğinize yönelik saldırı oldu mu?

Tabî ki. Zaten ettikleri küfürler bile başlı başına bir saldırıydı. Canları sıkıldıkça tecavüzle tehdit ediyorlardı.

Her hangi birine tecavüz oldu mu?

Söylediler, duyuyorduk ama gözümle görmedim!

En çok seni sarsan ve unutamadığın olay neydi?

Bütün erkeklerin ve babamın ellerini başlarının üstüne koydurtup tek sıra halinde alaya götürülmesi! O görüntüyü tek bir gün bile unutmadım. Ben babamı çok severim.

(Ağlıyor, babamı düşünüyorum. Ağlıyorum!)

Ne kaldı sana bu olaylardan geriye? Kin ve nefret!

Kendini güçlü mü güçsüz mü hissediyorsun?

O anda güçsüz. Çünkü karşıdaki silahlı. Ve senin elinde insanlığından başka hiçbir şey yok! Çok ağır sözler hakaretler ediyorlardı. Kafamızı kaldırıp bakmaya bile cesaret edemiyorduk. Biz bişey dersek, ailemizi gözümüzün önünde öldürürler korkusu vardı. Ve daha başka korkular... Ama sonraki yıllarda bu travma ve acı beni inanılmaz güçlü kıldı! Hayatta hiçbir sorun beni sarsamaz artık. Tüm sorunlar gözümde küçücük kaldı.

Hiç kimse bunlara siz bize ne yapıyorsunuz neden yapıyorsunuz bunu diye sormadı mı?

Kimse hiçbir şey diyemezdi. Yahudi toplama kamplarını andırıyordu. Hepimiz teslim olmuştuk zaten. Kendimizi kadere bırakmıştık ve kesinlikle öleceğimizi dü-

şünüyorduk çünkü ölüm sıradan bir şey haline dönüşmüştü.

Dilek bir gün o yaşadıklarınla ilgili ne görmek istersin? Ne olsun istersin?

Ben Lice'de yaşananların deşifre edildiği bir film ya da belgesel görmek isterim! Hatta böyle bir belgesel olursa tanıklık yapmak isterim. Ama film olursa örneğin ben o senaryoda oynamak istemem. Çünkü zaten bir kere en acı haliyle oynadım!

Bu olayla ilgili sende kalan en net duygu ne Dilekçim?

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne asla güvenmemek!

Bir gün çocuğun olduğunda Lice olaylarını ona anlatacak mısın?

Sizce anlatılır mı?

Ben çocuğumun geçmişte halkının başına gelenleri bilerek büyümesini ve saflarını ona göre belirleyip reflekslerini ona göre geliştirmesini isterim.

Bunu düşüneneğim. Hem o travmayı ona yaşatmak istemem hem de bilmesini isterim!

Umarım çocuğun duyduğunda vatanimiz özgür olur ve biz bu insanlık ayıplarını her alanda teşhir ediyor oluruz!

İnşallah! Bunca acıya karşılık ben bunu çok isterim! Belki o zaman çektiğimize değdiğine inanırım.

Tanık Mustafa Yaş 27

Mustafa neler oldu o gün?

İlkokul öğrencisiydim ben ikinci sınıfa gidiyordum. Sabah asker ve polis çocuklarını gelip tek tek aldılar okuldan. Okulun görevlisi Liceliydi. Huylandı. Öğretmenlerin yanına gelip **"neden bütün asker ve polisler çocuklarını aldı? Demek ki bir şeyler olacak çocukları çıkarın buradan"** dedi. Öğretmenler dedi ki **"Hayır! Hepsinin mazereti var. Aileleri bildirdi."** Adam ısrar edince öğretmenler ona **"sorumluluğu alıyorsan çıkar öğrencileri"** dedi. Adam dedi ki **"ben alıyorum!"** bizi topladı tam çıkarken taranmaya başladık! Okulu da bizi de! Biz kaçarken tarıyorlardı. Mahalle aralarına kaçmaya başladık. Bir ahıra sığındık. 200 kişi bir ahırdaydık. Bir süre sonra havasızlıktan nefes alamamaya başladık! Boğuluyorduk. Bazı öğrenciler bayılmaya başladı. Artık yapacak bir şey kalmamıştı. Bizi bıraktı amca dışarıya. İlk nefesimi hayatım boyunca unutamam! Öyle keskin öyle güzeldi ki... İçime havayı çektiğimde ciğerlerim yanıyordu. Ben koşmaya başladım. Gökyüzünden mermi yağıyordu. Bir asker yaşlı bir adama ateş etti. Gözümle gördüm. Asker ahırın kapısını açmasını istiyordu. Yaşlı amcada **"anahtar yok"** diyordu. Önce amcaya ateş etti. Sonrada ahırın kapısındaki kilide. Ağlayarak koşuyorduk bir arkadaşım. Bir yaşlı kadın ben ve arkadaşımın kolunu tutup çekti içeriye. Bizi ahıra ineklerin arasına sakladı. Bire gece orada yattık. Üç ineğin ortasında ben ve arkadaşım uyuduk. Hatta yaşlı kadın kapının önüne gitmişti. Sırf bize kurşun gelmesin diye kapının önüne yatmıştı. Silah sesleri yaklaştıkça gelip bize sarılıp bize siper oluyordu ahırda. Silah sesleri biraz kesilince beni serbest bıraktı. Hatta arkadaşımın nenesi gelip bizi aldı. Bizi kendi evine götürdü. Biraz orda kaldım. **Oradan bana dediler ki "sen tek başına git eve. Çocukların sana karışmazlar. Biz gelirsek tehlikeli olur."** Eve doğru koşarken ev yolunda karşıma aniden bir panzer çıktı. Ben hemen saklandım odunların arasına iki büklüm. Nasıl kokmuşum... Ağlıyorum. Asker geldi

yaklaştı. İğrenç iğrenç sırtarak bana baktı. Güldü. Silahı üzerime çevirdi. Sonrada arkasını dönüp gitti. Koşmaya başladım! Bağırıyordum **"annnnneeeeeee! Annneeeeeee! Anneeeeeee!"** Annem kapıyı açtı. Boynuna sarıldım ve avazım çıktığı kadar bağırıp ağladım!

Annen seni görünce ne yaptı?

Ağladı, annem de ne yapsın? Zaten bitkin ve perişan görünüyordu. Ben ne annemi ne de abimi hiç öyle görmemiştim. Abim çok korkmuştu. Evin yanındaki ahıra yerleşmişlerdi. O iki günü onlar orda geçirmişti. Ben de orda kaldım. Zaten üçüncü gün kapı kapı gelip bizi toplamaya başladılar. Bizi büyük bir alana götürdüler. Ben babamı gördüm orda. Babamı gördüğümde çok mutlu olmuştum. Askerler etraflarını sarmıştı. Babam bizi görünce ayağı kalktı onu görebilelim diye. Koştum babamın dizine sarıldım. Ağlayarak **"bavo me j'wêr bibe!"**(baba bizi buradan götür!" diye bağırarak ağlıyordum. Babam başımı okşadı. **"Tamam"** dedi. Beni yatıştırdı. Zaten ertesi günde kaçtık oradan!

Mustafa Canım ne hissediyorsun hatırladığında...

Abla her düşündüğümde boğulurum! İçimi tuhaf bir korku sarar. Tüylerim diken diken olur. Ben sadece size şunu söyleyeyim biz öyle bir vahşet gördük ki benim yaşımda o zaman el verseydi şu an burada olmazdım! Artık adına öfke mi dersiniz, intikam duygusu mu dersiniz ne dersiniz?

Askere gittin mi?

Yok daha gitmedim.

Gitmeyi düşünüyor musun?

Gitmemek için elimden geleni yapıyorum.

Üniversite okudun mu?

Okudum.

Lice'yi bir daha ne zaman gördün?

Bir yıl sonra. Yanan evlerden kalan enkazlardan bakır toplayıp satıyorduk çocuklarla. Demek ki hayat böyle bişey.

Hiç unutamadığın bişey var mı?

Evet Vali konuştuğunda kızın biri isyan etmişti. O kızın saçlarından tutulup, götürülmesini hiç unutmadım. Yıllarca düşündüm o kız ne oldu diye.

Tanık Mualla Yaş 49

Ablacım 93 Lice olaylarında neredesiniz ve kaç yaşındaydınız?

29 yaşındaydım ve Lice'deydim. 14 yıllık evli ve en büyüğü 13 en küçüğü 8 dört çocuk annesiydim. En büyüğüm okumuyordu yanımda evdeydi. Geri kalan tüm çocuklarım okuldaydı. Şu anda doktor olan oğlumda Diyarbakır'da amcasığıldeydi.

Ablacım o gün ne oldu?

Sanırım bir çok kişi sana anlatmıştır. İşte herkesin anlattığı gibi aniden silah sesleri ve kıyamet koptu. Evde oturuyorduk. Zaten bir aya yakındır köyleri boşalttıklarını ve yaktıklarını duyuyorduk. Ben eşime diyordum "Lice'yi de yakabilirler!" Gittikçe çember daralıyor biz de risk altındayız "felan. O diyordu ki "çocuk oynucağı mı. Koca ilçe buraya dokunamazlar." Sabah içimde müthiş bir sıkıntıyla uyandım. Eşime dedim "gitme daireye" .O da kızdı bana. Dedi

"yeter senin bu evhamların!" Sonra da gitti. Lice'nin aşağı kısımlarından derinden silah sesleri duymaya başladık. Sonra bir anda silah sesleri yaklaştı ve birden Lice ateş topuna döndü. Helikopterlerle, panzerlerle, Askerlerin sapa sola silah sıkmasıyla bir anda oldu her şey. Resmen yaşıyor her taraf... İki çocuğum okulda, babaları dairede, benle büyük oğlum evde. Aklıma gelen tek şey, çocuğumu alıp bahçedeki beton duvarın altına oturtmak oldu. En azından daha sağlam olabileceğini düşündüm. Bir baktım boş kovanlar önümüze düşmeye başladı. Havadan resmen yağıyor. Baktım olacak gibi değil. Bizim bir komşumuzun sığınağı vardı evinin altında. Duvarları atlaya atlaya barakaları geçtik, sığınağa ulaştık. 6 metrekare gibi bir yerde otuz kişi. Böyle tıks tıks, yapış yapış otururduk bütün gün. Baktık akşam oldu. Silahlar durmuyor. Aç susuzuz. Yirmiye yakın çocuk.

O arada öbür çocuklarınız yanınızda yok. Ne düşünüyordunuz? Çocuklarınızın nerde olduğunu düşünüyordunuz?

"Yok" dedim "artık! Onlar yaşamıyor! " Biz diyorduk ki, "sadece bu sığınaktakiler canlı. Herkes öldü. Mümkünü yok bu ateşin altında canlı barınamaz" diye düşünüyorduk. Eğer kurtulabilirsek ben ve oğlum bir de Diyarbakır'daki oğlum tek başımıza kaldık diye düşünüyordum. Akşam oldu. Çocuklar ağlıyor durmuyorlar. Su istiyorlar, ekmek istiyorlar. Baktık olacak gibi değil benden yaşça büyük bir ablamız vardı dedim "abla kalk gidelim yan komşumuzun bethondan yapılan bir ahırları vardı. Evde de ev sahipleri yok". Dedim "hadi gidip oranın kapısını kiralım. Oraya bişeyler serelim bu çocukların duracağı yok havasızlıktan boğulacaklar. Silahlar durmuyor. "Kapısını kırdık ahırın. Boş bir ahırdı. Evden sürünerek halılarımı getirdim yatak döşek getirdim. Duvarlardan atlayarak getiriyoruz. Düşün ben o zaman yaklaşık elli kilo falandım. Kırk kilo dö-

şegi can havliyle duvarın üzerinden kaldırıp komşuma verdim. O kadar korkmuşuz. Hava karardı. Evlatlarım hala yok. Hava karardı diyoruz da akşam basar basmaz çarşıyı ateşe verdiler. Mermi ışıkları. Lice yanıyor. Bütün evler yanıyor. Otuz kişi o ahıra yerleştik. Baktım çocuklar aç olmuyor. Ağlıyorlar. Ben barakamızın bahçesine biber domates falan ekmiştim. Tandır ekmeği pişirmiştim evdeydi. Gittim o kıyamette onları getirip verdim duvarın üstünden. Eteğime o karanlıkla bostandan ne bulduysam, domates, patlıcan, biber, elimiz gezdiriyorum işte ne bulursam toplayıp toplayıp eteğime doldurdum. Duvarı atlayıp çocukların önüne verdim. Dedim yesinler bari bu gece yatsınlar sabaha kadar. Sonra gidip su getirdim. Ben ha bire uğraşıyorum, gidip geliyorum. Benden başkada kimse çıkamıyor korkudan. Suya giderken bir baktım derinden derinden bir inilti bir ses geliyor.

“İmdaaat! İmdaaat! İmdaaat! “

Ama takatsiz kalmış artık. Öyle bir ses, ağlama feryat ki insanın içini parçalıyor. Ben çok korkak bir kadın değilim. Gittim sese doğru. Başımı uzattım ki ne göreyim bir bayan oturmuş tam çarşıya giden yolun üzerinde feryat ediyor.

”Beni bırakın kocamın cesedini alayım!” Kocasını öğretmenmiş. Okul çıkışı kocasını vurmuşlar.

Yeni taşınmışlardı. Hiç gelip gitmemiştik birbirimize. Bitişigim bir de yan yana oturuyoruz. Baktım o öğretmen hanım. Bizim duvardan atladım gittim yanına.

“Hoca hanım! Hoca Hanım” diye selendim, baktım döndü arkasına şuursuzca yüzme baktı dedi

“efendim” dedim;

“Hoca hanım sen kimi çağırıyor-sun? Kimden yardım bekliyorsun? Onu vurdular sana mı acıyacaklar. Şu kucağındaki kız çocuğuna acı. Sizi de vururlar! Hadi gel benimle.”

Ben biliyorum tabi kocasının öldüğünü söylemişlerdi. Kadın feryat etmeye başladı;

“Hayır, köpekler benim kocamı orada yiyecek! Yerde cesedi yatıyor! Bıraksınlar alalım!”

“Hoca Hanım gel” diyorum. Dinletmiyorum. İlginçtir o sesini kesiyor silahlar duruyor.

O **“İmdaaaaaattt!”** Diye feryat edince tekrar silahlar pathyordu. Baktım olmuyor ben de yanına gittim. O ateş hattında yolun başına çıktım. Kadını aldım çeke çeke zorla yanımıza getirdim. Kocasının evin bir oğlu. Türk.. Diyordu ki **“tayinimiz buraya çıktığında ailesi diyordu ki; ‘oğlumuzu götürüyorsun Kürdlerin içine, bunlar benim oğlumu öldürecekler!’ Bakın onu kendi devleti öldürdü.”**

Feryat ediyordu **“bu onlara kalmayacak! Avrupa ‘da bile duyuracağım. Her yerde anlatacağım diyeceğim ki ‘benim kocamı Kürdler değil, kendi devleti öldürdü!’”**

Tabi kadın şokta. **“Tamam”** diyoruz, sakinleştiriyoruz imkanı yok durmuyor. Sabaha kadar feryat etti. Biz kendi acımızı unuttuk onun acısına daldık! Sabahı zar zor ettik. Hava aydınlanır aydınlanmaz bu tutturdu

“hadi gidelim kocamın cesedine bakalım. Bakalım bütün mü yoksa hayvanlar yedi mi?”

Dedim **“bişeycik olmaz Hoca Hanım.Yok! durmadı bu. Baktım olmuyor onu aldık gittik birkaç kadın. Yoldayken birden kendime geldim dedim, ‘o kocasının yanına gidiyor peki benim kocam nerde?’”** Koruma dürtüsüyle kendi derdimi unutmuşum. Baktım kalabalık bir kadın gurubuyuz. Herkes ona yardım ediyor. Öyle bir anda silkelendim dedim **“ya benim kocam? Çocuklarım?”** Biliyor musun Kejê o çok ilginç bir duyguydu. Kadın orda yabancıydı. Bizim memleketimizdi orası. Tanıdıklarımız vardı. Akrabalarımız vardı. O yalnız ve yabancıydı. Onu koruyacağız diye kendi derdimizi unutmuştuk. Kocasını sanırım Samsunluydu. Tam cesedine yaklaştık. Adam yerde yatıyordu. Kadın feryatla üzerine kapandı!

Kadınlar kadının üzerine üşüşüp cesetten ayırmaya çalışıyorlardı. Ben o zaman kendime geldim. Çarşıya belediyeye doğru yöneldim. Zaten dümdüz bir cadde. Belediyenin bir fırını vardı caddenin başında. Orda askerler beni durdurdu! Silah doğrulttular **"dur"** diye. Bu arada her yer yanmış gece boyunca dumanlar tütüyor. Lav halinde dükkanlardan ateşler yola dökülüyor... Ben o yangının içinde tek başıma yürüyorum. Asker **"dur"** dedi. Dedim **"müsaade edin gidip kocama bakacam. Belediye görünüyor hemen karşıda."** Dedi **"bizi de zor durumda bırakma dön evine!"**

Bunlar erler tabi özel hareketçılar değil?

Evet normal asker. Dediler **"öldüyse zaten öldü. Sağsa gelir görürsün."** Bırakmadılar. Yalvardım ağlayarak. Baktım bırakmıyor çaresiz evime döndüm. Dedim hiç değilse eve gelirlerse beni bulurlar. Eve geldikten sonra bir saat geçti geçmedi baktım bir feryat bir ağlama;

"Anneeeeeeee!"

Kızım geldi. Baktım küçük kardeş yok. Kızdım dedim nasıl bırakırsın kardeşini o daha çok küçük. Ağlıyor kızım diyor ki;

"anne kimse kimseyi görmedi. Askerler, polisler gelip aldılar olaydan önce çocuklarını. Hademe anladı. Alıp götürdü bizi."

Biraz sonra **"Anneeeeeeee!"** Diye bir feryat geldi. Küçük oğlumun sesi. Nasıl ağlıyor ama. Çocuk lal olmuş. Sadece **"anne, annem, annem, anne"** diye bağırıyor. Sesini duymamla kendimi dışarı attım! Kapıyı açar açmaz üzerime attı kendini oğlum. Daha 8 yaşında. Gece boyunca bir ahırda saklamışlar okuldan alıp.(Gördüğüm en cesur ve sakın tanık olmasına rağmen. Mulla abla da burada ağlamaya başladı) İçeri aldım oğlumu. Dedim **"Allah'a şükürler olsun iki çocuğumda geldi. Kaldı babaları."** Çocuklarım bembeyazdı. İki üç gün konuşamıyorlardı o şokla. O geceyi evde

geçirdik. Sabah oldu. Baktım panzer sesi geldi. Dış tahta kapı açıldı. **"Dedim kim o".** Dedi **"açın kapıyı."** Açtım. **"Arama yapacağız içeride kim varsa çağırın"** dediler. **"Kimse yok"** dedim **"buyurun arayın."** İçeri girdiler bir on dakika kaldı kalmadılar çıktılar. Demek benim yatak odasında kapısının arkasındaki kol çantamı buluyorlar. Yatağın üzerine boşaltıyorlar. Kimliği görüyorlar. Ben kimlikte İstanbul nüfusuna kayıtlıyım. Bunlar onu görünce hadi diyorlar çıkalım. Sadece eşimin dolabında olan viskileri kafalarına çektiler, eşimin parfümlerini falan sıktılar üzerlerine. Eşimin şifreli bir çantası vardı içinde de kızımın çeyizleri onu bıçakla yırtıp derisini açıyor.

İçeridekiler özel hareketçılar mı askerler mi?

Özel hareketçılar. Uzun böyle olağanüstü iri yarı. Kolsuz atletler üzerlerinde. İşte bana baktım dedi;

"yenge hanım niye demediniz ben buralı değilim?"

Ben de onların insana her şeyi yapabileceklerinin bilinciyle hiç sesimi çıkarmadım.

"Siz öğretmen misiniz" dedi?

"Hayır" dedim.

"Hemşire misiniz?"

dedim **"hayır."**

"Peki senin burada ne işin var?" dedi.

"Eşim burada görevli dedim."

"Tamam o zaman yenge hanım ben buradan bildiriyorum siz merak etmeyin kimse bir daha size dokunmayacak."

Özür dilediler bahçeye çıktılar bana evimden ayrılmamamı hiçbir yere çıkmamamı söylediler.

Dedim **"ya eşim?"**

"Merak etmeyin gelir" dediler.

"Sadece siz evinizde olun kapınızı da kapatmayın!"

Tam gidiyorlardı aklımdan bu İstanbul kimliği ile belki eşimi de kurtarabilirim ihtimali geçti.

“Sizden bir şey rica edebilir miyim Eşimi bana gönderebilir misiniz?”

“Eşiniz nerde çalışıyor” dediler.

“Belediye” dedim.

“İnsanlar var mı orda” dedi?

“Mutlaka vardır” dedim.

“Eşim ve çalışanların hepsi orda”

Gülerek “abla onun yeri çok iyi hiç merak etme” dedi. “Sen kendine bak” dedi. Onlar evden gülererek ayrıldı on dakika geçti geçmedi öyle bir gümbürtü, o zaman top muydu neydi bilmiyorum belediyeye indi! Belediye onların baş düşmanıydı! Ben onlara bilmeden bilgi vermişim meğer. Eğer orada-kilerin birine bişey olsaydı ben ömrüm boyunca vicdan azabı çekerdim. Yaklaşık 50 kişiye yakın belki daha fazla insan Belediye-deymiş. O bombalamadan sonra belediye yanmaya başlayınca dumandan nefes alamamışlar bunlar mecburen belediyenin ikinci katına çıkıyorlar. Bakıyorlar duman geliyor. Balkondan aşağı hepsi tek tek atılıyorlar aşağı. Bu arada askerler fark ediyor oradan atladıklarını bunları yakalıyorlar. Ellerini başlarının üstüne koydurtup, tek sıra halinde yürütüyorlar. Sıraya dizip tugayın karşısındaki boş alana götürüyorlar. Lice'nin tüm erkeklerini oraya topladılar. Bayanları da toplamaya başladılar. O arada can havliyle bir genç çocuk kendini bahçe duvarından attı. Hiç konuşmadan onu odunluğa sakladım ve bir baktım panzer yine geldi. “Buyrun “ dedim. “Evi arayacağız” dediler.

O anda neler hissettin?

Hepimizin beraber yanacağını! “Çocuk gitti” dedim. Ama ben de beraberinde gittim. Çocuklarım da gitti. “Arayın ama dedim on dakika önce aradılar” Türkçemin çok düzgün olması dikkatlerini çekti. Bir de rahat davranınca bir tanesi evin eşiğine adım attı. Dışarıdaki seslendi “Gel işte aramışlar! Gidelim “dedi. Bu bir adım daha attı. Ve aniden geri döndü. Çekip gittiler.

Nasıl görünüyordular abla? Bize tarif edebilirimsin?

Zaten ben minyon bir kadını. Ama ya korkudan onları öyle görüyordum ya da dev gibi adamlardı. İri yarı, insan zaten ür-küyor onları gördüğünde.

Rahatlar mıydı? Yaptıkları işten hoş-nut mu görünüyorlardı?

Doğruyu söylemek gerekirse zevk alarak yapıyorlardı. Hepsinin psikopat olduğunu düşünüyorum.

Olanlar normal insanların yapacağı işler değildi!

Ablacım size iki kişiyi soracağım son olarak? Öğretmen kadını bir daha gördünüz mü? Bir de odunluktaki çocuk ne oldu?

Kadını ertesi gün per perişan gördüm bir daha da görmedim. Çocukta panzer gider gitmez kaçtı.

Son olarak unutamadığınız hafızanıza kazınan ne var?

Bunlar sokağa girdi ve bizim size ilk başlarda anlattığımız sığındığımız ahıra yö-neldiler. Kapı kapalı ve arkadan sürgülü. Çünkü ev sahibi yoktu . Hatırlarsanız bizde arkadan girip, ahırın kilidini kırarak girmiştik evlerine. Kapiya tekmelerle vur-dular. Dayanamadım evimden çıktım.

“Ne yapıyorsunuz “dedim?

Dediler “kapısı kilitli her yeri yakma emri aldık.” Baktım yakacaklar İçeride insan dolu.

Dedim “kardeşim orda 20-30 kişi insan var. Hepsi ahırda kaldılar gece boyunca.”

“O zaman niye ses çıkarmıyorlar” dedi.

“Korkuyorlar kardeşim nasıl ses çıkarsınlar? Ödleri kopmuş hepsinin .Musade edin ben çağırayım” dedim.

Gittim kapiya

“Bibê Xanım... Bibê Xanım “diye seslendim Kürdçe.

Baktım korkuyla “Ha?” Dedi.

Kürdçe dedim “kapiyı açın sizi içe-ride yakacaklar yoksa.”

Bir süre sessizlik oldu ve kadın gelip sürgüyü açtı. Özel hareketçılarla birlikte bahçeye girdik. İnsanların yüzünü görünce artık isyan ettim. Askerlerden birinin kolundan tutup çeke çeke yan tarafa götürdüm.

Dedim ki "Kardeşim bizim suçumuz günahımız ne? Bu yaşadıklarımız insanlığa sığar mı? Bu insanlar iki gündür hayvanların barındığı yerde saklanıyorlar. Büyük oğlum da aralarında. Allah rızası için bize dokunmayın!" Hiç sesini çıkarmadı.

Kapı açılmasa insanlarla beraber yakacaklar mıydı abla?

Tabi ki yakacaklardı! Neyse bırakıp çekip gittiler. Yan taraftaki cami hocası evde yoktu. Kapıyı bir tanesi bir vuruşta yere indirdi. İçeri girdiler. Levhaları, Kuran'ı Kerimleri, ayetleri yerlere attılar. Silahlarının kabzasıyla camı çerçeveyi dağıttılar. Duvardaki gaz lambasına kadar kırdılar. Sonra tüm komşuları benim evimin önüne yığıp çekip gittiler. Her yeri yıkıp kırıp döküp gittiler. Üçüncü gün panzer yeniden geldi. Hepimizi toplayıp meydana götürdüler. Meydana girdiğimizde Lice'nin tüm erkekleri çömelmiş oturuyordu meydanda. Bizi fark eden eşim ayağa kalktı. Eşimi ilk kez o an gördüm!

Ne hissettin abla?

Sadece Allah'ıma şükrettim. Ben öldüğünü düşünüyordum. Evlerine atılan roketten sonra, Amcamın ve oğulların öldüğünü, eşinin ve küçük kızının yaralandığını orda öğrendim. Gerisini zaten biliyorsunuz! Vali konuşma yapıyor o arada. Bizi suçluyor. Bir tane genç kız kalktı.

Dedi ki "Allah aşkına arkanızı dönüp Lice'ye bakın! Lice yanıyor. Bir tane gerilla gösterin. Lice'yiz sizin askerleriniz yaktı!"

Kızın böyle demesiyle daha sözü bitmeden sürükleyerek götürdüler. Özel hareketçılar üzerine üşüşmüştü. Kız çırpınıp bağırıyordu "dokunmayın bana" diye.

"Elinizi sürmeyin ben gelirim!"

Çok cesurdu! Hepimizin gözü önünde sürükleyerek götürdüler!

Ablacım kızı tanıyor musun?

Ablasını tanıyorum.

Seni yordum ve üzdüm ablacım kusura bakma. Ömrümde tanıdığım en cesur kadınlardan birisin. Çok teşekkür ederim.

Evden çıkıyorum. Yönümü bilmeden yürüyorum amaçsızca Amed sokaklarında. Ben kendimi çok kötü hissediyorum. Dinlediklerim içimde bir şeyin kırılmasına sebep oldu. Özgüvenim sarsıldı. Acilen toparlanmam lazım. Düşünüyorum. Bunun bir çaresi var aslında! Benim acilen herkesin bahsettiği kahraman Liceli kızı bulup konuşmam lazım! Ezilen ve yerle bir edilen onurumu tamir edecek tek kişi şu anda o! Bunu biliyorum. Bir kez daha gelecek o günkü valiye bağıracağı isyanı ve cesaretiyle bana seslenecek! Toparlan! O benim direncim. Bulmam lazım ama nasıl? Daha adını bile bilmiyorum. Rüzgarla haber göndersem? Gel desem? Nerededir acaba? Neler oldu sonrasında? Şimdi ne yapar? O nu öyle merak ediyorum ki? O isyanın ve cesaretin sahibi bir kızı zaman ne kadar değiştirebilir ki?

Üç gün sonra telefonum çalıyor. Tanımadığım bir numara. Sert bir kadın sesi.

-Beni arıyormuşsunuz?

Hemen anlıyorum. Bu O! Benim tanrıçam."

"Konuşmamız lazım" diyorum. "Ben kötüyüm. Bu dosyayı sen olmadan kapatırsam, bir daha hiç birimiz kendimize gelemeyiz. Bir kez daha gel ve isyanımızın sesi ol!"

"Tamam" diyor. Randevulaşıyoruz. Ona doğru giderken bu güne kadar hiçbir röportajımda bu kadar heyecanlanmadığımı fark ediyorum. Elim ayağım birbirine giriyor. Randevulaştığımız parkta oturuyorum ve her gelen kadına bakıyorum o mu diye. Tam o sırada fark ediyorum uzaktan. Bu o diyorum. Yürüyüşünden belli. Yere çok sağlam ve kararlı basıyor. Emi-

nim o. Ayağı kalkıyorum yaklaşıyor. Tan-
rım ufak tefek minicik bir kadın! Yüzünde
gülümseme sarılıyor.

**Çok heyecanlıyım! Konuya nasıl gire-
ceğimi bile bilmiyorum. Hadi o ana dö-
nelim. Vali gelmiş ve konuşma yapıyor.
“Burayı teröristler yaktı. Siz de artık on-
larla aranızda mesafe koyun” diyor.
Lice’nin üstünde dumanlar tütüyor. Tüm
halk bir alanda toplatılmış. Herkes
ölümü bekliyor! Nasıl bir iç güdüdür bu
ki tüm korku duvarlarını aşip çığlığa dö-
nüşüyor?**

Bizi o alanda üç günlük görülmemiş
zulümden sonra o alanda topladılar. Hem
vali hem tugay komutanı vardı. Bir nevi
“Liceliler size müstahak” türevinden bir
konuşma yaptı. Ta Şex Said’den başladı
günümüze kadar geldi.

**“Siz hep böyleydiniz. Kaçakçıydınız.
Şex Said döneminde de isyancıydınız.
Askerlerimize pusu kurulan yerlerden
Liceli esnaflara ait poşetler çıkıyor.
Esnaf satmazsa, sizler katırlarınıza bin-
dirip götürmeseniz, ekmek vermeseniz
yardım etmeseniz bunlar ba-
rınamaz” yani velhasıl bize
“size müstahaktı” türünden
bir konuşma yapıyordu**

Bu sırada askerleri evleri
yakmaya devam ediyor ve
talan ediyorlardı Lice’yi. Talan
deyince değerli şeyleri bir ke-
nara bırakın, işlerine yarayacak
her şeyi alıyorlardı. Küçük
bir tırnak makasına bile tenez-
zül ediyorlardı. Evden çıktık-
ları anda da ateşe veriyorlardı.
O alanda oturan insanlar kor-
kuyla yükselen dumanlara
bakıp hangi mahalle acaba
bizim evimiz mi korkusu yaşı-
yorlardı. Hatta dumanın ren-
ginden ev mi bahçe mi
olduğunu bile biliyorduk.
Siyah dumansa ev ve dükkan-
dır. Beyazsa bahçelerimizdir!
Vali konuşurken karar verdim

itiraz etmeye. Bende bir bel çantası vardı.
Annem para ve altınları bırakıp içine bana
vermişti. Yapacağım hareketten sonra ba-
şıma neler geleceğini gayet iyi biliyor-
dum. O sırada nasıl anlatsam size? Bilinç
ve beden birbirinden ayrılmıştı. Bilinç ola-
rak diyorum **“konuşursam öldüm.”** Be-
denim ve yüreğim durmuyor ama. Ruhum
kanatlanmış. Vücudumdan yayılan öfke
dalgası konuşmazsam beni boğacak. Direkt
annemin yanına gittim. Çantayı ona ver-
dim. Annem anladı. Elimden tuttu **“nereye
gidiyorsun diye?”** sordu. Dedim **“gidip
bu Vali’ye ağzının payını vereceğim. Bi-
zimle dalga mı geçiyorlar?”** Annem ko-
lumdan tutmaya çalıştı anneme de
bağırdım.

Zaptedemedi.

*** Kaç yaşındasın o zaman?**

15

Ben Vali’ye doğru ilerlediğimde ko-
nuşma bitmişti. Zaten bir özel hareketçi
ordusu onu koruyordu. Beni durdurmaya
çalıştılar! Bağırmağa başladım

“Bi dakika sayın Vali!” diye seslendim. Özel hareketçi beni tutup savurdu. Vali sesimi duydu

“bi dakika bırakın gelsin bakalım ne diyecek?” diye seslendi.

Gittim, dedi “Evet kızım? Seni dinliyorum nedir?”

Dedim “Sayın Vali siz bu gün buraya ne için geldiniz?”

“Buraya bir paşamız şehit oldu. Onun için geldik! Onun yasını tutuyoruz”

Ben de dedim ki “Bir Paşanız öldü değil mi? Bir paşa öldü diye mi Lice’yi bu hale soktunuz? Şu an Lice’de bütün sokak araları açık bir şekilde ordu tarafından işgal edilmiş. Tek tek evler talan edilip yakılıyor. Bir paşanın ölmesi demek bütün bunları haklı kılar mı? Paşanız ölmüşse başınız sağ olsun! Ama bu can kaybı bu işgali haklı kılmaz!” dedim ve daha cümlem bitmeden özel hareketçılar ağzımı kapatmaya, beni çekistirmeye çalıştılar. Vali dedi ki “Bırakın bırakın bakalım içinde daha neler varmış?” “Ya” dedim “benim size söyleyecek tek şeyim var. Buraya gelip bizimle dalga geçemezsiniz! Bizi buraya doldurmuşsunuz dalga geçer gibi özel hareketçilerin silahlarının namlularının zoruyla kendinizi alkışlatıyorsunuz. Biz buraya getirilirken öldürüleceğimiz düşünerek getirildik! Özellikle yaşlılarımız Şex Said isyanı tecrübesi yüzünden kesin bizi toplayıp öldüreceğinizi düşünerek buraya geldi.” Tam o sırada işte birden hepsi üzerime çullandı. Sadece bağırabildim “bana dokunmayın! Kendim gelirim!” “Emniyet zaten karşısı kendim yürürüm! Öldürecek misiniz beni? Hazırım! Ben yürüyerek gelirim!” derken işte o kaşla göz arasında bir baktım emniyetin içerisindeyim. Zaten orya gelirken yolda yetişenler zaten bir şekilde saldırıyor. Yetişemeyenler arkamdan küfür ediyorlardı. Tükürüyor hakaret ediyorlardı. Beni götürürken tabur komutanı halka dönüp

“Bakın işte! Görüyorsunuz değil mi? Siz daha arlanmamışsınız! Ne yap-sak az size. Bacak kadar terörist gelmiş Valiye kafa tutuyor” diye bağıyordu.

En son bunu duydum. Emniyetin içerisine girdiğim anda beni alt kata götürüp kelepçeyle orada bulunan bir boruya bağladılar. Ayakkabılarımı çıkarmamı istediler o arada vuran vurana tabi. Zaten ben başıma gelecekleri bildiğim için kendimi ölüme hazırlamıştım umurumda bile değildi. Emniyetin önünde insanlar ağız üstü yere yatırılmış, üzerlerine brandalar çekilmişti ve üzerlerinde koşuyorlardı. İlk oraya girdiğimde ben tektim. Bir saat geçmeden orası doldu zaten. Hepsi erkek. Bu sefer bana yer aramaya başladılar. Tek kadın olduğum için. İçerisi ağzına kadar insan doldu. En son üst katta tenis masası olan bir yere götürüp beni oraya kelepçelediler. Gerisi benim sorunun. Bundan sonrası hiç kimseyi ilgilendirmez!

Kaç gün kaldın orada?

Bilmiyorum!

Bir gece özel hareketçinin bir geldi. Elimi çözdü. Zaten kelepçe tutmuyordu doğru dürüst bileklerim çok inceydi. Aşırı zayıftım. Beni alıp götürdü. Ben dedim herhalde yine işkenceye gidiyorum. Beni emniyetin kapısına götürdü.

“Hadi gidebilirsin! Özgürsün” dedi!

Gidersem arkamdan ateş edip beni öldüreceğini biliyordum. Gitmedim!

“Hayır!” dedim. “Ben bu gece yarısı tek başıma gitmem. Arabayla beni evimin kapısına götürüp aileme teslim edin!”

Bana bağırmaya başladılar.

“Biz sana git diyoruz sen gitmiyorsun! Derdin ne senin?”

Dedim “Hayır gitmeyeceğim!” Siz beni aileme götüreceksiniz. Ya da ailemi çağırın gelip beni teslim alsınlar.” Küfür etmeye başladılar.

“Biz sana yapacağımızı yaptık daha ne olacak” gibilerinden dalga da geçtiler.

Tekrar beni alıp kelepçelediler. Ertesi

gün hepimiz toplayıp tabura götürdüler. Oradan helikopterle Diyarbakır'a getirildik. Diyarbakır'a getirildiğimde de hepsi başıma toplanıp **"Valiye karşı çıkan kız"** diye beni birbirlerine gösteriyorlardı! Tugay komutanı geldi. Bana dedi ki

"sen o musun? Hani Vali'ye kafa tutan kız? Valla helal olsun sana! Vali bana ana avrat düz gitse ben sesimi bile çıkarmazdım!" diye dalga geçti.

Diyarbakır'da bir haftadan fazla kaldığımızı düşünüyorum. Sanırsam çevik kuvvetin kaldığı yerd. Çünkü hücreler vardı. Hücrelerde düzenli olarak işkence yapılıyordu. İnsanların çılgınlıkları, korkunç bir şekilde sonuna kadar açılmış bir müzik. Bülent Ersoy'un **"sefam olsun oh oh!"** şarkısı tarzında şarkılar. Ya da bazen radyoda frekans ararken çıkan cızırtı. O da istisnasız böyle son ses devam eder. Bir kadın vardı. Yanımdaydı. Ona bir krem vermişler. Ertesi gün mahkemeye çıkarcaklar yaraları kapansın diye.

"Sırtıma sürer misin" dedi.

Sırtımı bir açtım. Korkunçtu. Simsiyah! Adı Reyhan'dı. Dicle Üniversitesi Biyoloji bölümünde okuyordu. **"Niye getirildin buraya"** dedim?

"Evi bastılar Ahmet Kaya'nın kasetleri ve iki kitap buldular" dedi.

İnsanlar gelip gidiyordu. Orada benden başka düzenli kalan yoktu. Reyhan biraz uzun kaldı. Ben kaç gün kaldım bilmiyorum. Sanırım on güne yakın. Bir gün hepimizi toplayıp DGM'ye gönderdiler. Ben savcının odasına girdiğimde yüzüme bakmadan, kağıdı karıştırıp okuyor bana hızlı hızlı. Adımı söylüyor. Terör örgütü ile kırsalda faaliyet yürütmek, kepenk kapatma, ekmek verme...Böyle bişeyler sayıyor hızlı hızlı! Okudu okudu en son

"ee bunların hepsini sen mi yaptın?" derken kafasını kaldırdı ve beni gördü. Adam dondu kaldı.

"Sen misin bu dosyadaki" dedi.

"Evet" dedim.

"Kaç yaşındasın çocuk sen?" dedi.

"15" dedim.

"Okula gidiyor musun?"

"Evet" dedim.

"Seni nereden aldılar?" Ben de anlattım.

Direk dışarıdaki polisleri çağırdı.

"Yaw siz benle dalga mı geçiyorsunuz? Bacak kadar çocuğu getirdiniz anladık da insan bari mantıklı suçlamalarla getirir. Bu dosya bu çocuk? Bir halt yediniz bari mantığa uydursaydınız." diye onlara kızdı

Polis **"biz ne yapalım Savcım. Lice'den sepetleyip göndermişler"** dedi.

Savcı yarım saat bana nasihat etti. **"Kızım olabilir. Devlet bazen yanlışlık yapabilir."** Falan filan diye. Ama işte "bu saten sonra olanları unutup önüne bakacaksın! Bak gençsin. Okumana bak." İşte böyle nasihatlar. Sonra mahkemeye çıktık. Mahkemeden sonra **"hepiniz serbestsiniz"** dediler.

Seni Valiyle konuşturan öfken miydi?

Evet! Ölümü hiçe sayacak bir öfkenin sonucu olan isyan!

Kaç kardeşiniz?

11

Baban ne iş yapıyor?

İmam. Zaten aşağılık herifler en çok bunu kullandı. Sorgudan sonra bana **"seni niye öldürmedik biliyor musun? Nasılsa baban bizim elimize düştüğün için seni öldürecek! Biz senin canını bağışlayacağız. Bakalım seninkiler bağışlayacak mı?"** deyip duruyorlardı.

Bu olaydan sonra hayatın nasıl değişti?

Bu güne kadar getirdiğim devrimci kişiliğimi ve sarsılmaz irademi onlara borçluyum. Ben Lice'ye gittiğimde herkes benden korkudan uzak duruyordu. Bu beni hiç etkilemedi. Çünkü derinlerinde besledikleri saygıyı hissedebiliyordum.

Ailenin tavrı nasıldı?

O günden bu güne ailem bir kez bile

bana orada olanları sormadı. Hiç konuşmadık! Sadece annem bazen kızdığında bana "milletin kahramanı sen miydin? Beni hiç dinlemedin" diye çekişir.(Gülüyor)

Evet milletin ve benim kahramanım sensin Liceli Kız! Bak olaydan nerdeyse yirmi yıl sonra yaptığın onurlu isyan ve direniş beni sana getirdi. Herkes hala senden bahsediyor. Lice'nin dünden bu güne asi çocuklarına çok yakışır bir isyandı! Yaşadığın hiçbir acı boşuna yaşanmadı. Halkının senden haberi var!

Evli misin?

İhh!

Evlenmeyi düşündün mü hiç?

İhh!

Siyasal çizgin olaydan sonra nasıl şekillendi?

Sence? (gülüyor. Ben de gülüyorum)

Ya zaten o olaydan önce bile çocuk halimle Lice'de bazı eylemler olurdu katılırdım. Lice politize bir yer. Çoğu zaman okuldan kaçıp eylemlere katılırdım.

Gözlerin ne kadar güzel! Su yeşili. Pırıl pırıl!

Teşekkür ederim.

Bu gün olsa aynı şeyi yine yapar mıydın?

Daha beterini yapardım! Yaptığım şeyden hiçbir şekilde pişman değilim! Keşke o dönemde hepimiz ayaklansaydık! Ya beraber ölseydik ya da kurtulsaydık. Halen bile düşünüyorum diyorum biz ne kadar balık hafızalı bir halkız. Unutuyoruz! Geçmiş çok çabuk unutup hiç yaşamamış gibi davranıyoruz!

Onlar kendilerini, devlet-i aliye olarak görüyorlar! Halen Kürd halkını teba-kül-köle-sömürge olarak görüp bu sistemi bize dayatıyorlar!

Onlarla kardeş olur musun?

Asla! Ben tarihsel süreç içerisinde fiziksel kopuş kadar duygusal kopuşun da olduğuna inanıyorum. Yani ben şahsen

mesela bir Türklerle oturup konuşabilirim ama onlara asla güvenim olmaz!

Yani bu yaşadıkların aynı zamanda senin Türk halkıyla da göbek bağıni kesti.

Yani bazen atıp tutuyorsun; insandır, şudur, budur diye ama dürüst olmam gerekirse bu saatten sonra paylaşacak bir şeyim yok onlarla.

Türk halkı bence her gün insanlık suçu ve vahşet işleyen ordusuna dur demedikçe, bu ayıbın ve günahın suç ortağıdır!

Aynen! Hatta içten içe destek verdiklerini ve bu durumdan memnun olduklarını düşünüyorum ben.

Biz Kürdler bunca zulmü ve acıyı yaşadığımız halde onlarla yaşamının yollarını arıyorken onların bu tarzı beni acıtıyor. Bence artık herkesin saflarının netleşmesi gerekiyor!

Seni Kurdistan'da nasıl bir kimlik teskin eder?

Bağımsızlık! Amaca giden yolda, kimileri "federasyon" kimileri "özerklik" der ama ben inanıyorum ki "Her Kürdün Gönlünde Bağımsızlık Yatar" Her halkın kendi kaderini tayin hakkı olduğuna inanıyorum ben!

Hayatının bundan sonrasında ne planlıyorsun?

Kurdistan'da Kürd sorunu devam ettiği sürece, gidip evimde oturamam! Aynı çizgide kendi inançlarım ve yöntemimle mücadeleye devam edeceğim. Başka şansım da yok zaten.

Her kürde sesleniyorum, gidip evinize saklansanız bile bir gün mutlaka bir şekilde kapınız çalınır! Sizin kapınız çalınmadan siz haklarınız için gidip kapıları çalın! Atalarımızdan bize kalan direniş mirasını vatanımızdan bu zulmü kovana kadar taşımak boynumuzun borcu. Torunları Şex Saidi utandırmassın! Bu toprakların özgürlüğü için mücadele eden bir çok kişinin gidip sarılacağımız bir mezar taşı bile yok! Direniş

bizim onlara olan vefa borcumuz!

*Ve bitti! Ben bu Lice dosyasını çalıştır-
ken yerle bir oldum! Beni yerden kaldır-
man için seni çağırdım. Sana ihtiyacım
vardı. Geldin ve bana güç verdin. Emi-
nim bu dosyayı okuyanlara da! Teşekkür
ederim Lice'nin direniş tanrıçası! Bir
kaç fotoğraf alabilir miyim?*

Al tabii ki. Ben onlardan 15 yaşında
korkmadım şimdi mi korkacağım. Ama bir
şartım var. Sen de yanımda otur ve koca-
man gülelim! Düşmana inat! Demesinler
onları üzebildik!

Sana söz güzel kız! Bir an bile yorul-

tespiti. Dolayısıyla gerçek rakamlar
bunun çok çok üstünde.

-Lice Kurdistan'ın dört parçasında ya-
şayan tüm Kürd çocuklarının Lice'sidir!
Dolayısıyla bu dava sadece Licelilerin
değil tüm Kürd çocuklarının davasıdır!
Tıpkı boşaltılıp yakılan binlerce köy,
mezra, öldürülen aslında faili belli ama
kayıtlara meçhul olarak geçen binlerce
Kürd insanı gibi ve Kürd çocukları bu ve
benzer davaların takipçisi olacak! Unut-
mayacak! Unutturmayacak!

Nihai sonuç; Kürdistan her yandığında
küllerinden yeniden doğan Zümrüd-ü An-
ka'dır!

*duğumu düşünüp rehavete kapılırsam
senin o direnç fışkıran su yeşili gözlerini
düşüneceğim! Söz!*

-Resmi kayıtlara göre Lice merkezde
17 ölü/36 yaralı/Yanan 401 konut 260 iş
yeri. Bu Lice Bayındırlık müdürlüğünün

*Not; Bu dosya hazırlanırken pek çok
tanıkla görüşüldü. Bu tanıkların bir kısmı
isminin kullanılmasını istemedi. Bu ne-
denle o tanıkların beyanlarına (arşivimde
saklı olmak kaydıyla) yer verilmedi.*

Matamatîk'a Kurdî

Hevpeyvîn bi Yusuf Soyvural re

"Ji bo amadekirina azmûnên li Tirkîyeyê ev pirtûk cara yekemîn e hatiye nivîsandin. Min got belkî ji bo mamosteyên me yên kîmya, fîzîk û matematîkê re bibe destpêkeke baş. Ji bo wan rê veke û ew jî li ser bixebitin."

**Hevpeyvîn;
Mihemed EREN**

Dikarî hinekî xwe bi me bidî naskirin?

Ez li zanîngeha Cûlemêrgê dixebitim. Peywîrdarê hîndekariyê yê dersa matematîk û fîzîkê me. Heşt sal berê min li wir dest pê kir. Ji bo xwendevanên dibistanên dawî min dersa matematîkê dida. Nêzî deh sal in li wir dixebitim. Beriya niha 8 mehan min li cûlemêrgê dest bi xebata matematîkê kir.

Li Zanîngeha Yûzuncuyîlê de jî di beşa fîzîkê de mastîrê dikim. Min dixwest li ser kurdî mastîr bikim lê astengî li pêşîya min hebû. Gotin, divê te jî filolojiyê destûrnameya xwe sitandibe. Ji ber ku min filolojî, wêje destûrnameya xwe nes-

tandiye, qebûl nekirin. Nihal i zanîngeha Culemêrgê, di beşa fizîkê de min kadro girt. Lê li ser matematîkê dixebitim.

Li Culemêrgê beşa kurdî vebûye. Ji bo we jî pêşniyar hat?

Li wir dursa kurdî didin. Lê belê dursa kurdî ne li ser wêje, huner û çandê ye. Ew li ser devoka culemêrgê ye. Navê wê jî He-karî Diyalektîgi ye. Dibêjin belkî du kurdologan binin. Ji ber ku Zanîngeha Artukluyê dest bi xebateke wisa kir, ev ji wan re bû mînak. Beriya niha Bîngolê jî dest bi vê xebatê kir. Ev xebatên baş in. Nihal i zanîngeha me heye. Yên ku dikarin dursa kurdî bidin kêmin. Ji ber ku kurdolog kêmin, dersên kurdî nikarin bidin. Divê ji welatên din kurdologan binin. Li Kurdî-Der û enstîtuyan jî hene. Lê bawer nakim ew bi wan re bixebitin.

Cara yekemîn e kitê-beke li ser matematîkê we amade kiriye. Dikarî behsa vê berhemê bikî?

Rexneyên hevalên min li ser vê matematîkê heye. Beriya vê Hasan Guneyli xebateke wiha çêkir. Pirtûkeke biçûk e. Lê ew weke ferhenga matematîkê çêbûye. Lê enstîtû wê ji nû ve çap dike. Ji bo amadekirina azmûnên li Tirkîyeyê ev pirtûk cara yekemîn e hatiye nivîsandin. Min got belkî ji bo mamosteyên me yê kîmya, fizîk û matematîkê re bibe destpêkeke baş. Ji bo wan rê veke û ew jî li ser bixebitin.

Ev pirtûk xîtabê profileke çawa dike?

Ev pirtûk ji bo dawîya lîseyê ye. Matematîk ji çil mijaran ava bûye. Lê belê min di vê pirtûkê de 6 mijar hilbijartine. Ji ber ku termên matematîkê nîzanim çawa ne, min tenê 6 mijarên pêşî nivîsandin. Ev jî mijarên rihet bûn. Ji ber vê yekê min nivî-

sand.

Di dema amadekirina vê pirtûkê de we çi astengî dît?

Pêşî ev ne ji bo fêdeya aborî nivîsand. Min dixwest ev pêşî bê naskirin. Ji bo ku bê naskirin, min dixwest berhemeke ji vê berfirehtir jî binivîsim. Her tiştên wê min nivîsand. Ne zanîngeh. Tenê rektorê me weke seks alîkarî da min.

Hem tengasiyên aborî hem jî kêmasiyên têgehên ziman de jî kêmasiyên we

çêbûn ne wisa?

Kêmasî pir in. Min zaf zehmetî kişand. Rektorê me tenê piştî min girt. Li zanîngehê tenê mirovekî alîkariya min kir. Beriya niha min nivîsandibû, xilas kiribû. Di komputerê de nivîsandina vê tenê, 4 mehên min kişand. Bîst şev û roj beriya fuarê em ji zanîngehê derneketin û me ev xebat meşand. Tîp tê de hene, teşe hene. Zehmetiyên wê zêde bûn.

We ji kîjan çavkaniyê îstifade kir?

Min ji mîletê culemêrgê îstifade kir. Min ji pirtûka Hasan guneyli, ji hin terman îstifade kir. Ji komputerê, ji kurmancî, ji ferhengê, ji Reşo Zilan min îstifade kir. Nivîsandina zimanê kurdî min pirtûk û roj-nameyên kurdî xwendin û wisa min xwe bi pêş xist. Di nivîsandinê de tu kesî alîkariya min nekir. Dibe ku deverên din zaf jê kê-

derkevin. Lê belê baş xirab, bawer im baş çêbûye. Ji bo miletê me serxêrê be.

Hûn ê berdewamiya vê xebata xwe binin?

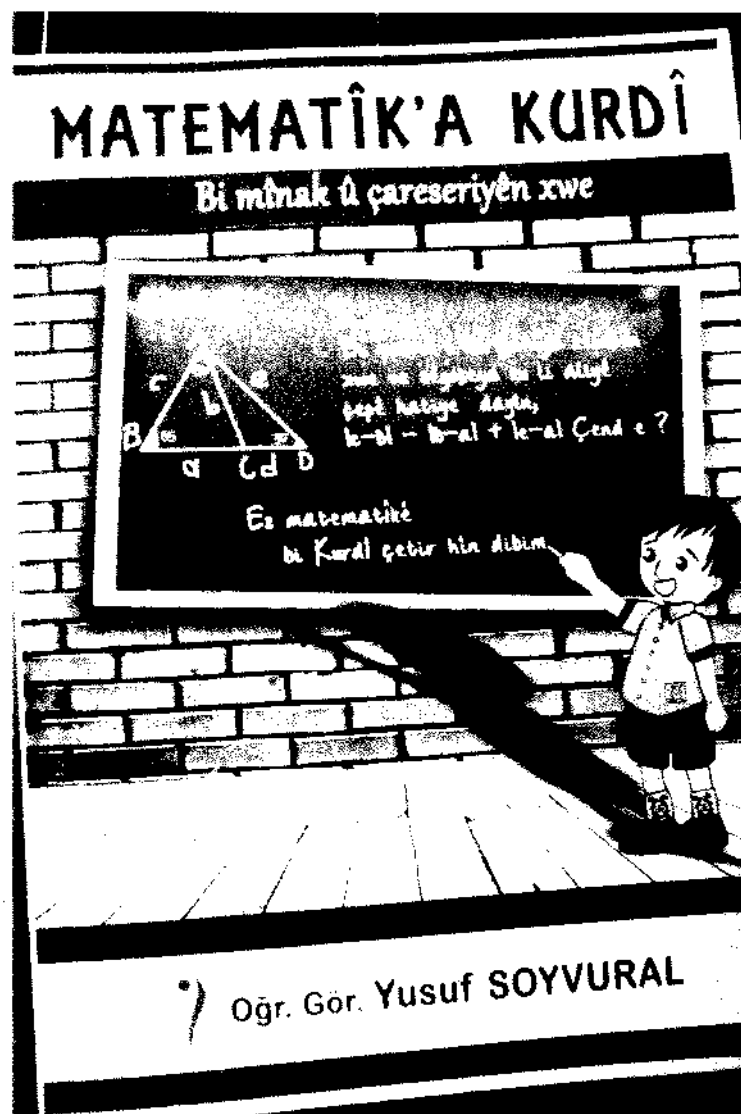
Beriya niha b imin re xebitîn. Ji bo ku pirtûkek nû binivîsim, ji bo dibistanên pêşî j imin daxwaz kirin. Niyet amin ev e, ez dixwazim herim gundên vî welatî hemû, bi extiyarên me re, mezinên me re bişteqilin. Ka ji bo tûrevê çî dibêjin. Tişteki berfireh dixwazim. Ez dixwazim fizîk û kîmyayê jî binivîsim. Yan jî bi hevalên xwe ez ê bidim nivîsandin.

Pirtûk ji aliyê zanîngeha Hekariyê ve hatiye çapkirin. Hiqûqa we ya bi hev re çî ye?

Hiqûqa me li ser vê pirtûkê ev e; di hêla aborî de tu fêdeya min nîn e. Bêyî destûra min kes nikare pekeke wê jî li deverêke din zêde bike, kopî bike. Divê jî min destûr bixwazin. Heta jî min bê, ez naxwazim ji Milet re astengî derxim. Ez dixwazim hemû kes lê binêre, li ser bixebite, naxwazim li ber kesî bibim asteng.

Eleqedarîyeke çawa li hemberî vê berheme heye. Jê fêm dîkin?

Bala gelek kesî dikişand, lê dinêrin. Belkî jî ber ku matematîk bû, bala wan dikişand. Gelek jê rexneyên wan hebûn. Hinekan digot hin deverên wan xelet in. Min ew rexne li ba

Oğr. Gör. Yusuf SOYVURAL

xwe nivîsandin. Lê belê weke ku ez tirsam nederket. Kêmasî pir tê de nebûn.

Li hin zanîngehan beşên li ser zimanê kurdî vebû. Diyar e dê pêş de jî vebin. Hûn vê yekê çawa dibînin?

Niha AK Partî destê xwe xistiye bin kevîr niha. Em rexneyên xwe bi xebatên din binin ziman lê deverên ku rast in de jî divê em rastîya wan bêjin. Li gori min xebateke baş e. Lê ez bawer nakim kurd li ser vê bisekinin. Ez bim ez zarokên xwe naşînim dersa bijarte. Divê ziman di demên pêş de fêdeya wê jê re hebe. Ji bo ku em mastir û doktora bikin, divê em inglîzî bizanibin. Di şûna inglîzî de kurdî bûya, dê tesîreke baş bidîta. Ger

piştî dibistan qedandin fêdeyek nebînin, dê zarokên xwe neşînin dersên bijarte.

Li zanîngehan pêşiya mastîrê vebûn, hûn vê çawa dinirxînin?

Yên ku zanîngehan dixwînin ji bo kar û aboriyê dixwînin. Li vê dema ku derfetên kar kêr in, ji bo derfetên aborî dixwînin. Niha kesên ku darsa kurdî dixwînin, divê ev ders ji bo wan ne weke derseke sosyal aktivite be. Divê jê fêdeyek bigre. Belkî ez nikaribim pirtûkeke kurdî binivîsim, lê ez bi diya xwe re, bavê xwe re bi kurdî diaxivim, em ji hev fêr dikin. Ji bo vê yekê hewce nake ez biçim zanîngehê bixwînim û destûrname bistînim. Beriya niha şeş heft salan ji bo zimanê kurdî hin qurs vekiribûn. Gelek kes neçûn wan qursan. Ên ku diçûn wan qursan piştî ji wan tu fêde nedidîtin.

Hikûmet di çarçoveya destûra nû de, zimanê kurdî jî weke zimanê bijarte pejirand?

Divê ne bijarte be. Niha di serî de ez baş dibînim, bes jî dibînim. Li gorî encamên wê divê tevgera xwe berdeham bikin. Niha di serî de jî gotin 12 xwendevan. Ger ku 6-7 xwendevan bin dê çi be? KPSS, ALES, LYS, YGS bi tirkî çawa pirsên xwe dinivîsin, divê ji bo kurdî jî ev azmûn hebe. Yên ku dixwestin ên biketana tirkî yê nedixwestin dê biketana yê kurdî. Artuklu û Bîngol nêzî 500 hindekar digihînin. Divê beşa van filolojî û wêje be. Divê matematik, kîmya jî bigirtana. Piştî çar salên din, di beşa duyemîn de, behsa matematîkê jî dikin.

Dibêjin zimanê kurdî têra perwerde-

hiya akademîk nake. Pirtûk û çavkaniyên perwerdehiyê jî yan kêr in yan jî tune ne. Tu vê yekê çi dibêji?

Divê ne li gorî îdeolojiya Milet, li gorî şixulên wan karên xwe berdeham bikin. Kî çiqas zanibe divê wan bicivînin, wan bixin dersan. Hûn yekekî tirk bînin, çiqas ders jî bidin, dê hûn nikaribin wî dersî bi qasî yê kurd bidin fêmkirin. Ji van bajarên dora min, Amedê, Batmanê divê mamosteyan temîn bikin. Lê divê ne li gorî îdeolojiya wan be, ne li gorî fikra wan be.

Got te di pirtûka xwe de nivîsandiye wilo, divê wiha bûna. Nihal i Culemêrgê jî tiştên ku ew li wê derê dibêjin û yê me ne weke hev in. Mesela ji bo şevrevîng dibêjin, em dibêjin çil. Disa li nava Batmanê dibêjin çil, lê li gundên dora me dibêjin şevşevok. Lê bi rastî jî ev çil e. Niha mamosteyekî hevalê min vê dersê dide. Bi tirkî navê wê Hakkari Diyalektîgi. Zimanê culemêrgê çawa ye, şiteqlîna wan çawa ye. Sê ders in. Hersê jî ne darsa nivîsandinê ne. Ji bo darsa nivîsandinê jî Zanîngeha Sorbonê dê du kurdologan bînin. Saleke din dê dest bi wê bikin. Jixwe ev pirtûka ku me nivîsand, got niyet amin ew e, tu ders.

Gava mektep dest pê kir, tişteki wiha tunebû. Îsal dest bi van dersan kirin. Saleke din dê nivîsandina wê jî bikin.

Ji welatên Ewropayê dê kurdologan bînin. Sibê dusibe ez ê li ber dersê wan. Ne li gorî îdeolojiyan, divê li gorî zanebûna wan wan bistînin. Enstîtuya Kurdî, Kurdî-Der yê li partiyê dixebitîn, divê wan bicivînin û Formula Enstîtuya Gundan ava bikin.

Baweriya Kakeyî (Yarsan)

Felekeddin KAKAYI

**Werger ji lehça Sorani û
tipên Erebi, Newroz Bawer**

Pêşgotin

Ji bo nasina her ol û bawerî û rêbazekê felsefî û çandî û hwd, baştirin rê evê ye ku guhdarî xudanê wê ol û baweriyê bê kirin, hita ku xwe bi xwe bide nasandin, her weku mirov ji kesekê nav û nîşana wî bipirse. Evê şertê bingehî yê qebul kirina hevdu ye. Wekî ku ew dibêjin wusa qebul bikin.

Piştî evê ku me nasnama û rebaza her ayinê zani, wêca em dikarin bêne ser babetên dinê û wana ber bi veko-lina xwe bêxin û bîr û raya xwe diyar bikin. Ka em çiqas qebul dikin û çiqas napejirînin. Bê guman li bîr û bawer-riya olî da qebul nekirin zehmet e, eger tiştek têda hebe ku dur ji yêktaperstî û xudêperestî, an jî bi temami tev pî-vana giştî ya civakî hevnegire. Ji ber ku ya girîng evê ye ku her kesek û her civatek azad e di bîr û baweriya olî ya xwe û şeweya xudêperestî û rê û resmên wana da.

Civata mirovatiyê ber bi damezrandina exlaqê nû yê cihanî li ser bingeha hevdupejirandin û lêborîn û azadî ya bîr û baweriyê, pêşve diçe.

Niha em rû be rûyê baweriyêke olî li Kurdistan û Rojhelata Navîn in, ku hita niha derheqa wê da bi kêmi hatiyê axavtin, bi xasima pêrevavên vî olî, angû Kakeyiyan bi xwe jî, bîr û hizrên xwe bi kêmi beyan kirine.

Loma her ji ber vê di destpêkê da dipirsin gelo ev nav jî kîve hatiyê? Dîroka peydabûn û belavbûna wî olî çi ye? Cihê ku lê peyda bûyî, kîdere ye? Felsefe û bawerî û rê û resmên vî olî kîjan in? Çavkanî kîjan in?

Di dumahiya vê gotarê da lista navên çavkaniyên girîng vê gotarî hatiyê nivîsandin, ku du pişk in. Yêk, çavkaniyên ku pêrevavên ola Kakeyî û girîngtirin pirtukên ku jî aliyên wan va hatine çapkirin, dudo pirtukên ke jî aliyê ne Kakayî hatine nivîsin, lê belê hita qasekê cihê pesend kirina Kakeyiyan e.

Min cehd kiriye, ku di vê gotarê da, zêdetir bi zimanê wan bîr û baweriyê wana rayixime ber çavan. Ji ber ku armanca min evê ye, ku vê olî bi gora ku heye nîşan bidim.

Her wusa emê behsa felsefa Kakeyiyan (Yarsan) di derheqa xelkên din û ol û ayînen wana da jî bikin.

Cehwera baweriyê Kakeyî evê ye ku hemu ol û çand û ziman û reng her weku hene bêne qebul kirin û nabe bîr û baweriyê çu kesê û civatêkê bi xirabî bibînin. Damezrênerên ola Kakeyî usa dibêjin: "Xwe xirab û kêmi bizane, xelkê jî xwe baştir bizane." Vêca ew xelk Kakeyî bin yan jî biyanî bin. Ew şîret jî baweriyê cihanbîniya navdar û felsefeyê "Donawdon" (Kirasgorin, Rênkarnasyon) ve hatiyê, emê di xalên dinê yê vê gotara xwe da li ser bisekinin.

a) Koka Navê Kakeyî

Pêyva Kakeyî hem jî bo yêk kes û hem jî ji bo civatê tê gotin. Loma li cihê pêyvên Kakeyiyan yan jî Kakeyetî bi tenê pêyva Kakeyî bi kar tînin. Ev zaraveyê jî bahra

pirtir di Îraqê da hatiyê nasin. Lê li Îranê da zêdetir bi "Ehli Heq" tê nasin. Di hinde welatên dinê bi navên dinê tê nasin. Li Afxanîstan û Pakîstanê da bi navê "Zikrî" tê nasin. Naveroka wî navê angû "derwêşî" ye. Lewra emê di vê gotara xwe da navê Kakeyî (Yarsan) an jî bi tenê Kakeyî bi kar binin...

Mana wan pêyvana

Yarsan (Yarîstan) jî du pişkan çêdibe. "Yar" navekê jî navên Kakeyî ye û nasnavê Sultan Sehak e, her wusa bi mana xosêvî û mêhrîbanî ve, navekî kevnê Xudê ye, bi zaravê Goranî (Hewremanî ya kevn). Her wusa bi mana dost û hevkar tê zanîn.

Em dibînin ku pêyva mêhrîban jî yêk jî manayên "Yar" e. Evê jî rastiyeke dîroki destnîşan dike, ku damarên baweriyê Yarsan (Kakeyî) jî ola here kevn Mêhrperwerî (Mitrayî) û Zerdeştî ve tînin. Li wêderê da "Mêhr" bi mana roj, ronahî, xosêvî, biratî hatiyê. Her wusa "Mîtra" xudayê soz û ragirtina rastî û peymanan e. Lewma her niha jî Kakeyî nabe soz û peymanên xwe, çi li hemberî hev û çi li hemberî xelkê bişkênin.

Gelek rê û resim hene ji bona danîn û çespendina hevsoziyê peymanên navxweyî, vêca bi kesî yan bi civatî be. Her wusa dibê li beranberî biyaniyan jî rastgoyî bin. Ev jî me dibe ser felsefe û şîretên ola Zerdeştî ku hertim pêgîr dibe li ser rastî û dirûstkarî û rastgoyî ku dibêje: Rastî, yasa ya cewhera cihanê ye.

Kakeyî jî pirtukên xwe ra dibêjin "Defter" û "Beyaz". Em dibînin ku hertim Beyazên Yar (anku Yarsanî) dubare dikin, ku çu caran çar tiştan jî bîr nekin. Ew çar gotin jî evana ne. Pakî, rastî, nîstî (xakî, nîfspiçûkî) û camêrî.

Pakî di hemû tiştêkê da, li ziman û bîr û berxurd, li libas û rabûn û runiştinê, bi kurtî di hemû aliyê jiyanê da. Nîstî anku rûhsivik û nefisbiçûk (xakerayî û tûwaze). Reda, anku camêrî û mîhrebanî û xizmetkariyê xelk. Vêca çi digel ola te be yan jî hevwehatiyê te be, an jî cihanê be. Ev şîretana felsefa Zerdeştî tîne bîra me: "Baweriyê paqij,

gotina paqij, kiryara paqij." Em dikarin li cihê peyva "paqij", peyva "qenc" bi kar binin, tiştê ji naveroka wê nayête guhartin.

San paşgota pêyva Yarsan e. Mana wê jî sultan, mezin, piroz û malbend e. Nû kirina baweriya ola Yarsan, ku hefsed sala berê, Sultan Îshaq (Sehak) ve hatiye çêkirin, ew her usa San Sehak tê nasin. Vêca dema ku em wan herdu pêşgot û paşgotina bi hevra girêdidin, wek Yaristan, wek Kurdistan, wek Afxanîstan û Îngilîstan angû mana malbend û nîştîmanê bi xwe ve digirît. Loma mana "Yaristan" jî ango malbend û welatê Yaran. Em dikarin li cihê Yarsan, bi kurtî "Yarî" binivîsin. Pêyva "Yar" jî dikine çavkanî.

Baweriya Kakeyî ango biratî, bi hevra hevkarî, ku bi zimanê Erebi jêra "Exiyetî" tê gotin. Di vêderê da wusa diyar e ku Kakeyîyê jî wan hinek tişt wergirtine, jî bizava Exîtiyê ku di cihana îslamê da hebûye û di piraniya terîqet û firqe û sofîgeriyê da edet bûye. Ji ber ku Exiye/biratî gelek nêzîkî Yarsanê ye. Koka Exîtiyê/ biratiyê ber bi hezar salan diçe, li Hindîstan Çîn û di Rojhelata Navîn da edet bûye. "Ayeran" nezikê li gotina Yaran e, ku evê bi xwe jî numuneyek e ji bo wê tevgera civakî.

Pêyva "Ehlî Heq" ku bi du rexan ve jî Kakeyî ra dibêjin. Yêk evê ye ku pêyva "heq" hertim di nava Beyazên Kakeyîyan da têtin, ku bi mana "Xûdê" ye, perwerdegerê cihan e, bilindtirin dereca irfan e, xwe nasîn û xudanasîn e. Bi gotineke dinê Kakeyî pêreviya rêbaza bi nav û denge sofîgeriyê dike, yê ku dibêje mirov di çar qonaxan da derbaz dibe. Bi vî awayî: Şerîat, terîqet, marîfet û heqîqet. Di dereca heqîqetê da roşen dibe û li dergehê Perwerdegarî nezîktir dibe. Ango xwe dinase û xudê dinase. Ji ber vê rastiyê Kakeyî digel piraniya firqa sofîyên cihana îslamê hevdigirin.

Gelek firqe û komên dinê yên sofîgeriyên cihana îslamê hene ku hemu xwe Ehlê Heq dizanin. Ango heq tev wan e, yan jî gihiştine heq. Heq navekî dinê yê Xûdê ye.

Em ewqas li ser şirove kirina navê Ka-

keyî (Yarsan) rawestan, ji ber ku nav nişanderê (delaletî) naverokê ye.

Şiroveyên, ku li ser çavkaniyên nivîskî ya Yarsan hatine kirin, nişan didin ku, çavkaniya baweriya Kakayî xwe digihine olên Mîtrayî (Mehrperwerî) û Zerdeştî û olên Hindî û Aryayî û Hindûs û Bûdayî û yên din û ola Îslamê, ku ewan hemû di nava Defter û Beyazên Yarsana da bi ronî reng didin.

b) Felsefa Yarsan

Felsefa û cihanbînî û boçûnên Kakeyî (Yarsan) di du sitûnên bingehî da xwe nişan dide.

Yêk: Donaudon e, ya duduyan jî li ber tişkên Donawdonê xulqandina gerdûn, kainat e.

Donawdon, baweriyeke cihanî ya here-kevn e, ku di seranserî dinyayê da hebû û niha jî heye, lê ev nayête wê manê ku, hemû kes jê bawer in, ji ber vê ye, ku di piraniya welatên cihanê da belav bûye.

Bi gora baweriya Donawdonê, rûh tê guhastin û ji bedenê derdikeve û dikeve nava bedenê din. Her candarek dema ku dimire, weku evê ku jî cihanekê bar dike û diçe cihanekî din... Ji ber ku ruha wan, an dikevî nav qalîbeke dinê jî regez û rengên xwe û an jî cureyekî dinê da jiyana xwe berdewam dike. Bawermendên Donawdon ne wek hev in, bîr û baweriyên jî hev cuda, di nav wan da tê dîtin. Ji bo numune, Kakeyî bi roşinayiya Donawdonê da, bawerî û ola xwe digihînine roja xulqandina gerdûnê (afirandina diyayê).

Ku, paşê ola Yarsan bi Donawdon, ango qonax bi qonax gihiştîye roja îro.

Kevintirin baweriya Donawdon di Ola Hindosî (Bîrehmayî), di pirtuka Rêg Vêda (Marîfet) da dikeve berçavan. Her wusa bi cureyek jî di ola Mîtrayî û Zerdeştî da jî xwe nişan dide. Bi giştî baweriya olên Hindî û Aryayî, wek Hindos û Bûdayî û liqên Mîtrayî, Zerdeştî, Manî, Mezdekî û Kakeyî û hindekî dinê, bi Donawdon heye. Evê yêkê xwe gihandiyê seranserî Rojhelat û Rojavayê.

Berê da baweriya Donawdon di nava xelkê esliyê (bineci) welatê Emerîka û bi xasîma Emerîka Latîni (Başûri) û Efrîqa, Asya û Awustiralyayê da hebû, ta radeyek îro jî heye, Baweriya hanê di sedsalê derbazbûyî da li Ewropa û Emerîka Başûri da belav bûye. Baweriya Donawdon baweriyeye teybetî nîne, ku ser bi neteweyek, welat û baweriyekê ve girêdayî be, jî ber ku baweriyeka cihanî ye.

Di her civatekê da jî rê û resmên xwe yên taybetî hene. Wek numune rê û resma baweriya Kakeyiyan cuda ye ji rêbazên Çîn û Japonê. Ewan jî her wusa jî rêbaza Kakeyiyan cûda ne. Lê belê hemû bawermendên Donawdon li ser xaleka serekî da yek digirin. Ew jî bawerî bi Mirov-Xudayî, an insan- firîşteyî. Ango, wekî Celaledînê Rûmî dibêje, mirov bi rêka roşinayîya ruhî û hizirî ve li heqîqeta mezinê gerdûnê nêzik dibe, ku ew jî nûra Perwerdegar (Xudê) e. Ango, meremê felsefeye Donawdon, rizgariya ferd e, ku jî sinorê berteskê niha derbaz bibe û ber bi cîhanekê manevî û ruha paqijtir biçit. Di naverokê da peyama olên esmanî (îbrahîmiyan) jî her evê ye ku mirov ber bi kemal û hikmetê ve herin.

Lewra, li dinyayê, di bingeşî da peyama meshebên olan, perwerde kirina mirov e. Armanç di vê perwerde kirinê da ev e, ku mirov bi rêka qencî, rastgotinê, durist bûnê û bi hizra paqij ve, xwe bigihîne bilintirin qonaxa îrfanê, ku xudênasî û xwe nasî e.

Bir û baweriya Kakeyî (Yarsan) jî destpêkê hita niha û di pêşerojê da ev e, ku temamiya mirovatîyê ber bi vê heqîqetê ve dimeşe. Mexseda Donawdon jî palavtina ruha mirov e. Don be don, an ku jiyan bi jiyan. Mirov divê di her jiyanekê da bixebite, ku xwe jî xirabî dîr bexî, xwe qenc biket, daku di jiyanekê din da bikevite ser rêkeke baştir û qenctir, hita ku di aqibetê da ruh paqij dibe û digihe çavkahiya xwe ya asil ku ew jî ronahiya Xudê ye. Her weku di ferhenga Îslamî da tê gotin: "Ena lle wêna elih raceyun", anku Mirov jî eslê ku hatiyê, her dîsa vedigere ser wî esli.

Kakeyî baweriyekê temam bi vê heqî-

qetê heye. Lema dibêjin nabe ku jî kesê ra bibêjin xirab e. Ji ber ku em bi tenê ruhsara (zahîrî) ya insanê dibînin, lê em nizanin gelo ruha wî paqij e yan na, yan jî gelo ruha wî di çi qonaxekê paqij bûnê da ye? Bi gora vê baweriyê mirov di jiyanekê da li malbateke oldar û bawermend da tê dinyayê, lê dibe ku, di jiyanekê dinê da di malbatekek û olekê cuda da bê dinyayê. Ji ber ku hemû ber bi yêk heqîqetê diçin. Nabe bi çavekî sivik temaşeyî çu bawerî û olê, ziman û çand û regezên dinê bikin. Ev yêka situna bingeşî ya ehlaq û felsefa Yarsan e. Her wusa divê di berxurd da (rabûn û runîştinê da, pêyvendiya şexşî û civakî da), singfireh û bêhnfireh û lêbuhorîn bin. Her weku me got, nefsbîçukî û ruhsivikî anga xakerayî şertekî bingeşî yê Yarsanî bûnê ye. Her çiqas ev rewîşt (ehlaq) bi kiryarî her gav reng nadetin, lê belê îdolojîya baweriyê wusa ye.

Di cihana Îslam da, hindêk ayînza (mezheb) û komên dinê hene, ku wek Kakeyiyan difikirin. Wek Elewî û Bektaşî û Dûrzî û îsmailî û bi dehan liqên sofîgeriya Kurdistanê û Îran û Rojhelata Navîn û Sudan û Bakura Efrîqayê. Hevbeşîya wan aliyên ku me behs kirin, aşitîxwazî, qebul kirina hevdu, di nava aşitîyê da bi hev re jiyan, mîhrebani, lêborînî ye.

Di cîhanê da, hêjmara bawermendên baweriya Donawdon di rêza sîsêyan da ne ku pêreviya ola xwe dikin. Her weku tê zanîn piştî bawermendên Mesîhî, pêrevên Ola îslamê tê.

Hejmara bawermendên Donawdon jî yêk milyarê zêdetir e. Bi gora zanyariyê, ku Rêxistina UNESCO yê ser bi Rêxistina Netewên Yêkgirtî daye, 11 sala berî niha, hêjmara bawermendên Donawdon bêtirî nehsed milyon kes e. Îro tenê li Hindîstanê 820 milyon Hindosî hene ku bawermendên Donawdon in. Di hindêk welatan da, rûniştîyên wana an bi temamî an jî bi piranî li ser wê baweriyê ne, wek Tayland, Nepal, Korya, Vîyetnam, Kamboçiya, Laos, Burma, Filîpîn, Hindîstan, Endonozya û Awustirîlya. Gelek bawermendên Donaw-

don her wusa li Japon, Çin, Pakistan, Afxanistan û hindek welatên Asyayê Navîn û Rusya û hindek welatên Ewropayê Rojhelat û di welatên dinê da dijîn. Evana ji ji bilî bawermendên Rojhelata Navîn in.

Her weku me di destpêka gotara xwe da gotibû, baweriya Donawdon baweriyekê cihanî û gelek jî kevnar e û bi gelek aliyan ve pêwendidar e digel olên dinê.

2) Xulqandin (Afirandin)

Di vê derê da em diçine ser felsefa Kakeyî (Yarsan) ya afirandina dinya û esman û candaran li ser bingeha Donawdon.

Kakeyî ji olên dinê cuda difikire, behsa "ezel" ya berê xulqandinê dike, fikrê hanê jî ji efsaneyek serçave digrit.

Bi gora bir û boçûna zana û pisporan, efsaneyên (mitoloji) gelek netew û kom û civatên ji hev cuda yên cihanê, bingeha afirandina dinyayê dibine ser çend xalên sereki wek "valahî" û "av" û tiştên weha. Di Qurana pîroz da behsa afirandina cihanê tê kirin, ku di 6 rojan da temam bûye. Olên dinê yên esmanî jî nêzîkî vê baweriyê ne. Ew dibêjin "her di destpêkê da, tarî di nava tariyê da veşartibû." Vêca di 6 rojan da guhartin li ser vê rewşa heyî da hatiye û dinya û canliberan hatine afirandinê. Ku, evê ji hemû li ser xwastin û îrada Xûdêyê perwerdeger e, ku difermê: "Kin", (Bibe), "Fikun" (Dibê). Di Încila Mesîhî da hatiye ku Xûdê difermê: "Ronahî bibê, ronahî peyda bûye."

Baweriya Yarsan, li ser efsaneyê afirandinê "Kin" û "Fikun" di saniyeyek da çêbû" dibejê û destpêka xulqandinê bi vi awayî şirove dike: Di destpêka da, di ezel da tenê hêzekê veşartî di nava "dur" ango cewher (navok, naverok, atom) da hebûye. Yarsan, ewê hêzê wek hêza Xûdê dinase, hêzekê mutlaq dizane. Mezinahiya "dur" jî nehatiye zanin.

Xûdê biryar daye ku xwe eşkera bike û xwe nîşan bide, bo vê mexsedê irade kiriye û gehwera hanê wek nur peqiye û jêk bijîkiye. Bi peqîna wê durê ango gehwerê ve kainat çêbûye. Li seraserê hemuyan da hêzek bi navê hêza Mutleq di ser kar û barê

gerdun da desthelatdar bûye. Pişkên, ku ji dure çûda bûne, ji hêza sereki ya destpêkê istifade kirinê. Sedema vê yêkê ji ev e, ku pişkan, di destpêka afirandinê da ji hêza mutleq cuda bûne.

Tarif kirina saniyeyeka afirandinê û xwe nîşandana Xûdawend, gencineya (xazine) veşartiya Ola Yarsan e, ku bi navê "alemi dur" tê nasin. Ji ber vê hendê jî di destpêkê da ji valatî û tarîti zêdetir tiştêkî di nebûye. Piştira ew durê, ku ji hêzekê veşartiyê peyda dibe, bi fermana Xûdê dipeqe, daku xwe bide nasandin.

Ango, hemû tiştêk, mirov, teyr û tûr, dar û ber, ajal û candarên deryayê û her tiştên ku tê ditin, hemû berhema wê durê ne. Hêz, wize (enerji) ya di nav durê da, xwe guhart û bû madeyê gerdûn û jiyan. Evê jî guhartina yeka a wize bo made ye.

Bawermendên Îşraqî (tişkdan û biriqedar), ku Yektaperest in, di her tiştên, ku li dinerin, Xudeyê têda dibinin û digihijine vê encamê, ku hebûn û nebûn heq in, beşek ji Xûdê di nav wan tiştan da veşartiyê. Ev felsefeya Îşraqî-Zerdeştîyê, ku Şêx Şehabeddîn Suherwerdî pêşda biriye, di eslê xwe da Zerdeştî ye. Baweriya Yarsan jî herweki wê baweriya Îşraqîya ye. Di dirokê da filizofên Yunanî wek Soqrat, Eflatûn û Fîsagors û yên dinê jî baweriya wan bi felsefeya Îşraqîyê hebû. Piştî, di dema îslamê da jî, Farabî, Îbnî Sina û Îbnî Arebî û zanayên din, felsefa Îşraqîyê anîne nava çanda Îslamê. Navroka felsefeya hanê evê ye, ku erd û esman û hemû tişt û xulyaqeta canliber, bi sedema peqîna wê durê peyda bûne. Her ji ber vê çendê ye ku Kakeyî (Yarsan) li ser wê baweriyê ne, ku ne tenê bi rêz û mihribanê ve berxurd ligel mirovan û civat bikin, divê rêza hemu canliber û tabiat û kainat û erd û esman jî bê girtinê. Bi gor baweriya Yarsan da, dibê tu zera negihîne tiştêkê, hita piyê xwe li ser mîrûyekê jî nedani. Ji ber ku ew jî canliber in û pişkek ji ruha gerdûnî têda hene.

Fizîknasî û peqîna durê

Hindek zanayên Kakeyî, peqîna durê

peqîna mezinê ya zerreyê (pirtik) herî piçûk û nenas dizanin, ku dinyayê îro xulqandîye. Dibêjin armanca zanista fîzîkê jî zerreyê hanê ye. Ango, eger dureyê bi pirtika hanê va bizanin, hingê him di warê zanist û him jî di warê olî da, nezikê ronî kirina xulqandinê dibin.

Kakayî 700 sal berî niha behsa peqîna durê û afirandina erd û hebûnê kirine, di Beyaz û destnivîsên kevnên xwe da tomar kirine. Di destpêka sedsala bîstan da ev destnivîsana hatine wergerandin bo bi zîmanên Rusî, Îngilîzî, Firansî û Almanî û hindek zîmanên dinê û şîrove li ser hatine kirinê. Hacı Nîmet zanayekî Yarsanê navdar e, di dumahiya salên 1940'an da, efsaneyên Kakeyî li ser xulqandin û gelek babetên dinê, bi zîmanê Farisî nivîsandiye û daye çap kirinê û piştra jî bo zîmanê Firansî hatiye wergerandinê. Navdar di vê derheqê da pirtuka Şanameya Haqîqetê nivîsandiye.

Lê belê di sal 1995'ê da cara yêkê fîzîknasên şehrezayên cihanî, gihîştine rastiyeke zanistî ya girîng, ku gerdun encama peqîna mezin a zerreyê herî piçûk û nenas e. Peqîna hanê Big Bang) jî aliyê teleskopa esmanî Habil ve hatiye dîtin û weneşê wî hatiye kişandinê.

Pisporên Fîzîknas dibêjin di destpêka peqîna mezin da wîzeyekî (enerjî) gelek mezin lê belê bi qasî serê derziyekê hebûye, ku paşê bi gora formulê Einstein ($E=MC$) hêdî hêdî bûye made û meteryal. Şayanê gotin e wîzeyê bî rehend (boyut) û hecim e, jî bona vê yêkê jî wîzeyê herî mezin di ciyekî herî piçûk da ci dibe.

Ango ciyê şaş û mehtelmayînê nine, ku kainatê îro, ku gelek mezin û berfireh e, jî zerreyê herî piçûk peyda bûye. Ji ber ku aqil û mentiq vê yeke qebul dike. Herwekî diyar e, eslê hemu tişt wîzeyê (enerjî) ye.

Ronahî

Min behsa babeta Îşreqê kir, ku bi maneya ronahî kirina ruh û deruna mirov e. Li her cihekê da rûberûyî rastiya ronahî dibin. Di Qurana Pîroz da suretek bi navê "Elnûr"

(Ronahî) heye ku dibêje "Xudawend ronahiya erd û esman e." Di Încîla Mesîhiyan da jî hatiye gotin, ku "Xudawend ronahiye." (Mêzekin Peyamê Yohenna).

Her wusa Xudawend li ber çavê Musa Pêxember (Silavê Xudê lê be) bi şîveyek ronahî derket, tecelî bû: Agirekî gur û geş peyda bûye û çiruskên wî agirî belav dibû bî evê ye ku der û dor, dext û daran ber agir bikevin û bişewitin.

Ola Sabiyê-Mendayî behsa "Nîştîmanê Ronahî" dike, ku bîngeha mirovatiyê lê vedigerine. Ola Zerdestî jî li ser bîngeha ronahiyê hatiye damezrandin. Yarsan di vî warê da rê û qedrê hetavê (roj), agir û ronahiyê digrin. Ji ber ku ewan teceliyê Xudawend in, remz û sembola wê ne. Her niha jî pîr û zanayên Kakeyî hemû rojan, berê sibê tev helatina rojê dest bi duayên xwe dikin hita ku roj derdikeve. Her wusa êvaran jî bi vî şîklê malavayê li rojê dikin. Lê belê Kakeyî rojperest nînin. Zerdestî jî ne agirperest bûn. Ewan ronahiyê bi derkevîna heqîqeta Xudê dizanin. Ji aliyekî dinê ve Kakeyî dibêjin "roj paqîjtirîn û ronahitirîn tiştê gerdun e." Herkes vê dizane ku ronahî û tişk û enerjîya rojê çiqas bedew û xweşik in. Her wusa jiyanbexş e, jî ber ku çavkaniya here mezin û girîngê wîzeyê angî enerjî ye. Di Qurana Pîroz da sond bi rojê tê xwarin.

Armanç jî behs kirina ronahiyê ev e: Weku hemu bawermendên dinê yê îrfan û sofîgeriyê, Kakayî jî dibêjin, ku hemû kâinat jî nura Xudê hatiye afirandin, di ruh û bedena her mirovekê da misqaleke ronahiya Xudê heye. Divê bi rêka xudaperestiyê û qenc bûnê va bixebitin hita ku em wê ronahiya veşartî di derun da, di cihana bîr û hîzr û hestan da geş bikin. Naveroka roşnahiye angî ronahîdariyê ev e.

Kakeyî dibêjin: Ronahî bûn bi mena evê ye ku çavê derunî vedibe, hindek rêbazên sofîgeriyê jî bo vê yêkê "çavê basîret" dibêjin. An jî wek ku Bûdayî dibêjî "çavê sîseyan." Jixwe, maneya pêyva Bûda "ronahî bûn e." Ango Bûda gihîştîye vê qonaxê. Ew pêyv jî zîmanê Senskrîtî-Hîndiyê hatiye.

Giringiya çanda Yarsan (Kakeyî) ji bo Kurdistanê

Çavkaniyên Yarsan (Kakeyî) di çend Beyazên pîroz da hatine tomar kirin, ku ji bilî hinekan, ku teze hatine çap kirinê, piraniya wana destnivîs in. Beyazan, ku koka baweriya Yarsanê dibine ber hezaran salan, qonax bi qonax hatine nivîsandinê. Em hende dûr naçin, emê li ser Yarsana piştî belavbûna Îslamê biaxivin, ku cara yêkan di sedsaliya dudo ya Hetavî da, ji aliyê Behlûlê Zana ve hatiye gorê. Emê piştra jî biçine ser dewrên dinê û guhartinên dinê, ku bi baweriya Yarsan divê di paşerojê da her berdewam dibe.

Em niha, di vêderê da tenê pîrsa hanê tinin gorê, ku gelo Kurd çima giringî bide naskirina çand û edebiyata Kakeyî?

1- Ji ber ku bi zimanê kevnê Kurdî hatine nivîsandin, ziman û çanda Kurda dewlemend dikin.

2- Giring e ji ber ku di nava cergê Kurdistanê da, li Hewremî, Loristan, Hemedan û malbendên dinê da olekî wusa kevn hebûye, heye û ligel olên dinê yê mezinê cihanê peyda bûye û pêşda çûye û xwe nû kiriye.

3- Giring e, ji ber ku rêbaza baweriya Kakeyî, bi rêka Donawdonê va nû kirin û paqij kirina derunî û şexşiyet e.

3)- Ziman

Nêzikê 1200 sal e, bi derkevtina Behlûlê Zana li Loristanê zimanê bingeha Olê Yarsan (Kakeyî) zimanê Goran (Hewramî ya kevn) e. Hindek zanayên zaraveyê Goran usa dibêjin: Goranî, Pehlewîyê serdem, zimanê pirtuka Zerdeşt (Avestayê) e.

Diyalektên Hewremanî, Maço, Şebek, Bacelan, Zengene, Cimûr, Şêxaniya Germiyan û heta qasekê ji Kelhorî û Lorî, hemû liq û çeçên Goranî ne. Goranî jî zaraveyê resenê Kurdî ye. Defterên Yarsan bi hizaran rûpel in. Îro Deftera serekî Serencam e. Pişka yêkan a Serencam çap bûye, ku nêzikî 9 sed rupelên mezin e. Pişkekê biçuk a şiroveyên beşeka Serencam jî hatiye çap kirin, ku 8 sed rupelên mezin e. Bi dehan

Beyaz û nivîsên berhevkerî (derleme) destnivîs hene ku hêj nehatine çapkirinê, an jî neketine ber çapê û yan jî Kakayî naxwazin bêne weşandinê.

Hemu jî bi peyv û îdyomê va tijê ne û nişanên ol û çanda kevnê Kurdistan û Rojhelat in. Ji aliyê zimanvaniyê da xizineyeke giranbina ne. Ji ber ku aliyekî veşartiyê çanda kevnê Kurdistanê zelal dikin. Bi dehan cih û war, turbe û ziyaretgeh nişanên şaristanî û dîrokî yên Yarsan di coxrafiya ve baweriyê da berçav dikevin, Îran û Îraqê hindekê wana şunwar û çanda xwe nişan didin.

Beyazên Yarsan bi zimanê Kurdî, bi diyalekta Goran hatine nivîsandin. Piştra ayînzaneke (teologek) Kakeyî Azerî Kuşçuxlu, 700 sal berê niha, (ji bilî dîwana xwe) piraniya defteran wergerandîye ser zimanê Azerî. Piştra jî çend Tirkên Kakeyî wergerandîye ser zimanê Tirkî.

Niha bi hezaran Azeriyên Kakeyî li Azerbaycanê, Tirkên Kakeyî li Tirkîyê û di hindek welatên tirkîziman da dijîn.

Ji aliyê dinê ve, Hemû Beyazan li ser zimanê Farisî hatine wergerandinê. Her weku em dibînin pişka berçavê çavkaniyên baweriya Yarsan bi zimanê Farisî ne. Loma piraniya kelam (beyd) û qewl û fermudeyên Yarsan bi çar zimana in: Bi Kurdî (Sorani û Goranî), Azerî û Farsî û Tirkî.

Di destpêka sedsala bistan da, Rojhelatnasê navdarê Rus Mînorskî, hindek jî Defteran wergirandîye zimanê Rusî. Di welatên dinê da bi zimanên Îngilîzî, Fîransî, Almanî û çend zimanên din hatine weşandin. Çanda Yarsan, di zanîngahên cihanê da ketiye ber vekolîn û tê xwendinê. Lê belê ne beşekê taybet û serbixwe, di nava pişka îrannasîne da...

Her çend rojhelatnas destnişan dikin, ku zimanê Yarsan (Kakeyî) liqeke resenê zimanê Kurdî ye, lê dibêjin "Yarsan jî alî dîrok û çandî ve pişkek ji îrannasîne e." Sedema vê yêkê bi xasîma ne xemxoriya Kakeyî û bi giştî jî ya hemû Kurdan e. Sedema dinê jî ev e: Kakeyî ayînek ji ayînen Hindî û Aryayî (wek Mîtrayî, Zerdeştî,

Manî û yên din) e, ku pirtuk û nivisarên wan zêdetir bi zimanê Farisî hatine tomar kirin û şirove kirinê.

Ew zanyariyan hewcedarê zanîngehên Kurdistanê ne, ku di van dehsalên borî da zindî bûne û rabûne serpiyan. Pêwîst e çanda Yarsan di van zanîngehan da cihê xwe biket. Ji ber ku, her weku me got, çanda Kurdî ye, zimanê Kurdî ye; Kurdî ye bi muzîka û kelepûr û teybetmendîya xwe ve.

Kakeyî û sofîgerî û îrfan.

Bingeşa bawerîya Kakeyî ji rêbaza Sofîgerîya Îrfanî ye. Pêgiriya li ser taqekesî (birey) dike, ji ber ku ruha mirov bi tenê Donawdonê dike û ji qelibekê (ji maddeyekê) derbazî qelibike din dibe. Xelk, li vê dinyayê bi hevra, wek civat dijin. Lê belê di jiyana din da, vêca çî di derbazbûyî û çî pêşeroj da, her kesek bi tenê, bi serê xwe tê guhastin. Ji ber vê jî divê di jiyana xwe da bixebite daku xwe bigihîne dereca here bilind a paqij bûnê.

Di Yarsan da, zîkr û nivêj û îbadetê bi hevra heye. Lê belê hemû rê û resim û rêk sedemên hendê ne ku, kesek bikare, bi tenê û bi rêka îrfanê va ruha xwe bigihîne kemaliyet û bibete serî. Kes nikare li cihê kesekê dinê vê rêkê bidomine. Herkes divê zehmetê xwe bi xwe bikêşe. Ku, Eve jî rêka azadî û rizgarî ya manevî ye. Ji ber ku sofîgerî û îrfan qeyid û bendên li ser rîya mirov dişkênî, daku mirov di vê sefera xwe da azad be. Îrfan rêka azadiya manevî ya taqekes e, taqekesî jî qeyd û bendên civakî, ji zexta fikrî û ji edet û torên heyî û vehîm rizgar dike. Ev vehîmên, ku ketine nava mêjî û dil û hizir û hestên mirov, heta ku mirov bi rêka ronahiya ruhî jê xilas dibe û bi dirêjjiyaya temenê mirov li vê diminin.

Ji aliyê naverokê va, sofîgerî û îrfaniya Yarsan, her weku sofîgerî û îrfaniya olên dinê ye. Her ji ber vê ye, ku Yarsan, xweyî li sofî û arîfên mezin û navdarên cihana îslamî, ewên ku ji sedsala 2 û 3'yê Hicrî hita roja îro peyda bûne, derdikeve û ya xwe dizane. Bi xasî ji wana Hesên Besrî, Rabîaye Adewîye (ku di sala 135'ê Hicrî da

miriye), Sîfyan Sewrî, Ebu Hâşim Sofî, Zulfun Misrî, Dawud Tayî û ewên dinê, ku şagirdên Hesên Besrî bûne.

Di navbera salên 250 û 350 Hicrî da sofîyên dinê peyda bûne. Rêhberên mezinê wana jî Ebulqasim Cînîd e (ku di sala 297 Hicrî da miriye). Bayezîd Bestamî (261 Hicrî) Sehil Bîn Ebdullah Tisterî (283 Hicrî), Ebu Saîd Xeraz (286 Hicrî), Emer Bîn Osman Mekî Sofî (334 Hicrî), Amîd Zencanî û ewên din. Mensurî Hellac, ku hezar sal berî niha li Bexdayê peyda bûye û ji ber bawerîya îrfanî li Bexda, tê bi darda kirin. Her usa ew filîzofên roşenbûnê wek Ferîdedîn Atar, Celaleddînê Rûmî, Şemsî Tebrîzî û Senayî û Haqanî û Şa Nimetûlla Welî (li Kirman), Şêx Mehmedê Şebîsterî û Eyindilûlqewzat Hemedanî (ku ew jî li ser bîr û bawerîya îrfanî hatiye kuştin), Seyîd Muhemedê Nurbexş û Camî û Seyîd Îmadeddîn Nesîmî (ku ew jî hatiye bi darda kirin), sofî û arîfên dinê ne, ku her yek jî wana serhatî û dîrok û tirajediya xwe heye.

Yarsan van hemîyan yar û dost û rênîşanderên xwe dizanin ku navên piraniya wana di zîncîra Donawdona da hene, di Defteran da hatine tomar kirinê.

Hindek ji wan sofî û arîfên mezin rêbaz û firqeya sofîgeriyê damezrandine û hinek jî wan firqanan jî di aqubetê da dikevine nav tevgera berfirehê Yarsanê. Her firqeyek jî yê dinê tecrube û zanyarî werdigire, bîr û hizrên nûtir peşkeş tevgera sofîgeriyê li cihana îslamî dikin.

Eger bi hurtîr û bi berfirehtir vekolin, dibînin ku pêlên sofîgeriyê, ji Kurdistan û Rojhelata Navîn diçe Hindistan û serhedê Çîn û Rojhelata Dur. Her her wusa digiye Rojava û Bakûra Afrîqa û hindek welatên wê deverê û hinek welatên Ewropê.

Sofîgerî û îrfaniya Kakeyî nezikê sofîgeriya Cuhî, Mesîhî, Hindos û Budayî û baweriyên dinê ye. Ji ber vê hindê jî bizava Kakeyî her di destpêkê da, ji 1200 berî niha ve tevgerake civakî û hizrî û felsefî bûye li dijî zulm û zordarî ya desthelate serdemî. Ev bizav bi tenê û bi serê xwe ne bûye, xwe mat û penah nekiriye, xwe ne-

veşartiyê. Her tim ji bona rizgarî, ji bona kemilandina ruhî û ronahiyê, wekî robarek tekelê tevgera civakiya mirovatiyê bûye.

Hindek nivîskarên şereza dibêjin, ku "di navçeya Çiyayê Zogros û derdorê wî da, Yarsan şoreş bûye li hemberî sistema civakî û siyasî û aborî ya serdemê xwe." Loma ziyaret û qabrên pêşrevên Kakeyî li nêzîkî Tebrîz û Erdebîlê, Hemedan û Kirmanşan û Hewreman û Şarezur û Loristan û Bexda û Kerkuk û Musilê hene. Şunwarên wana her niha jî mane û hatine parastinê. Coxrafinasên (erdşinas) wan welatan dibêjin ku hindek jî wana ne bi tenê ziyaretgehên Kakeyî ne, her usa bawermendên ol û mezhebên din yên navçeyî serdana wana dikin, ku em di beşên dinê da navê wan binivîsin.

Coxrafiya û dîrok

Di vê beşê da cografîyayê pêydabûn û belavbûna Yarsanê, bi rêka peristgehan û ziyaretên navdarên Kakayî ve destnîşan dikin. Peristgeha yêkan û here girîng û qibleyê hemu Yarsan merqetê (tirbe) Sultan Sehak e (San Sehak), ku di navbera salên 1270 -1400'an da jiyaye. Sultan Sehak bi destê hindek oldarên hişk û tudrew hatiye şehîd kirin û li gundê Şêxan li devera Hewremanê da hatiye veşartin. Tirba wî bi navê Pirdêwer hatiye nasin, ku dikeve rexê dinê yê Pira Kevn ya li ser çemê Sîrwan. Yarsanên seranserê Rojhelatê, serdana ziyareta Sultan Sehakê Berzencî dikin, bi taybetî di rojên Newrozê da. Kakayî li ser wê baweriyê da ne, ku Hz. Sehak di roja yêkan a Newrozê da (21'ê Adarê) hatiye dinyayê. Zerdestîyan jî li ser wê baweriyê ne, ku Zerdest di di destpêka heyvê Newrozê da hatiye dinyayê, Her wusa hindek kes jî roja pêncê Newrozê, ango raja 26'a Adara her salê, ji bo vê armancê destnîşan dikin.

Di Newrozê da bi dehan hezar Kakeyî yên Kurd û Azerî û Tirk û Fars serdana Pirdêwer dikin. Her usa hemû demên salê, bi xasîma bihar û havîn û payîzê xelk diçe serdana Pirdêwerê, ji ber ku Yarsan Pirdêwerê weku hec dizanin.

Ji bilî Pirdêwer şunewar û ziyaretgehên

din jî hene, ku hindek jî wana ew in:

1-Baba Yadigar li Seranê, Çiyayê Dalaho – Kirmanşan. Gelek kes piştî serdana Pirdêwer diçine serdana Baba (Bawe) Yadigar.

2-Tirba û ziyaretgeha Xatun Rezbar; Kirmanşan, Pawe, Pirdêwer.

3-Dawid Kewe Siwar, Pirdêwer.

4-Pîr Binyamîn, Kirmanşan, Kerend.

5-Pîr Musê, Kirmanşan, Kerend.

6-Pîr Mikayîl Dawdanî, Hewreman, Bangîyan.

7-Seyîd Mihemed Gewre Suwar, Kirmanşan.

8-Kake Mustefa, Pirdêwer.

9-Pîr Şalyar, Hewremana Text.

10-Gunbed û Elewîyan, Hemedan.

11- Baba Tahîrê Hemedanî, Hemedan.

12-Dede Bekter, Xudabenda, Sehend, Kirmanşan.

13- Hecî Babo Îsê, Kirmanşan li Deynûr, Sehend.

14-Xan Ehmed (Pîr Ehmed / Îmam Ehmed), Kerkuk li taxa Musella.

15-Bawe Heyder - Gêlana Xerbî, Dêyê Kifrawer.

16-Şah Îbrahîm, Bexda, Şêx Emer.

17-Bawe Şasuwar, Kifre.

18-Bawe Mehmud, Xaneqîn.

19-Seyîd Ferzî û Şêx Emîr, Gundê Qezwêne, Kengawer, Kirmanşan.

20-Şa Heyas, Qezaya Qereqûş, Musil (Neyînewa) li taxê Werdek.

21-Kel Dawid, Serpêlî Zehaw

22-Quşçioxlî, di navbera Tebrîz û Herdewêl, Azerbeycan.

23-Merqadê Şêx Îsa û Merqeda Şêx Musa Berzincî, Berzince-Silêmanî

24-Mîrê Sûr, Silêmanî, Seiydsadiq.

25- Mîr Mensur, Silêmanî

26-Pîr Mihemedê Şarezurî, Helepçe.

Evana û bi dehan ziyaretgehên dinê, ku li Hawar, Helepçe û Şarezur û cihên din da hene.

Ji cih û warên wan ziyaretgehan derdikeve, ku Yarsan jî Loristan û Kirmanşan û Hewramanê bigre heta ku Azerbeycan û Bexda û Xaneqîn û Kerkûk û Musilê he-

bûne û hene. Lê belê Kakeyî ji vê navçeyê berfirehtir cihwar bûbûn, ku niha jî wek berê ji nebin, hene, kargêr in. Eger em bi gora hindek çavkaniyên lêbawer temaşayî lista bajêr û malbendên Yarsannişînî (ehlê Yarsan) bikin, wî demî wê nexşeyekî gelek mezin û berfirehtir bê ber çavan. Bê guman Kakeyî di wan hemû cihên ku navên wana têne gotin, ne ekseriyet in, lê her wusa hindik jî bibin di wan deverana da cihwar in û hene. Ji Başurê ve ber bi Bakurê diçin:

1- Ehwaz (Xuzistan); li qerexên Kendavê da jî Kakeyî hene. Her wusa li nava Parêzgeha (Wilayeta) Ehwazê gelek hene û bi navê "Muşê Eşeyî" têne nasin.

2-Loristan; bi piraniya bajêr û navçên xwe ve. Bo nimune piraniya xelkê Lekistan Kakeyî ne.

3-Nav Bajêrê Şîrazê û der û berên wê bajarê û pişkek ji Bextiyarî.

4-Kirmanşan; hem li nava bajêr û hem jî li deverên dewir û berên bajêr da hejmarêka ber çav Kakayî cihwar in.

5-Hemedan; ji nava bajêr û dewir û ber, hita Qezwênê.

6-Divê bajêrê Tehran ji bîr nekin, hem li nav bajêr û hem jî dewir û berê Tehranê bi xasima li Kerec û Heştgird da û li heremên ku, ji Tehranê heta Sawe û nêzîkî Qûmê da Kakayî hene.

7-Çalus û Mazenderan û Sarî; bi xasima Parêzgeha Gêlan da rûnişvanên zêdetir ji 70 gundan Kakayî ne.

8-Hewreman; bi giştî malbendeke kevn û çalakiya Kakayî bûye, heta Sultan Şahak bi navê "Şahê Hewreman" hatiye nasin. Ji aliyê Rojhelatê Hewremanê ta bajarên Bêcar û Zencanê, ji aliyê Rojavayê Hewremanê, Ji Hawar û Helepçe ta Deştê Şarezur û Çemçemalê, û navanda Kerkuk û der û dorê Kerkuk, ji aliyê Başurê Hewremanê ve, ta Daqûq û biniya Çiyayê Hemrîn, kifr û Kellar û Xaneqîn, Mendelî û Bexda û hindek navçeyên Navrasta Îraqê, (her wusa li Parêzgeha Diyala, Baqubê da Erebên Kakeyî jî hene), ji aliyê Bakûrê Hewremanê ve, ta Hewlêr û Qeza Xebat û Qerequş û navenda bajêrê Musil û Telafer û Nemrûd.

9-Azerbeyacana Rojhelat û Rojava, her wusa Azerbeycana Sovyeta berê û di hindek cihên dinê wek, Tebrîz, Êlîxçî, Sofîyan, Heştarud, Kurddere, bajêrê Ormiyê der û dorên Ormiyê, sedan gund û bajarokên piçûk yên navçeyê ji Makuyê ta tixubên Ermenîstan-îranê.

10-Tirkîyê; Rumelî, Dersîm, Sîvas, Erzîncan, Qereqoyînî, Anadolîya Rojava, Urfa, Wan, Hekkarî hindek cihên din.

11-Welatên Sovyeta berê; bajarên Îşîq Abad, Arakis, Êlzabes, Pird.

12-Afxanistan; li der û dorên Mezarê Şerîf û di gelek malbendên din. Kakeyî di vê welatê da bi navê "Zikrî" têne nasin.

Her niha jî li hindek cihan da civat û komên hur û mezinê Kakeyî hene. Lê belê ji ber tirs, nebûna zirûfa hevnasinê wek iro xwe nezaniyê, xwe nedane nasandî.

* Her weku me got, bi destnîşan kirina wan bajêr û dever û welatan, armanca me ne ev e ku em bibêjin hemû runîştivanên wan deran Yarsan in. Belkû li piraniya wan welatan da eqeliyet in.

Ji aliyekî dinê ve, ji ber baweriya Donawdon, Kakeyî xwe bi cihekê ve evqas girênadin.

Hêjmara Kakeyî.

Hita niha serjimerekei rêk û pêk û durust li ser Kakeyî nehatiye kirin. Anegorî nifusa giştî hêjmara Kakayî li Îraqê kême, li Îran û Tirkîyê da zêde ye. Bi li ber çav girtina berfireh bûna navçeyên, ku Kakayî teda ne, hinek kes mezende dike, ku hêjmara Kakayî nezikê 5- 6 Milyon in. Hinek kes dibêjin ev reqam kême û mezende dikin, ku hêjmara Kakayî 8-9 milyon in. Belê li Îraqê da 150 hezar Kakeyî dijin.

Dîrok û hinek edetên Kakeyî

Dîrok

Bi gora baweriya Yarsan dîrokê peyda bûna baweriya Kakayî ji 3 qonaxan pêkhatiye:

1-Qonaxa ne diyar û kesnezan, ku serdema afirandina cihanê ye.

2-Qonaxa Mitrâyî û Zerdestî û olên Hîndo û Aryayiyên dinê, ku koka Yarsan digihîje vê serdemê. Olên hanê 3500- 4000 sal berî niha peyda bûne.

Bi dehan belge û nîşane û tekst û vekolînan dest nîşan dîkin, ku çanda Yarsan ya îro, bi kok û reh û felsefa xwe ve, digihîje serdema olên Zerwanî û Mitrâyî (Mîhrperwerî) û Zerdestî û Manî û yên din. Her wusa tekel bi çand û ayinê Rojhilat weki Brahmayî (Hîndosî) û Budayî bûye.

3-Qonaxa piştî hatina ola pîroze Îslamê, ku bi çendên dewra wek çerxê Donawdon pêyda bûye û xelakên vê wekî zincîrê bi hevra girêdayin e.

a)-Dewra yêkê ya piştî ola Îslamê bi destê Behlûlê Dana (Zana) di sala 806 zayînî li Lorîstanê da. Behlûlê Dana, bi sirud û beytan va, ku bi zaravayê Goran (Hewramî û Kelhorî ya kevn) hatine gotin, bîngeha qonaxa niha danî. Di wî demî da Behlûlê Dana ji yaranên xwe ra dibêje, "werin em ola Kurda (Îran) nû bikin." Ango, ayinê hanê (Kakayî) her hebûye, ol û çanda Mitrâyî û Zerdestî bûye.

b)-Piştî Behlûl, dewra Şaxoşin li Lorîstanê têtin. Şaxoşin weku "Mubarek Şa" hatiye nasîn. Di salên 1014-1074'an da jiyaye. Ewî guhartinên mezin di rê û resm û sistema civata Kakeyî da çêkiriye, muzîk û sema û şadî aniye nav civatê. Ji ber ku Zerdest dibêje "armanca afirandina dinyayê şadîmanî ye."

c)- Dewrê Baba Nawus (Nawuz).

d)-Dewrê Baba Celîl.

e)- Dewra Baba Serheng Dewdanî, ku di navrasta qirnê şeşan-destpêka qirnê heftan a Hicrî da, li Çiyayê Şaho li Hewremanê pêyda bûye. Li der û dorên wan arifan yar û yaranên hevdemî xwe hebûn.

f)-Dewra derkevtina Sultan Îshaq (Sehak), ku di navbera salên 1270-1400 ya zayînî da jiyaye. Her niha jî qonaxa hanê cîyê vekolîn e.

Sultan Sahak mezintirin nûker û damêzrênerê sistema navxweyî ya Yarsan e, ku hita îro berdewam e. Baweriya hanê di vî serdemî da, her weku serhildan û şoreşek

bûye û bandora xwe di herêmekê berfireh da daniye. Tîşkên peyama manewiya wî li Başurê Ahwazê (Xuzîstan), li Lorîstan û Anadolu û Azerbeyacan û Lî Bakûr û Başûr û li seranserê Îranê, li Şam û Bulxarîstan û Ewropa, hita li Hidîstan û Çîn û Tirkîstanê belav bûn. Bawermendên vê olê pêyda bûne û hatine Hewremanê, ku bi "72 Pîr" tene nasîn û piştî ku raz û remz û şîretên Yarsan wergirtine, vegeriyane welatên xwe.

Sultan Sahak piştî şehîd bûnê, li gundê Şexan li Hewremanê hatiye veşartin. Qebrê wî bûye ziyaretgeha serekî û qibleya Yarsan. Kakayî her sal bi xasîma di rojên Newrozê da serdana qebrê Sultan Sahak dîkin û li ser qebrê wî rê û resma ayînî çêdîkin. Sultan Sahak pirtûka pîrozê Serancam nivîsandiye û ji bo Yarsan bi cî hîştîye. Sultan Sahak destnîşan dike ku Pîr Binyamîn pîrê here mezinê Kakeyî ye. Delîl Dawîd, rêberê rênişander û hewargihîştinê ye, ku xudanê desthelata manewî ye. Sultan Sahak sistema baweriya ayinê xwe li ser 4 sitûn damezrandîye: Pîrdewer, Serancam, Binyamîn û Dawîd. "Heftewane" û "Heftên" û "Çîlten" û "72 Pîr" jî di sitemekê teybetî da rêz kiriye.

Piştî Sultan Sahak

Ji sala 1400 ya Zayînî hita sedsalek berê niha, çend dewr jê peyda bûne. Xudanas û zana û çaksazên dinê, yek li pêy yek hatine. Her yek jî wana çend kevirên bîngehî ya olî danîne. Bo dehan hezar kesan rê nîşan dane. Ku bi kurtî navên wan ev in:

a)-Dewra Abdîn Caf û Nêrgîse Caf, (sala 720 Hicrî).

b)- Baba Yadigar, li Serana, Çiyayê Dalaho, Kirmanşan, (sala 803 Hicrî)

c)-Şah Îbrahîm, hevdemê Baba Yadigar bûye. Ji bona belavkirina ayinê Yarsan jî Dalaho çûye Bexdayê û li wêderê miriye. Niha jî ziyaretgeha wî li Bexda maye.

d)-Seyîd Ekber Xamûşî (Seyîd Xamûş), di sala 844 ya Hicrî da li gundê Şexan a Hewremanê hatiye dinyayê.

e)-Dewrê Derwêşên Taktak ragihandêrên baweriya Yari.

f)- Eli Begê Caf (sala 898- 960 Hicrî), ji êlî Caf e, weki medyum, (yên, ku pêşerojê dizanin) hatiye nasin.

g)-Xan Ateş, Xan Elmas Loristani (sala 1073- 1138 Hicrî), du bira ne, di warê medyumî û rêk û pêk kirina nav mala Yarsanî da roleka girîng lîyistine.

h)-Bawe Heyder, paş Pirdêwer bûye.

i)-Eli Qelender.

j)-Şaweyis Qûlî.

k)-Şah Heyas, (sala 1125 Hicrî).

l)-Dewra Seyîd Ferzî li navça Ceyhuna- bad li Kirmanşan û Şêx Êmîr li devera Musul.

m)-Dede Nezer, navê wî di pirtuka "Navdarên Kakayî" ya Herdewilê Kakayî da heye.

n)-Dewra Seyîd Birake, di sala 1794'an a Zayînî da, li deverêkê nêzîkî Kirmansanê hatiye dinê.

Di her serdemê da , mîrovekî qenc peyda bûye û ji bo nûkirin û pêşda birina vê baweriyê, bi çelengî xebat kiriye.

Jin

1) Jin di ola Yarsan da cihekî berçav digre. Ew dikare wek mîr bigihe bilintirin dereceya kamil bûna ruhê.

2) Di dewrên derkevtina xudênas û navdarên Kakeyî da, jin her tim yêk ji wan 4 melek bûye, an ji xudanê ruha bilind û paqijê der û berê wî mirovê qenc bûye.

Di Defterên Yari da bi kêmanî navê 16 jin û qîzan di nava rêza Yarên navdar da hatine, ku hindek ji wana muzîkjen bûne û tev mîran surûdên sofîgerî û îrfan xwendine.

Navê hindek ji wan çend jinên qedirbilind ku ji serdema Behlûlê Dana (sala 806 Zayînî) û hita van dumahiyê derkevtine ew in:

-Celale Xanimê Loristanî (406-467 Hicrî), dayka mirovê qenc û mezin Şa Xoşîn e. Di dîrokê da hatiye nivîsandin, ku kurê xwe bi bakireyî aniye dinê.

- Rêhane Xana Loristanî (sala 570 Hicrî).

- Fatime Lorî Goran, hevjiyana Baba

Tahirê Hemedanî ye. Di dimahiya sedsala dehan a Zayînî da, li Hemedanê peyda bûye.

- Lîza Xanima Caf, di sedsala pêncan a Hicrî da, li Şarezurê hatiye dinyayê.

- Dayê Turezî Hewramî, di destpêka sedsala çaran a Hicrî da, li Hemedanê hatiye dinyayê.

- Daye Xezanê Sergetî, di destpêka sedsala pencan a Hicrî da, li gundê Serget, ku dikeve başura Hewremanê û nêzîkî Helebçê ye, jiyaye.

-Nêrgis Xanimê Şarezurî (Caf), di sala 713 Hicrî da, li Şarezurê hatiye dinyayê û 63 saliya xwe da li gundê Şêxana Hewremanê malavayî kiriye.

-Şemîne Xanima Caf, dayka Kake Abdîn.

3- Di esil da, di Yarsan da yêkjinî heye, ne ku firejinî. Her wusa di Yarsan da telaq dan nine. Lê belê ji ber bandora ya der û dorên wana, di nava Kakeyîyan da jî, firejinî û telaq dan peyda bûye.

4-Di her welatê ku têda ne, bi gora ya-saya medenî ya vê welatê jinê mehir dîkin, her wusa ligel vê yêkê, rê û resma olî ya teybet heye bo meşru kirina zevacê.

5-Jin, li ser her tiştê (mirat ji têda ye), ligel mîr yêksan e. Her wusa ew mafê jin û qîzan e ku ji aliyê malbetên xwe ve di warê zanist û ayînî da bîne perwerde kirinê. Zerdest pitir bal daye ser perwerde û fêrbûna keçan û ji qîza xwe Pûre Çespê dest pêkiriye. Her bi vi şîklê mafê kar kirinê heye û zehmetkêş in.

6-Di eslê xwe da jinên Kakeyî xwe naxemilînin û xwe kêmtir bi xemlandî nîşan didin. Lê belê pêşkevîtin û guhartînen civakî ew rewşê guhartiye.

Bi gor bawerîya Donawdonî, ruha jin û mîran wekhev e, nabe dereca jinê biçûk û nizim bê zanin, dibe ku di dereca kemala ruhê da ji meran bilindtir be.

Hindek edet û rê û resim

1- Nimêj:

Bi destecemî ye. Herweku piraniya rêbaza sofîgerîyan, bi hevra dûa û lawa dîkin.

Nimêja yêk kesî heye, yên ku dixwaze bi-gihe kemaliyetê, li jêr çavdêriya pîr û zanayan da.

2- Di her civata (merasima) ayînî da hebûna pîr û delîl (xelife) girîng e.

3- Kakeyî di merasima ayînî da alatên mizukê wek tembûr, def, şemşal û hwd. bi kar tînin, bi awazên taybet sirûdên olî dixwinin. Dibêjin awazê 72 meqama cem wana hene, ku ji serdema Zerdeşt mane.

4- Berê destpêkirina merasima ayînî (cem girtin), divê destnivêjê bigrin û libas û leşê wana paqij be.

5- Hîn caran û li hinde cihan da, rê didin, ku jin û qiz jî beşdarê merasiman bin, sirûd û awaz bixwinin.

6- Kakeyî wekî gelek liq û komên dinê, sinbêl berdidin. Hinêk Yarsan jî kez û porê xwe naqusinîn û dirêj dikin. Lê belê guhartinên civakî mijûl e vî adetî jî digorit.

7- Serdana Pîrdêwer (ango ziyaretgeha Sultan Sehak li Hewremanê), wek hec tî zanin.

8- Tenê 3 roj rojî digirin.

9- Newroz cejna sereki ya Yarsan e. Her wusa qedrê cejnê Remezan û Qurbanê jî digrin, hevdu pîroz dikin. Her wusa jî, cejna ewên ku ne Kakeyî ne jî pîroz dikin.

10- Qurbanî rê û resmekê berçav e, ku ji Îbrahîm Pêxember maye.

11- Rê û resma sozdan û peyman girtin pêk tînin. Ev rê û resm gelek kevn e û jî olê, Aryayîyan maye. Armanç jî biratî ye, bi hêz kirina pêwendîya rûh û civakî ye.

12- Li ser mirî, bilî jî telqîna Îslamî, her wusa duwayên taybetî jî dixwinin.

13- Paş heyamek ji hatina dinê ya zarkan, di rê û resmeke taybet da, navê zarkan datînin û şahiyekê biçuk çêdikin.

14- Di nava Yarsan da kuran di dema biçukatiya xwe da tîne sunet kirinê.

15- Helal û haram her weku di olên Îbrahîmîyan, Cuhî û Îslam û Mesihîyetê da ye.

Dawî

Di rastî da, tişteki wusa ya Yarsan nine, ji xelkê dinê cudatir bin. Tenê zimanê dua û hinek orf adetên Kakayî, ku ji aliyê ko-

melayetî ve hewce dar bûne, cuda ye. Ji ber sedemên coxrafî hindêk adetên wana hatine guhartin.

Sedema veşartina rê û resmên xwe jî, reng e ji ber zexta der û doran be. Ku, hindêk tomet û buxtan li wana hatiye kirinê. Loma Yarsan li ber givaş û zexta der û doran her gav xwe penahdane û kişyane nav qalîka xwe û li der û dorên xwe bi guman û dudil bûne.

Belê dema vî hatiye ku bi çavekî siruştî temaşa li Yarsan bê kirinê û civata Kurdistanê divê hembezê xwe ji wana ra veke û ew ferq û cudahiyan heya jî nemînin.

Cavkanî:

a) Pirtukên çap bûyî yên Kakeyî, ku nivîser û vekolînerên Kakeyî bi zimanê Kurdî û Farisî nivîsine.

1- Şahname Heqîqet, Hacı Nimetullah Ceyhunabadî, pişka Îrannasî, Paris, vekolîna Dr. Mehemed Mukrî, Parîs 1350 Hicrî, bi zimanê Farisî.

2-Nûrî Elî Îlahî, Birhan el Heq, bi Farisî, çapa siseyan, Pirtukxana Tehurî, Tahrân, 1354 Hicrî.

3-Seyid Mihemedê Huseyînî, Dîwana Gewre, berhevkerî, Weşana Baxê Neyî, Kirmanşan 1382 Hicrî, bi Kurdî.

4-Dr. Gulmurad Muradî, bi Farisî " Nîgahî li ser ser dîrok û felsefa Ehliheq, Weşana Erzan, Swêd 1990.

5. Dr. Mehemed Mukrî, Seyad Yelahi û Şabaz Ezeli, Dewra Damiyar, Wiesbaden, Almaniya Weşana Harasutis 1967.

6-Teyîb Tahîrî, Dîrok û Felsefa Serancam, Ferhenga Yarsan, berhevkerin û vekolîn, bi zimanên Kurdî û Farisî, Dezgeha Aras, Hewlêr 2009.

7-Mecîd Qasî, Remzyarî, berhevkerin û nivîsin. Kirmanşan 1979.

8-Mecîd Qasî, Ayînî Yaran, berhevkerî û nivîsar, Kirmanşan, 1358 Hicrî.

9- Mecîd Qasî, Enderzî Yarî, berhevkerî û nivîsar, Kirmanşan, 1980.

10-Herdewîl Kakeyî, Şaîr û navdarên Kakeyî, Bexda 1990.

11- Dr. Baram Îlahî, Rêgayî Kemaliyet,

bi Farisî, çar pirtukên dinê yê wî derheqa, îrfan di baweriya Yarsan da, Tahrân û Paris, 1382 Hicrî.

12-Destnîvisên Kakeyî ku hita niha nehatine çap kirinê.

b) Çendin çavkaniyên berbiçav ku ji aliyê kesatiyên ne Kakeyî ve hatine nivîsandin, lê belê kêma zêde cihê bawerî û pesend kirina Kakeyî ne.

1-Sîdîq Sofîzade (Borekeyî), Nameyî Serancam (Kelamê Xezane), Weşana Hirmend, Tahrân 1375 Hicrî.

2-Bî gîştî gotar û pirtukên girîngên dinê yê Sîdîq Sofîzade,

3-Mihrdamadî Îzedî, Beşa Yarsan a pirtuka wî ya li Ser Kurdan, ku ji 14 beş pêkhatiye, Kurdî, Weşanxana Serdem, Silêmanî 2007.

4-Memed Bayrak, Alevîler ve Kurtler, bi zimanê Tirkî pişka teybet li ser ferhenga Yarsan, 1997.

5-Bî gîştî pirtuk û gotarên van rêzdarên:

Dr. Mehmed Mukrî (Paris), Sîdîq Sofîzade, Mehmed Elî Sultânî, Dr. Cemal Nebez, Mînorskî, Reşîd Yasîmî, Eranskî, C. Y. Pilak, Lîepizg (Elmanya) 1865, M.

Hewramî, Eyub Rostem, W. M. Jaukoviskî 1885, Murad Awreng, Wîlademîr Aleks Yung Îvanov 1886 û gelek çavkaniyên din.

c) Ansiklopediyên. Di piraniya ansiklopediya Îslamê, behsê Ehli Heq (kakeyî/ Yarsan) hatiye kirin, Ehli Heqê wek civateke Sofîgerî ya cihana Îslamî daye nasandin. Girîngtirin û nûtirin ansiklopedî, Eladîyan Alem (Dinên Cihanê) e. Ansikloperiya hanê di salên 2000 -2001 ku ji aliyê Edit. Creps ÎNT ve bi zimanên Erebi, Almanî û Firansî hatiye çapkirin. Ew ansiklopedî ji 10 pişkan pêkhatiye ku zêdetir ji dehan vekolîner û zana li ser hemû olên cihanê xebitine. Pişka îslamî li jêr çavdêrî û hevkarîya zanayên ayînî yê ji El Ezhera Misrê û welatên Sûidê Arabistan û Îranê hatiye nivîsin. Di pişka sofîgeriyê û kom û civatên sofîyên cihana Îslamî da, behsa 58 kom û civatên sofîgeriyê tên kirinê. Pişka 58'an a ansiklopediya hanê li ser Ehli Heq (Kakeyî) ye. Di vir da behsa Kakayî, Kakayî çawa behsa xwe dîkin, usa hatiye kirinê û weku naveroka vê gotarê ye. Ayinê Yarsan bi gor nevaroka xwe, di vê ansiklopediya hatiye şirove kirinê.

Anılar Belgeler Cilt- 2

Politikacı-Yazar Kemal Burkay'ın anılarının 2. cildi "Anılar Belgeler Cilt-2" ismiyle DENG Yayınları arasında basıldı. İçerisinde çok sayıda fotoğraf ve belgenin yer aldığı kitap, büyük boy, dikişli, ciltli ve 672 sayfadan oluşuyor.

2002 yılında yayınlanan kitabın 1. cildinde 1974 yılına kadar olan dönem anlatılmıştı. "Anılar, Cilt-2"te ise o tarihten 1987 yılının sonuna kadar olan dönem anlatılıyor.

Anılar Belgeler Cilt 2; ilk olarak Haziran 2009 yılında Stockholm'de Roja Nu yayınları tarafından basıldı. Yurtiçi baskısı ise Temmuz 2010 yılında DENG Yayınları tarafından yapıldı. Burkay, yurtiçi baskısı için yazdığı önsözde, bu baskı için kitabı bir kez daha gözden geçirdiğini ve bazı bölümlerde ufak tefek değişiklikler yaptığını belirtiyor.

2. Cilt, 12 Mart sonrasını ve başlarda "Özgürlük Yolu Hareketi" olarak bilinen Kürdistan Sosyalist Partisi'nin (PSK) kuruluş süreci, gelişip serpilmediği dönem, Türk solu ve Kürt hareketleri ile polemikler, yaşanan sorunlar; 12 Eylül darbesi ve sonrasında yurtiçi ve yurtdışındaki gelişmeler, PKK ile ilişkiler,

eylem ve etkinlikler, diplomasi çalışmaları; birlik çalışmaları ve karşılaşılan sorunlar; Kürdistan'ın öteki parçalarında olup bitenler; bu dönemdeki siyasi aktörler vb. birçok konuyu kapsıyor.

Burkay'ın anılarının tamamı dört cilt tutuyor. Diğer iki cilt de dizilmiş halde ve basım için uygun zamanı bekliyor. Bu dört cilt, yazar, şair ve politikacı Burkay'ın kişisel hayatının yanı sıra, Türkiye ve Kürt siyaseti bakımından uzun bir dönemin tanıklığı ve tarihsel öyküsü niteliğindedir.

ANILAR BELGELER

2. CİLT

Kemal Burkay

DENG
Yayınları

“... ”

Ez im ev mîlet ez im ejdeha
Ji xewa dîlî şîyar bûm niha
Dixwazim-wek mêr
Dixwazim wek şêr
Sefê xve hildim
Çi ser bilind im
Bi cîhan carek
Ez bidim zanîn
Rêçika Markîs
Rêçika Lenîn
Kurê Gûhder û Erhad û Rûstem
Kurê Salat û Şêrgoh û Dîlsem
Bejin bilind im
Wek Dêw bilind im
Ez dest dirêj im
Serbest dibêjim
Dixwazim bi lez
Bavan bavêjim
Kîme ez?

Ne xwînxwar im ez hastî xwaz im ez
Serdarê me ye gernas û nêbez
Em ser naxvazin
Divên wekhevî
Em paşve naçin
Dijmîn dîrevî
Ji bo mirovan em tev dost in
Bijî Kurdistan himrî koledar
Kîme ez?”
Cigerxwîn/ Kîme Ez

Wene Arif, çavî